

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – Seurantaraportti

Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja
vaikuttavuuden arviointi

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:12

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – Seurantaraportti

Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja
vaikuttavuuden arviointi

Oikeusministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Demokratiaohjelma 2025
Demokratiprogram 2025

Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited..0

ISBN pdf: 978-952-400-647-7

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 – Seurantaraportti

Hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:12		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Toimittaja/t	Liisa Männistö		
Yhteisötekijä	Kansallinen demokratiaohjelma 2025:n valmistelu- ja koordinaatioryhmä		
Kieli	suomi	Sivumäärä	105

Tiivistelmä

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyvän kansallisen demokratiaohjelman 2025 tavoitteena on ollut edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Ohjelma valmisteltiin ja sen toteutusta koordinoitiin oikeusministeriön asettamassa poikkihallinnollisessa työryhmässä. Oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä hyväksyi ohjelman toimintasuunnitelman maaliskuussa 2020 ja seurasi ohjelman toimeenpanoa. Toimeenpanon aikana tehtyjen havaintojen ja saatujen kokemusten perusteella valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen suomalaisesta demokradiapolitiikasta 2020-luvulla yleisistunnossaan 3. marraskuuta 2022.

Tässä seurantaraportissa tarkastellaan sitä, miten demokratiaohjelmassa asetetut tavoitteet ovat toteutuneet, millaisin toimenpitein tavoitteita kohti on pyritty, ja minkälaisia vaikutuksia toimenpiteillä arvioidaan olevan suomalaisen demokratian kehitykseen.

Demokratiaohjelman läpileikkaavia teemoja ovat olleet osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus. Ohjelma on koostunut seuraaviin aihealueisiin liittyneistä toimenpiteistä: edustuksellinen demokratia, suora ja osallistuva demokratia, hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta, sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus. Ohjelma on sisältänyt lainvalmistelu- ja kehittämishankkeita sekä viestintätoimia.

Asiasanat demokratia, vaalit, osallistuminen, osallisuus, kansalaisyhteiskunta, avoimuus, päätöksenteko, vaikuttavuus

ISBN PDF	978-952-400-647-7	ISSN PDF	2490-1172
Asianumero	VN/8051/2019	Hankenumero	OM036:00/2019

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-647-7>

Nationella demokratiprogrammet 2025 – Uppföljningsrapport Åtgärder under regeringsperioden 2019–2023 och utvärdering av effektiviteten

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2023:12 Tema Betänkanden och utlåtanden

Utgivare Justitieministeriet

Redigerare Liisa Männistö

Utarbetad av Arbetsgruppen för beredning och koordinering av det nationella demokratiprogrammet 2025

Språk finska

Sidantal

105

Referat

Målet i det nationella demokratiprogrammet 2025, som ingår i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering, har varit att främja människors delaktighet och en ny slags växelverkan mellan förvaltningen och det civila samhället. Programmet bereddes och genomförandet av det samordnades i en förvaltningsövergripande arbetsgrupp som hade tillsatts av justitieministeriet. Ministerarbetsgruppen för utvecklande av rättsstaten och för inre säkerhet godkände en verksamhetsplan för demokratiprogrammet i mars 2020 och övervakade genomförandet av programmet. På grundval av de observationer och erfarenheter som erhöles under genomförandet av programmet godkände statsrådet ett principbeslut om Finlands demokratipolitik på 2020-talet vid sitt allmänna sammanträde den 3 november 2022.

Denna uppföljningsrapport granskar hur de mål som sattes upp i demokratiprogrammet har genomförts, vilka åtgärder som har vidtagits för att uppnå målen och vilka effekter man bedömer att programmets åtgärder kommer att ha på utvecklingen av den finländska demokratin.

Delaktighet och en ny slags växelverkan har varit övergripande teman i demokratiprogrammet. Programmet har omfattat åtgärder som hänför sig till följande ämnesområden: representativ demokrati, direkt och deltagande demokrati, öppen förvaltning, hörande och det civila samhället samt fostran i demokrati och mänskliga rättigheter och de ungas delaktighet. I programmet har det ingått lagberednings- och utvecklingsprojekt samt kommunikationsåtgärder.

Nyckelord demokrati, val, deltagande, delaktighet, civilsamhället, öppenhet, effektivitet, beslutsfattande

ISBN PDF 978-952-400-647-7

ISSN PDF 2490-1172

Ärendenummer VN/8051/2019

Projektnummer OM036:00/2019

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-647-7>

National Democracy Programme 2025 – Follow-Up Report Measures during the 2019–2023 Government Term and Assessment of their Effectiveness

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2023:12		Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Editor(s)	Liisa Männistö		
Group author	Preparation and Coordination Group for the National Democracy Programme 2025		
Language	Finnish	Pages	105

Abstract

The objective of the National Democracy Programme 2025, one of the key projects included in the Government Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government, is to promote participation and new forms of interaction between the public administration and civil society. The Democracy Programme was prepared by an intersectoral working group appointed by the Ministry of Justice. The working group was also responsible for coordinating the implementation of the Programme during the 2019–2023 government term. The Ministerial Working Group on Internal Security and Strengthening the Rule of Law adopted an action plan for the National Democracy Programme in March 2020 and monitored the implementation of the Programme. Based on the observations made and experiences gained during the implementation, the Government adopted a resolution on Finnish democracy policy in the 2020s at its plenary session on 3 November 2022.

This follow-up report examines how well the objectives set in the National Democracy Programme 2025 have been achieved, what measures have been taken to achieve the objectives, and what kinds of impacts the measures are expected to have on the development of Finnish democracy.

The crosscutting themes of the National Democracy Programme 2025 are participation and new forms of interaction. The Programme includes measures related to the following themes: representative democracy; direct and participatory democracy; open government, consultation and civil society; and democracy and human rights education and participation of young people. The Programme comprises legislative and development projects and communication activities.

Keywords democracy, elections, participation, inclusion, civil society, transparency, effectiveness, decision-making

ISBN PDF	978-952-400-647-7	ISSN PDF	2490-1172
Reference number	VN/8051/2019	Project number	OM036:00/2019

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-647-7>

Sisältö

Johdanto	8
Demokratiaohjelman toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi	10
Demokratiaohjelman toimenpiteiden toteutuminen	11
Demokratiaohjelman vaikuttavuuden arviointi	12
Arvioinnin haasteena vaikuttavuustavoitteiden ja seurantatiedon puute	12
Arvioinnin tukena tutkimukset sekä sidosryhmien arviot vaikuttavuudesta	14
1 Edustuksellisen demokratian kehittäminen	17
1.1 Asetetut tavoitteet	17
1.2 Toimenpiteiden toteutumisen tilanne	18
1.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi	19
2 Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	22
2.1 Asetetut tavoitteet	22
2.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta	23
2.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi	25
3 Avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta	29
3.1 Asetetut tavoitteet	29
3.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta	30
3.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi	31
4 Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen	33
4.1 Asetetut tavoitteet	33
4.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta	33
4.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi	34
5 Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen	37
5.1 Asetetut tavoitteet	37
5.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta	37
5.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi	38

Liitteet	40
LIITE 1 Tilannekatsaus: Kansalliseen demokraatiohjelmaan kytkeytyvien hankkeiden ja toimenpiteiden toteutus.....	40
Johdanto	40
Tiivistelmä toimenpiteiden tilanteesta.....	41
Kuvaus kansalliseen demokraatiohjelmaan kytkeytyvistä hankkeista ja toimenpiteistä.....	45
LIITE 2 Luettelo demokraatiohjelmaan kytkeytyvistä lainsäädäntöhankkeista, ohjelmista ja strategioista	81
LIITE 3 Demokratiatilastoja kansallisen demokraatiohjelman vaikuttavuusarvioinnin tueksi	82
Lähteet	100

Johdanto

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan¹ sisältyvän poikkihallinnollisen kansallisen demokratiaohjelman 2025² tavoitteena on ollut edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Ohjelma valmisteltiin ja sen toteutusta koordinoitiin oikeusministeriön asettamassa poikkihallinnollisessa työryhmässä. Oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä hyväksyi demokratiaohjelman toimintasuunnitelman maaliskuussa 2020. Ohjelman väliraportti ja esitykset jatkotoimenpiteiksi annettiin ministeriryhmälle lokakuussa 2021³.

Kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanossa tehtyjen havaintojen ja saatujen kokemusten perusteella vuonna 2022 valmisteltiin valtioneuvoston periaatepäätös, jossa linjataan tulevaisuuteen tähtäävistä toimenpiteistä demokratian ja osallisuuden kehittämiseksi. Valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen suomalaisesta demokradiapolitiikasta 2020-luvulla⁴ yleisistunnessaan 3. marraskuuta 2022.

Tässä seurantaraportissa tarkastellaan sitä, miten demokratiaohjelmaan sisältyvät, pääministeri Marinin hallitusohjelmassa asetetut tavoitteet suomalaisen demokratian edistämiseksi ovat toteutuneet, millaisin toimenpitein tavoitteita kohti on pyritty ja minkälaisia vaikutuksia ohjelman toimenpiteillä voidaan arvioida olevan suomalaisen demokratian kehitykseen kuluneen hallituskauden aikana.

Raportin luvuissa 1–5 käydään läpi kansallisessa demokratiaohjelmassa asetetut teema-kohtaiset tavoitteet ja niiden saavuttamiseksi toteutetut toimenpiteet pääpiirteissään. Lisäksi kunkin pääteeman osalta esitetään tiivis analyysi siitä, miten kyseinen teema-alue on demokradiaindikaattorien valossa viime vuosina kehittynyt sekä arvioidaan demokradiahjelman toimenpiteiden vaikuttavuutta sikäli kuin se on käytettävissä olevaan tietoon

1 Valtioneuvosto (2019). [Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta](#). Valtioneuvoston julkaisu 2019:31.

2 [OM036:00/2019](#). Kansallinen demokratiaohjelma 2025

3 Oikeusministeriö (2021b). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: väliraportti ja jatkotoimet \(27.10.2021\)](#)

4 Oikeusministeriö (2022c). [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokradiapolitiikasta 2020-luvulla](#). Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.

perustuen mahdollista. Vaikuttavuuden arvioinnin yhteydessä nostetaan esiin myös muutamia valtioneuvostotason demokratiatyön kannalta keskeisiä tulevaisuuden kehittämistarpeita, joista on linjattu edellä mainitussa valtioneuvoston periaatepäätöksessä suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Ohjelman toimenpiteet ovat nimensä mukaisesti keskittyneet kansalliselle tasolle, mutta laajemman viitekehyksen antamiseksi kunkin pääteeman yhteydessä käsitellään soveltuvin osin myös Suomen kansainvälistä ja EU-yhteistyötä demokratian edistämiseksi.

Raportin liitteessä 1 esitetään tilannekatsaus ohjelman hankkeiden ja toimenpiteiden toteutukseen, liitteenä 2 on luettelo demokratiaohjelmaan kytkeytyneistä lainsäädäntöhankkeista, ohjelmista ja strategioista ja liitteessä 3 esitetään koonti demokratian kansallista ja kansainvälistä kehitystä kuvaavista indikaattoreista.

Demokratiaohjelman toimenpiteet ja vaikuttavuuden arviointi

Kansallinen demokratiaohjelma 2025 kattaa pääministeri Marinin hallitusohjelman lukuisat demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä sekä osallisuutta edistävät toimet. Ohjelma on toiminut sateenvarjona ministeriöiden demokratiaa edistäneille hankkeille. Demokratiaohjelman läpileikkaavina teemoina ovat olleet osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus, ja ohjelma on koostunut seuraavien aihealueiden muodostamasta kokonaisuudesta: edustuksellinen demokratia, suora ja osallistuva demokratia, hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta, sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus. Ohjelma sisältää lainvalmistelu- ja kehittämishankkeita sekä viestintätoimia (kuvio 1).

Kuvio 1. Yhteenveto kansallisen demokratiaohjelman toimintasuunnitelman yksityiskohtaisista tavoitteista ja toimenpiteistä.

Osallisuus ja uudenlainen vuorovaikutus			
Tavoite: Osallisuus ja demokratia ovat toimintatapana julkishallinnon toiminnan keskiössä			
Toimenpiteet: Tuodaan demokratia ja osallisuus julkisen hallinnon strategiaan, tehostetaan vuorovaikutusta ja edistetään osallistumismahdollisuuksia			
<p>Edustuksellinen demokratia</p> <p>Varmistetaan turvalliset, oikeudenmukaiset ja luotettavat vaalit, jossa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selvitetään vaalilain ja vaalijärjestelmän uudistamistarpeita ● • Valmistellaan vaalilain muutokset maakuntavaalien osalta ▲ • Valmistellaan puoluelain muutos ja perustetaan sähköinen puolerekisteri • Arvioidaan vaalirahoituslain muutostarpeet ● • Selvitetään ja kokeillaan uusia tapoja äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi ● • Toteutetaan toimenpiteitä vaalien turvallisuuden turvaamiseksi ja haitallisen vaalivaikuttamisen ehkäisemiseksi. ★ 	<p>Suora ja osallistuva demokratia</p> <p>Edistetään yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selvitetään ja valmistellaan kansalaisaloitelakiin ja EU-kansalaisaloitelakiin liittyvät muutokset. ● • Valmistellaan maakuntalain osallistumisoikeudet ja tuetaan niiden toimeenpanoa. ▲ • Helpotetaan kunnallisten ja maakunnallisten kansanäänestysten järjestämistä. ▲ • Tuetaan demokratiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja sekä niiden käytön laajentamista. ★ 	<p>Hallinnon avoimuus, kuuleminen ja kansalaisyhteiskunta</p> <p>Kehitetään valmistelun avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valmistellaan sähköinen avoimuusrekisteri ■ • Kehitetään ja otetaan käyttöön uusia kuuleminenmenetelmiä ja kehitetään kuulemiseen liittyvät indikaattorit. ★ • Tehostetaan hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välistä vuorovaikutusta ja kehitetään verkkodemokratiapalveluja. ★ • Edistetään valmisteluun ja päätöksentekoon liittyvän tietopohjan saatavuutta ja ymmärrettävyyttä. ★ • Selvitetään mahdollisuuksia tukea kansalaisjärjestöjen varainhankintaa ja purkaa kansalaisoimintaa häiritsevää byrokratiaa. ★ 	<p>Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus</p> <p>Turvataan riittävä osaaminen ja valmiudet yhdenvertaiselle osallistumiselle</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarkastellaan opetussuunnitelmia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta ja tuetaan niiden toimeenpanoa. ★ • Kehitetään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa. ★ • Lisätään viranomaisten tietoisuutta lasten nuorten osallistumisoikeuksista. ★ • Vahvistetaan nuorten yhdenvertaista osallisuutta ja hyviä väestösuhteita. ★ • Edistetään vapaaehtoistyössä tehdyn työpanoksen ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista. ★
● Valmistellaan parlamentaarisessa vaali-, puolue- ja kansalaisaloitetyöryhmässä	▲ Valmistellaan sote-uudistuksen yhteydessä	★ Valmistellaan demokratiaohjelman koordinaatiotyöryhmässä	■ Valmistellaan parlamentaarisessa avoimuusrekisterityöryhmässä

Demokratiaohjelman toimenpiteiden toteutuminen

Käsillä olevassa seurantaraportissa demokratiaohjelman toimeenpanon kuvaus on jäsenelty hieman kuviossa 1 esitetystä jaottelusta poikkeavasti seuraaviin viiteen aihealueeseen:⁵ 1) edustuksellisen demokratian kehittäminen, 2) osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen, 3) avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta, 4) kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen, sekä 5) demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen. Osallisuuden ja uudenlaisen vuorovaikutuksen sekä nuorten osallisuuden edistämiseen tähdänneiden toimenpiteiden kuvaus on sisällytetty edellä mainittuihin viiteen aihealueeseen.

Demokratiaohjelmaan voidaan laskentatavasta riippuen lukea sisältyvän yhteensä noin 79 hanketta tai toimenpidettä. Osa hankkeista on viivästynyt muun muassa koronapandemian vuoksi, mutta valtaosa linjatuista toimenpiteistä on saatu toteutettua tai käynnistettyä suunnitellussa aikataulussa. Kaikista toimenpiteistä on maaliskuun 2023 alkuun mennessä saatu valmiiksi 43. Tätä raporttia laadittaessa 32 toimenpidettä on edelleen käynnissä. Neljä suunniteltua hanketta tai toimenpidettä jäi tällä hallituskaudella toteutumatta. Yksityiskohtainen kuvaus demokratiaohjelman toteutuksesta esitetään raportin liitteessä 1, jossa hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne kuvataan aihealuekohtaisesti ns. liikennevalomallia hyödyntäen (**TOTEUTETTU** / **KÄYNNISSÄ** / **EI TOTEUTUNUT**).

Demokratiaohjelman toimeenpanossa on seurattu ja hyödynnetty demokratiaa käsittelevää akateemista tutkimusta. Demokratiaohjelmatyön aikana julkaistiin oikeusministeriön rahoittama laaja eduskuntavaalitutkimus⁶ sekä tutkimuksia ja selvityksiä mm. nuorten kansalaispätevyyden kokemuksesta⁷, vaalirahoituksesta⁸ sekä maahan muuttaneiden poliittisesta osallistumisesta.⁹ Lisäksi on käynnistetty VN-TEAS selvityksiä, joissa arvioidaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden toteutumista ja osallisuutta

5 Aihealueiden jäsentely mukailee marraskuussa 2022 hyväksytyn valtioneuvoston periaatepäätöksen liitteenä esitetyn yhteenvedon jaottelua.

6 Borg & al. (2020). [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#).

7 Borg & al. (2022). [Nuoret kansalaiset: Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kansalaispätevyydestä](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:11.

8 Muukkonen (2023). [Ulkomainen poliittinen rahoitus ja sen sääntelytarpeet](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:6.

9 Wass (2022). [Kotona politiikassa: keinoja tukea Suomeen muuttaneiden poliittista osallisuutta](#). Työ- ja elinkeinoministeriö, Policy Brief 2/2022. Kotoutuminen.fi.

varhaiskasvatuksessa ja kaikilla koulutusasteilla¹⁰, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä¹¹ sekä maahan muuttaneiden poliittista osallistumista¹². Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamat, demokratiaa käsittelevät tutkimushankkeet ovat julkaisseet demokratian ja osallisuuden teemoista *policy brief*-sarjan¹³, joka on tukenut demokratiaohjelman valmistelua ja toimeenpanoa. Ohjelmatyössä on hyödynnetty myös Itä-Suomen yliopiston toteuttamaa arviointia edellisellä hallituskaudella toteutetuista demokratiapoliittisesta toimintaohjelmasta (2017–2019) sekä perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmasta (2017–2019)¹⁴.

Demokratiaohjelman vaikuttavuuden arviointi

Demokratiaohjelman toimenpiteiden kokonaisvaikutukset tulevat näkymään vasta useamman vuoden viiveellä, kun ohjelman myötä muuttuva lainsäädäntö on tullut voimaan ja uudet toimintatavat on otettu käyttöön. Demokratian kehitykseen vaikuttavat yksittäisten politiikka- tai lainsäädäntötoimenpiteiden rinnalla myös monet muut tekijät, kuten poliittinen ilmapiiri, globaalit kehityssuunnat sekä Suomen talouden ja keskusteluilmapiirin kehitys. Näin ollen ohjelman toimenpiteiden suoria yhteiskunnallisia vaikutuksia voi olla vaikea tai jopa mahdotonta arvioida.

Arvioinnin haasteena vaikuttavuustavoitteiden ja seurantatiedon puute

Demokratiaohjelmassa asetetut tavoitteet pohjautuvat hallitusohjelman tavoitteisiin ja linjauksiin, jotka ovat tyypillisesti keskenään hyvin erimitallisia ja usein vaikeasti mitattavia. Hallitusohjelmassa ei yleensä määritetä linjattujen toimenpiteiden vaikuttavuustavoitteita. Usein hallitusohjelmassa linjataan konkreettisista toimenpiteistä, joita tietyllä

10 Tietokayttoon.fi. [Tilannekuva ja seurannan instrumentit – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, osallistumisoikeudet ja yhdenvertaisuus kasvatuksen ja opetuksen kentällä.](#)

11 Ruuskanen et. al. (2020). [Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa.](#)

12 Tietokayttoon.fi. [Teemakuvaukset. VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen.](#)

13 oikeusministerio.fi. [Demokratiapolitiikka > Muut julkaisut](#)

14 Rautiainen, Sinkkilä & Keinänen (2020). [Demokratiapoliittisen toimintaohjelman 2017-2019 sekä kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2017-2019 arviointi.](#) Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2020:2.

politiikkasektorilla on tarkoitus toimeenpanna hallituskauden aikana. Demokratiaohjelman käynnistämistä, tavoitteista ja toimenpiteistä linjattiin hallitusohjelmassa muun muassa seuraavasti:

”Käynnistetään vuoteen 2025 ulottuva hallinnonalat ylittävä demokratiaohjelma. Demokratiaohjelmalle keskeistä on kouluopetuksen ja koulujen toimintakäytäntöjen kehittäminen. Sillä myös tuetaan lasten ja nuorten valmiuksia vaikuttaa omassa lähiympäristössään ja laajemmin yhteiskunnassa, ulkopuolisuutta kokevien osallisuuden vahvistamista, kansalaisjärjestöjen autonomian ja toimintaedellytysten turvaamista sekä lähidemokratian vahvistamista. Edistetään aktiivisesti monipuolisia ja vaikuttavia osallistumisen mahdollisuuksia ja suoran demokratian keinoja. Niitä ovat esimerkiksi käyttäjädemokratia, kansalaisraadit, kuntalaishaastattelut, nuorisovaltuustot, verkkovaltuustot ja osallistuva budjetointi. Lisäksi etsitään keinoja kytkeä pop-up-tilaisuudet ja kevytosallistuminen politiikkaan ja poliittiseen keskusteluun.” (Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma s. 86)

”Hallitus turvaa osallisuuden ja monimuotoisen kansalaistoiminnan edellytykset valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä vahvistetaan. Eriarvoisuutta torjutaan osallisuudella. Kaikkien mahdollisuutta merkitykselliseen kansalaistoimintaan edistetään ja turvataan järjestöjen toiminnan autonomisuus. Vähemmistöryhmien osallisuutta koulutuksessa parannetaan. Vahvistetaan osallistumisoikeuksien ja aktiivisen osallistumisen toteutumista sekä hyviä väestösuhteita.” (Hallitusohjelma s. 80)

Selkeän vaikuttavuustavoitteen puuttuessa on toteutettujen toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi haasteellista. Vaikuttavuuden arviointia hankaloittaa myös se, että valtaosasta niitä asioita tai ilmiöitä, joihin demokratiaohjelmalla on pyritty vaikuttamaan, ei ole saatavilla vertailukelpoista lähtötaso- ja seurantatietoa. Ilman tällaista tietoa on käytännössä mahdotonta todentaa yksittäisen hankkeen tai toimenpiteen lyhyen tai pitkän aikavälin vaikuttavuutta, toisin sanoen kausaalisuhdetta toteutetun toimenpiteen ja tapahtuneen yhteiskunnallisen kehityksen välillä.

Yksittäisen toimenpiteen tai toimenpidekokonaisuuden vaikuttavuuden arvioimiseksi ideaalitalanne olisi, että pystyttäisiin rakentamaan satunnaistettu koeasetelma, jossa tarkasteltavan ilmiön lähtötilanne on tiedossa ja toimenpiteen vaikuttavuutta voidaan tutkia koe- ja verrokkiryhmien avulla. Arvioinnin kohteena oleva toimenpide kohdistettaisiin vain koeryhmään, jolloin ero koe- ja verrokkiryhmän välillä kertoisi intervention todellisen vaikutuksen. Tällaisen koeasetelman rakentaminen ei yleensä ole mahdollista lainsäädäntöhankkeissa tai politiikkaohjelmissa, mutta jatkossa vastaavanlaisten politiikkaohjelmien toimeenpanon käynnistysvaiheessa on syytä panostaa valikoitujen asioiden lähtötaso- ja

seurantatiedon hankintaan. Vaikka kauseliteettia toimenpiteiden ja yhteiskunnallisen muutoksen välillä on vaikea osoittaa, lähtötaso- ja seurantatiedon avulla olisi mahdollista seurata tarkasteltavan ilmiön kehittymistä hallituskauden aikana.

Arvioinnin tukena tutkimukset sekä sidosryhmien arviot vaikuttavuudesta

Demokratiaohjelman puitteissa yksittäisten hankkeiden tai toimenpiteiden vaikuttavuutta on arvioitu tutkimusmenetelmällisin keinoin vuoden 2021 kuntavaalien¹⁵ ja vuoden 2022 aluevaalien¹⁶ yhteydessä. Näiden tutkimusten havaintoja esitellään tämän raportin luvussa 1.3. Lisäksi Taloustutkimuksen vuosien 2022–2023 vaihteessa toteuttamassa päättäjille ja virkahenkilöille suunnatussa kyselytutkimuksessa¹⁷ tarkastellaan hallituskauden aikana toteutettujen demokratiaa ja kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä tukevien tavoitteiden toteutumista. Kyselytutkimuksen tuloksia tarkastellaan tämän raportin luvussa 4.3.

Oikeusministeriö pyysi lisäksi Sitralta ja kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE:lta arvioita demokratiaohjelman toimenpiteiden vaikuttavuudesta. Sitran arvon¹⁸ mukaan hallituskauden 2019–2023 toimenpiteet demokratian edistämiseksi ovat olleet oikeasuuntaisia ja perustuneet ajantasaiseen tilannekuvaan suomalaisen demokratian tilasta ja kehittämistarpeista. Sitra toteaa arviossaan, että demokradiapoliittisten toimenpiteiden vaikuttavuuden lisäämiseksi vaalikauden tavoitteita tulisi jatkossa priorisoida entistä selkeämmin. Sitra pitää yhteiskunnallisen osallistumisen hiipumista suomalaisen demokratian merkittävimpänä uhkana ja toteaa, että ”yhteiskunnallinen osallistumattomuus on laajempi ilmiö kuin eriarvoisuuskehitys, jota on vaikea ratkaista ainakaan yksistään demokradiapoliittisilla toimenpiteillä”.

15 Jokelainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.

16 valtioneuvosto.fi. [Kokeilu: Tekstiviestit kannustivat nuoria äänestämään vaaleissa](#). Tiedote. Oikeusministeriö, valtioneuvoston viestintäosasto.; Hirvonen & al. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.

17 Taloustutkimus Oy (2023). [Kansalaisjärjestöjen toiminnan merkitys yhteiskunnalle](#). Raportti 8.2.2023. VaLa, KANE, Soste ja Fingo.

18 Sitra (2023). [Sitran kommentti Oikeusministeriölle demokratiaohjelman seurantaraportin luonnokseen](#). 13.2.2023.

KANE:n arviointi perustuu neuvottelukunnan kokouksessa 2.3.2023 toteutettuun fasilitoituun keskusteluun sekä neuvottelukunnan puheenjohtajan Kristiina Kumpulan oikeusministeriölle 5.3.2023 toimittamiin kirjallisiin kommentteihin. Yleisellä tasolla neuvottelukunta kiinnitti huomiota siihen, että demokratiaohjelma sisältää suuren määrän tavoitteita ja toimenpiteitä. KANE piti huolestuttavana sitä, että moni toimenpiteistä on vielä hallituskauden loppuvaiheessa kesken. Toisaalta neuvottelukunta piti tärkeänä, että demokratiaa edistetään ylivaalikautisesti, ja että demokratiaohjelman toteuttamiseen allokoidaan resursseja, jotta myös alueellinen ja paikallinen osallisuus ja vuorovaikutus vahvistuu.

KANE korosti arvioinnissaan, että demokratiapolitiikassa tulisi jatkossa kiinnittää entistä enemmän huomiota nuorten osallisuuden kokemukseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen, joilla voidaan tukea nuorten hyvinvointia. Nuorten ääni tulisi saada kuuluviin kaikessa päätöksenteossa. Nuorten osallistumista vähentää ja vaikuttamisen mahdollisuuksia kaventaa pelko vihapuheesta ja maalittamisesta, erityisesti sosiaalisen median alustoilla. Neuvottelukunta peräänkuulutti myös eri tavoin haavoittuvien ryhmien osallisuuden ja osallistumisen tukemista. Demokratiapolitiikassa tulisi KANE:n mukaan tarkastella läpileikkaavasti niiden ryhmien osallisuutta, jotka kohtaavat syystä tai toisesta esteitä osallistua yhteiskuntaan aktiivisesti. Esimerkiksi vammaisten, maahan muuttaneiden, vieraskielisten, ikääntyneiden tai muiden ryhmien osallistumista tulisi tukea erityisin toimin mm. selkokielisyyden ja saavutettavuuden keinoin. Teknologian ja tekoälyn tarjoama potentiaali demokratian, osallistumisen ja vaikuttamisen kannalta tulisi pystyä hyödyntämään täysimääräisesti. Neuvottelukunta piti tärkeänä myös monikanavaisen ja monisisältöisen viestinnän vahvistamista ja kehittämistä. Viranomaisviestinnän kielen ja sisältöjen suuntaaminen eri väestöryhmille lisää eri ryhmien luottamusta päätöksentekoon, erityisesti jos he ovat voineet vaikuttaa valmisteluun.

Sitran ja KANE:n yksityiskohtaisempia huomioita demokratiaohjelman toimenpiteiden vaikuttavuudesta esitetään tämän seurantaraportin teemakohtaisissa alaluvuissa.

Muilta osin demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinointityöryhmä on arvioinut itsearvioinnin keinoin ohjelman toimenpiteiden yhteiskunnallista vaikuttavuutta suhteessa ohjelmatyön alkuvaiheessa asetettuihin tavoitteisiin sikäli kuin se on ollut mahdollista. Itsearvioinnissa työryhmä on pyrkinyt vastaamaan muun muassa seuraaviin kysymyksiin: Mitä yhteiskunnallista muutosta ohjelman toimenpiteillä on tavoiteltu? Miten toimenpide tai hanke onnistui vastaamaan kehittämistarpeeseen ja olemmeko tehneet oikeita asioita (suhteessa asetettuihin tavoitteisiin)? Olemmeko tehneet asioita oikein?

Demokratiaohjelmatyön aikana ohjelman valmistelu- ja koordinointityöryhmä on tunnistanut kansallisia ja kansainvälisiä mittareita, joiden avulla voidaan tarkastella demokratiapolitiikan keskeisten aihealueiden ja toimintaympäristön pitkän aikavälin kehitystä ja

muutoksia (liite 3). Mittareiden avulla ei ole mahdollista osoittaa demokratiaohjelman toimenpiteiden vaikutuksia kyseisiin kehitystrendeihin, mutta ne auttavat tunnistamaan ja seuraamaan niitä katvealueita ja kehittämiskohteita, joihin kansallisen demokration politiikan toimenpiteitä tulisi jatkossa kohdentaa. Tämän raportin liitteenä 3 esitetty arviointikehikko on laadittu erilaisista demokration tilaa käsittelevistä indikaattoreista, ja se on tarkoitettu etupäässä hallinnon sisäiseksi seurantatyökaluksi. Oikeusministeriön verkkosivuille on lisäksi tarkoitettu koota keskeisten indikaattorien joukko, jota päivitetään säännöllisesti, ja jonka kautta myös suuri yleisö voi seurata suomalaisen demokration kehitystä pitkällä aikavälillä.

1 Edustuksellisen demokratian kehittäminen

1.1 Asetetut tavoitteet

Edustuksellisen demokratian kehittämiseksi demokratiaohjelman päätavoitteena on ollut varmistaa turvalliset, luotettavat ja oikeudenmukaiset vaalit, joissa mahdollisimman moni käyttää äänioikeuttaan. Taulukossa 1 esitetään demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa, syksyllä 2020 määriteltyjä alustavia vaikuttavuustavoitteita edustuksellisen demokratian kehittämiseen liittyen.

Taulukko 1. Demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita edustuksellisen demokratian kehittämiseen liittyen.

Vaalijärjestelmän toimivuuden parantaminen	Alueellisesti yhdenvertaisemmat vaikutusmahdollisuudet. Jokaisen äänellä on yhtä suuri painoarvo (suhteellisuus). Tyytyväisyys vaalijärjestelmään lisääntyy. Kansalaiset pääsevät entistä suuremmin osallistumaan sote-päätöksentekoon aluevaltuustojen kautta (aiemmin päätöksenteko on tapahtunut pääosin kuntayhtymissä).
Äänestysaktiivisuuden lisääminen	Yhä useampi kokee äänestämisen tärkeäksi. Vaalien lopputulos heijastelee paremmin koko kansan mielipiteitä.
Ehdokkaaksi asettumisen mahdollisuudet ovat aikaisempaa yhdenvertaisemmat	Jokaisella on mahdollisuus asettua ehdolle ja tulla valituksi riippumatta varakkuudestaan. Ehdokasasettelu heijastelee nykyistä paremmin väestörakennetta.
Vaalihäirintä tunnistetaan ilmiönä ja siihen pystytään tehokkaasti puuttumaan	Viranomaisten osaaminen haitallisesta vaalivaikuttamisesta lisääntyy ja verkostot vahvistuvat. Kansalaisten luottamus vaalien oikeudenmukaisuuteen ja demokraattiseen järjestelmään kasvaa.
Puolueen perustamiseen liittyvä byrokrania kevenee ja prosessin luotettavuus lisääntyy	Puolueen perustaminen helpottuu, kannattajakorttien verifointi helpottuu ja tätä kautta poliittiset oikeudet vahvistuvat. Puolueen perustamiseen liittyvä hallinnollinen taakka kevenee ja järjestelmän luotettavuus paranee. Puolueen perustamista suunnittelevat kansalaiset ja sidosryhmät tietävät puoluerekisteristä.

1.2 Toimenpiteiden toteutumisen tilanne

Edustuksellisen demokratian kehittämiseksi demokraatiohjelmassa on mm. uudistettu vaaleja ja puolueita koskevaa lainsäädäntöä, puututtu vaalihäirintään, parannettu vaalivarautumista ja vaalien resilienssiä sekä panostettu monipuoliseen vaaliviestintään. Vaalitietojärjestelmän ja EU:n vaaleja koskevan lainsäädännön uudistamistyö on edelleen käynnissä. Eduskunta ei ehtinyt käsitellä istuntokaudellaan hallituksen esitystä vaalilain uudistamisesta ehdokasasettelun osalta, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle. Myös vaalijärjestelmän uudistaminen jäi tällä hallituskaudella toteuttamatta. Taulukossa 2 esitetään edustuksellisen demokratian kehittämiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne liikennevalomallia hyödyntäen. Yksityiskohtainen kuvaus toimenpiteiden toteutuksesta esitetään raportin liitteessä 1.

Taulukko 2. Edustuksellisen demokratian kehittämiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne.

1. Edustuksellisen demokratian kehittäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Aluevaaleja koskeva lainsäädäntö
TOTEUTETTU	Lakimuutokset laitosäänestyksestä varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä
TOTEUTETTU	Vaalihäirintään puuttuminen ja vaalivarautumisen parantaminen (Vaalipooli-hanke)
TOTEUTETTU	Kuntavaalien (2021) terveysturvallinen toteuttaminen
TOTEUTETTU	Asiattoman vaalivaikuttamisen tunnistaminen (Elebot-tutkimushanke)
TOTEUTETTU	Koronapandemian vaikutukset kuntavaaleihin 2021 (tutkimushanke)
TOTEUTETTU	Vaalijärjestelmän resilienssin vahvistaminen (selvityshanke)
KÄYNNISSÄ	Vaalitietojärjestelmän uudistamistyö
EI TOTEUTUNUT	Vaalijärjestelmän uudistaminen
TOTEUTETTU	Valtakunnallinen kuntavaaliviestintäkampanja
TOTEUTETTU	Kuntavaalitiedotus- ja -koulutuskampanja maahan muuttaneille
TOTEUTETTU	Vaalitietoaineistot (vaalit.fi)
TOTEUTETTU	Nuorille suunnattu äänestysaktiivisuuskampanja ja viestintäkokeilu (aluevaalit)
TOTEUTETTU	Monikieliset aluevaaliklinikat
TOTEUTETTU	Puoluelain uudistaminen (puolueen perustaminen) ja Puoluerokisteri.fi
EI TOTEUTUNUT	Vaalilain uudistaminen (ehdokasasettelu)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	EU:n vaaleja koskevan lainsäädännön uudistaminen

1.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi

Edustuksellisen demokratian kehityssuuntia kuvaavia keskeisiä indikaattoreita esittää tämän raportin liitteessä 3. Suomi sijoittuu useissa kansainvälisissä vertailuissa kärkijoukkoon maailman vapaimpien demokratioiden joukossa. Suomen tilanne on pysynyt lähes muuttumattomana, kun valtaosassa muita Euroopan maita kehitys on viime vuosina ollut negatiivista. Suomessa on rehelliset eduskuntavaalit ja puolueiden välinen kilpailu on kovaa. Suomalaisten äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa oli huipussaan 1950–60-lukujen vaihteessa, jonka jälkeen aktiivisuus laski 2010-luvulle asti. 2010-luvulla äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa on ollut lievässä nousussa. Miehet äänestivät naisia aktiivisemmin 1970-luvun puolivälin paikkeille, jonka jälkeen naisten äänestysaktiivisuus on yleensä asettunut muutamia prosenttiyksikköjä miesten yläpuolelle. Vieraskieliset äänestävät selvästi suomen-, ruotsin- ja saamenkielisiä vähemmän kunta ja aluevaaleissa. Luottamus vaaleihin ja vaaliviranomaisten toimintaan on Suomessa korkealla tasolla.

Edustuksellisen demokratian edistämiseksi demokratiaohjelman toimenpiteillä on helpotettu puolueen perustamista ja päätöksentekoa, puututtu vaalihäirintään ja vahvistettu vaalien resilienssiä sekä varmistettu kuntavaalien terveysturvallinen toteuttaminen. Hallituskauden aikana kansanvaltaa on vahvistettu alueellisella tasolla ottamalla käyttöön aluevaalit. Vaalilain muutoksella on parannettu varusmiesten äänestysmahdollisuuksia, mikä olettavasti nostaa varusmiesten ja varusmiespalvelua suorittavien naisten äänestysaktiivisuutta jatkossa. Äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi oikeusministeriö on tehnyt yhteistyötä muun muassa nuoriso- ja maahanmuuttajajärjestöjen kanssa.

Vuonna 2022 järjestettyjen ensimmäisten aluevaalien yhteydessä toteutettiin käyttäytymistieteellinen viestintäkokeilu, jossa satunnaisotannalla valituille 18–29-vuotiaille ääni-oikeutetuille lähetettiin **tekstiviestimuistutuksia äänestysaktiivisuuden tukemiseksi** (n. 51 000 viestiä). Turun yliopisto on tehnyt aiheesta rekisteripohjaisen tutkimuksen, jossa selvitettiin, oliko kampanjalla vaikutusta nuorten äänestyskäyttäytymiseen. Tutkimusraportti¹⁹ julkaistiin tammikuussa 2023. Tutkimus osoitti, että tekstiviestit lisäsivät nuorten äänestysaktiivisuutta noin prosenttiyksikön verran, mitä voidaan pitää merkittävänä vaikutuksena. Yhtä suuri vaikutus havaittiin myös viestin saaneiden nuorten kanssa samassa kotitaloudessa asuvien äänestysaktiivisuudessa. Tekstiviestin vaikutus oli suhteellisesti suurempi niillä nuorilla, jotka äänestävät harvemmin. Myös nuorten äänestäjien aktiivisuus suhteessa vanhempiin äänestäjäryhmiin nousi.

19 oikeusministerio.fi. [Kokeilu: Tekstiviestit kannustivat nuoria äänestämään vaaleissa](#). Tiedote.; Hirvonen & al. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.

Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti²⁰ puolestaan tarkastelee **koronan yhteyttä kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasasetteluun ja valtaan valikoitumiseen vuoden 2021 kuntavaaleissa**. Raportin perusteella koronaintensiteetillä ei ollut merkittävää vaikutusta äänestysaktiivisuuteen, ehdokasasetteluun tai valtaan pääsyyn. Sen sijaan ennakoäänestysaktiivisuus kasvoi enemmän korkean kuin matalan intensiteetin alueilla. Ennakoäänestäminen yleistyi etenkin korkean intensiteetin alueilla hyvin koulutettujen ja hyvätuloisten joukossa, mutta tutkimuksessa ei löydetty näyttöä siitä, että muutoksilla ennakoäänestämisessä olisi ollut varsinaista vaikutusta lopulliseen äänestamisaktiivisuuden eri ryhmissä tai vaalien lopputulokseen. Raportissa esitetyn tulkin mukaan **ennakoäänestämisen helpottaminen oli terveysturvallisuuden kannalta hyvä asia, ja se sujui ilman haittoja, koska se ei muuten olennaisesti muuttanut demokraattisen prosessin toimintaa**.

ARVIO TOIMENPITEIDEN VAIKUTTAVUUDESTA

Demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinointiryhmän arvion mukaan ohjelman toimeenpanossa on onnistuttu löytämään oikeat painopisteet ja valitsemaan pääosin oikeanlaiset menetelmät edustuksellisen demokratian edistämiseksi. Työryhmän arvion mukaan vieraskielisten ja maahan muuttaneiden demokraattisten oikeuksien edistäminen ja representatiivisuuden lisääminen ovat asioita, jotka jatkossa kaipaavat enemmän panostusta. Hyvinvointialueiden edustuksellisen demokratian rakenteiden ja toimintatapojen kehittämiseen sekä selkeään viestintään aluevaaleista on tarpeen kiinnittää jatkossa erityistä huomiota, jotta asukkaiden tietoisuus alueellisen tason demokratiasta lisääntyy. Myös vaalijärjestelmän uudistamismahdollisuuksien selvittämistä tulisi jatkaa, jotta vaalien suhteellisuus toteutuisi nykyistä paremmin.

20 Jokelainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.

Sitra arvioi, että demokraatiohjelman hankkeet ja toimet ovat olleet oikeansuuntaisia, ja että niiden voidaan katsoa edistäneen hallitusohjelman tavoitteita. Sitra kuitenkin nostaa esiin OECD:n luottamusarvioinnin²¹, jonka mukaan suomalaisten usko omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa on verrattain heikko. Myös Sitran oma kyselytutkimus²² (2022) vahvistaa näkemystä siitä, että demokradiapoliittisia toimenpiteitä tulee kehittää laajasti erilaisia kohderyhmiä huomioiden.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE arvioi tavoitteiden olleen oikeansuuntaisia. KANE pitää tärkeänä kokemuksia monikanavaisten viestintävälineiden käytöstä uusien äänestäjien tavoittamiseksi. KANE painottaa, että viranomaisviestinnässä tärkeää on tavoittaa myös ne ryhmät, jolle viranomaisten viestintätavat ja -kieli ovat jääneet vieraksi. Erityisesti kunta- ja aluevaalien yhteydessä läheisyys ja alueellisuus mahdollistaa uusien osallistumismahdollisuuksien käyttöä (ikäihmisten raadit, digiraadit) ja yhteistyötä alueellisten ja paikallisten toimijoiden kanssa tulisi korostaa. Monipuolinen ehdokasasettelu edellyttää KANE:n mukaan ilmapiiriä, joka rohkaisee ehdokkuuteen ilman häirintää. Erityisesti nuoret ehdokkaat kokevat kielteisen ilmapiirin esteeksi ehdokkuudelle. KANE pitää tärkeänä, että puolueiden näkemys monipuolisesta ehdokasasettelusta laajentuisi eri ikäryhmien ehdokkuuksista erilaisten väestöryhmien edustuksen varmistamiseksi.

21 OECD (2021b). *Drivers of Trust in Public Institutions in Finland*. Ks. myös tämän seurantaraportin liite 1, luku 4.

22 Jämsén & al. (2022). *Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa*. Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista. Sitran selvityksiä.

2 Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen

2.1 Asetetut tavoitteet

Demokratiaohjelman tavoitteena on ollut edistää yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä sekä kehittää valmistelun avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta. Ohjelman läpileikkävänä tavoitteena on ollut osallisuuden ja demokratian tuominen toimintatapana julkishallinnon toiminnan keskiöön. Taulukossa 3 esitetään demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa, syksyllä 2020 määriteltyjä alustavia vaikuttavuustavoitteita.

Taulukko 3. Demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistämiseen liittyen.

<p>Kansalaisaloitteen ja EU-kansalaisaloitteen käyttö lisääntyy</p>	<p>Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet paranevat, tietoisuus aloiteoikeudesta lisääntyy</p> <p>Kansalaisaloitteet eivät enää raukea vaalikauden lopussa</p> <p>Kansalaisilla on aikaisempaa paremmat mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa valmisteluun ja politiikan sisältöön.</p> <p>Eurooppalainen kansalaisaloite tunnetaan aiempaa paremmin ja EU:n aloiteoikeutta käytetään aiempaa enemmän</p>
<p>Kunnallisten ja alueellisten kansanäänestysten järjestäminen helpottuu</p>	<p>Kansalaisilla on aiempaa enemmän suoria vaikutusmahdollisuuksia.</p>
<p>Kunnat, hyvinvointialueet ja valtionhallinto ottavat uusia osallistumisen muotoja käyttöön</p>	<p>Hyvinvointialueet ovat ottaneet laajasti eri osallistumiskanavia käyttöön.</p> <p>Kansalaiset tuntevat hyvinvointialueen osallistumisoikeudet ja vaikutuskeinot.</p> <p>Hyvinvointialueen asukkailla on yhdenvertaiset ja saavutettavat osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet.</p> <p>Kansalaisilla on entistä monipuolisemmat ja ajantasaiset osallistumismahdollisuudet käytössään.</p> <p>Ihmisten osallisuuden kokemus ja keskinäinen ymmärrys on lisääntynyt. Julkisen hallinnon ja kansalaisten välisen vuorovaikutuksen laatu on parantunut.</p>

Demokratiaverkkopalvelut mahdollistavat aiempaa monipuolisemman ja yhdenvertaisemman osallistumisen	Kansalaisilla on käytössään entistä monipuolisemmat ja helppokäyttöiset sähköiset osallistumismahdollisuudet.
Ikääntyneiden, vammaisten henkilöiden sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet ovat parantuneet	Ikääntyneiden, vammaisten henkilöiden sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien ihmisten tietoisuus demokratiapalveluista kasvaa.
Nuoria kuullaan valmistelussa ja päätöksenteossa aiempaa laajemmin ja monipuolisemmin	<p>Nuorilla on monipuoliset ja tehokkaat mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti.</p> <p>Nuorten kiinnostus politiikkaa kohtaan on kasvanut sekä vaikuttaminen ja poliittinen toiminta lisääntynyt.</p> <p>Nuorisovaltuustojen osallistumis pohja on monipuolistunut. Nuorisovaltuustojen osallisuus kuntatason päätöksenteossa on lisääntynyt.</p> <p>Lasten ja nuorten osallisuus ja osallistuminen on vahvistunut; lapsia ja nuoria kuullaan nykyistä monipuolisemmin ja heidän mielipiteensä otetaan päätöksenteossa huomioon nykyistä paremmin.</p> <p>Lasten ja nuorten parissa toimivien viranomaisten tietoisuus lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä on lisääntynyt.</p>

2.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta

Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistämiseksi hallituskauden aikana on mm. säädetty hyvinvointialueen osallistumisoikeuksista, tuettu hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelua sekä muutettu kunnallista ja hyvinvointialueen kansanäänestystä ja kunnan jäsenten aloiteoikeutta koskevaa lainsäädäntöä. Eduskunta ei ehtinyt käsitellä istuntokaudellaan hallituksen esitystä eurooppalaisen kansalaisaloitteen kannattamisen ikärajan laskemisesta, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskunta-vaalikaudelle. Demokratiatoiminnassa on myös testattu ja kehitetty lukuisia eri menetelmiä kansalaisten osallistumiseksi ja kuulemiseksi ja erityisesti nuorten osallisuuden lisäämiseksi. Rasismien vähentämiseksi, vihapuheeseen puuttumiseksi ja osallisuuden lisäämiseksi hallituskauden aikana on toimeenpantu valtioneuvoston rasismien vastaisessa ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmassa linjattuja toimia sekä hyväksytty valtioneuvoston periaatepäätös Suomen kolmannesta romanipoliittisesta ohjelmasta.

Taulukossa 4 esitetään osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistämiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne liikennevalomallia hyödyntäen. Yksityiskohtainen kuvaus toimenpiteiden toteutuksesta esitetään raportin liitteessä 1.

Taulukko 4. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistämiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne.

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Hyvinvointialueen osallistumisoikeuksia koskeva lainsäädäntö
KÄYNNISSÄ	Hyvinvointialuealoitetta koskeva verkkopalvelu
KÄYNNISSÄ	Hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelun tukeminen (Demokratia-teemaryhmä)
TOTEUTETTU	Kunnallista ja hyvinvointialueen kansanäänestystä koskeva lainsäädäntö
TOTEUTETTU	Kunnan jäsenten aloiteoikeutta koskeva lainsäädäntö
EI TOTEUTUNUT	Eurooppalaisen kansalaisaloitteen kannattamisen ikärajan laskeminen
TOTEUTETTU	Kansalaispaneeli sananvapaudesta ja maalittamisesta
TOTEUTETTU	Kansalaisraati ilmastotoimista
TOTEUTETTU	Kansalaisten Luontoraati
KÄYNNISSÄ	Lasten ja nuorten digitaalinen raati (Digiraati.fi)
TOTEUTETTU	Demokratiakokeilut 2020 (Sitra)
TOTEUTETTU	Monikieliset suomalaiset ja maahan muuttaneet yhteiskunnallisina vaikuttajina -työryhmä
TOTEUTETTU	Säädösvalmistelun kuulemisen indikaattorit
KÄYNNISSÄ	Suomen ilmastopaneelia ja saamelaista ilmastoneuvostoa koskevat asetukset
KÄYNNISSÄ	Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen vahvistaminen (Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hanke)
KÄYNNISSÄ	Nuorten osallisuutta ja vaikuttamista edistävä osaamiskeskustoiminta
TOTEUTETTU	Etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten osallisuuden lisääminen (Yhdessä-hanke)
TOTEUTETTU	Lasten ja nuorten kuuleminen ilmastolain valmistelussa
TOTEUTETTU	Dialogit Suomen tulevaisuudesta

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Eurooppa olemme me -keskustelukiertue osana Euroopan tulevaisuuskonferenssia
TOTEUTETTU	Poikkeusajan dialogien sarja
TOTEUTETTU	Erätauko-keskustelut nuorten ja muiden väestöryhmien osallistumisen parantamiseksi
KÄYNNISSÄ	Maahanmuutto-dialogit (Kokonaisvaltaisen maahanmuuttopolitiikan hanke)
TOTEUTETTU	Työkalu kielitaustaltaan erilaisten osallistujien huomioimiseksi keskusteluissa
TOTEUTETTU	Dialogit julkisen hallinnon toimintatavaksi (Avoimen hallinnon strategia)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Kansallisten dialogien malli, verkkosivut ja järjestäjätverkosto
KÄYNNISSÄ	Hyvin sanottu - kunnioittavasti keskusteleva Suomi -hanke (YLE ja Erätauko-säätiö)
TOTEUTETTU	Rasismien torjuminen ja hyvien väestösuhteiden edistäminen
TOTEUTETTU	Romanien osallisuuden, osallistumisen ja yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen
KÄYNNISSÄ	Demokratiaverkkopalveluiden saavutettavuuden kehittäminen
KÄYNNISSÄ	Nuorille suunnattujen osallistumisen verkkopalveluiden uudistaminen
KÄYNNISSÄ	Demokratiapalveluiden ohjausryhmä
KÄYNNISSÄ	Demokratiapalveluiden neuvonta- ja käyttäjätukipalveluiden kehittäminen (selvitys)
TOTEUTETTU	Oikeusministeriön demokratiapalkinto

2.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi

Suoran ja osallistuvan demokratian kehitystrendejä kuvataan tämän raportin liitteessä 3. Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen perusteella valtaosa vastaajista osallistuu yhteiskunnalliseen toimintaan jollakin tavoin. Vain 15 prosenttia vastaajista on epäaktiivisia, ei osallistuvia. Epäaktiivisuus ilmenee erityisesti yli 60-vuotiaiden ja matalasti koulutettujen joukossa. Kuntalaisten osallistumismahdollisuuksista kunnalliseen päätöksentekoon kertominen kuntien verkkosivuilla näyttää indikaattorien valossa parantuneen viimeisten viiden vuoden aikana. Nuorten politiikkakiinnostuksen ja koulussa tai oppilaitoksessa koettujen vaikuttamismahdollisuuksien kehittymistä tarkastellaan luvussa 5.3.

Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistämiseksi hallituskauden aikana on hyvinvointialueiden perustamisen myötä luotu kansanvaltaiset rakenteet alueelliselle tasolle. Hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelua on tuettu ja hyvinvointialuealoitteiden tekemiseen tarkoitettun verkkopalvelun rakentaminen on käynnistetty. Alueuudistuksella voidaan arvioida olevan merkittäviä vaikutuksia demokratiaan, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksiin sekä poliittiseen toimintakulttuuriin ja -järjestelmään. Uuden lainsäädännön nojalla asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa. Uudistuksen vaikutukset riippuvat merkittävästi siitä, millaisiksi hyvinvointialueiden toiminta ja muun muassa toimielin- ja päätöksentekorakenteet muodostuvat, ja missä määrin hyvinvointialueilla otetaan käyttöön lain mahdollistamia osallistumis- ja vaikuttamistapoja, sekä miten niitä eri hyvinvointialueilla sovelletaan. Uuden hallinnontason perustamisen vaikutukset demokratiaan kytkeytyvät myös siihen, missä määrin hyvinvointialueen asukkaat kiinnostuvat vaikuttamisesta ja haluavat osallistua hyvinvointialueen toimintaan.

Uuden hyvinvointialueita koskevan lainsäädännön lisäksi hallituskauden aikana on lainsäädäntömuutoksilla helpotettu kunnallisten ja alueellisten kansanäänestysten järjestämistä. Osallistumisen yhdenvertaisuuden ja päätöksenteon valmistelun vuorovaiikutteisuuksien lisäämiseksi hallituskauden aikana on järjestetty lukuisia kansalaisraateja, -paneeleita ja -dialogeja sekä kokeiltu ja kehitetty uudenlaisia osallistumisen ja vuorovaikutuksen tapoja hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista on tuettu nuorisovaltuustojen osallisuuden osaamiskeskustoiminnalla, rakentamalla uudenlainen digitaalinen kansalaisraati (Digiraati.fi) sekä vahvistamalla viranomaisten osaamista lasten ja nuorten kuulemiseksi ja osallistumisen tukemiseksi. Lasten ja nuorten näkemyksiä on kuultu hallituskauden aikana monissa lakihankkeissa, esim. ilmastolain uudistuksessa. Uudistetun ilmastolain nojalla vuoropuhelua hallinnon sekä eri sidosryhmien ja alkuperäiskansa saamelaisten kanssa on pyritty lisäämään. Eri väestöryhmien yhdenvertaisen osallistumisen turvaamiseksi ja keskustelukulttuurin parantamiseksi on kehitetty uusia työkaluja ja toimintamalleja sekä puututtu vihapuheeseen ja rasismiin.

ARVIO TOIMENPITEIDEN VAIKUTTAVUUDESTA

Demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinointityöryhmä arvioi, että ohjelman toimeenpanossa on osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistämiseksi keskitytty oikeisiin painopisteisiin, ja että valitut toimenpiteet ovat olleet oikeansuuntaisia. Työryhmä kuitenkin korosti arvioinnissaan jatkuvuuden ja pitkäjänteisen demokratiatyön turvaamista; pistemäisistä interventioista tulisi pyrkiä pitkäjänteisempään ja systeemiseen toimintaan. Systeminen ymmärrys osallistumisoikeuksien edistämisestä edellyttäisi nykyistä tiiviimpää yhteistyötä sekä yhteistä palvelulupausta koko valtionhallinnon tasolla. Jo hyväksi havaittuja toimenpiteitä osallistumisen yhdenvertaisuuden lisäämiseksi tulisi jatkossa tehdä nykyistä järjestelmällisemmin ja jalkauttaa laajemmin. Työryhmän arvion mukaan vieraskielisten ja maahan muuttaneiden demokraattisten oikeuksien edistäminen ja representaation lisääminen ovat tämänkin aihealueen osalta asioita, jotka jatkossa kaipaavat erityistä panostusta. Lisäksi viranomaisviestintää päätöksenteon kohteena olevista asioista tulisi kautta linjan kehittää nykyistä selkeämmäksi ja saavutettavammaksi, jotta ihmisillä olisi paremmat edellytykset osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoprosesseihin. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää hyvinvointialueiden osallistumisen tapojen vakiinnuttamiseen ja kehittämiseen sekä niistä viestimiseen alueellisen demokratian vahvistamiseksi.

Sitran arvion mukaan laki hyvinvointialueesta on edistyksellinen ja hyvinvointialueille on kohdistettu kattavasti toimenpiteitä tukemaan demokratia- ja osallistumisvalmistelua. Sitra yhtyy työryhmän huomioon siitä, että jatkuvuus ja pitkäjänteisyys demokratiatyössä tulee turvata. Sitran mukaan ”yksittäisten ja irrallisten osallistumisen kanavien sijaan tulisi rakentaa mahdollisimman yhtenäistä osallistumisen arkkitehtuuria, jossa erilaiset osallistumisen väylät muodostavat eheän, helposti hahmottuvan ja vaikuttavan kokonaisuuden”. Vaalien välillä tapahtuvan osallistumisen kehittämiseen tulisi Sitran mukaan varata riittävät taloudelliset resurssit ja osallisuustyössä, erityisesti hyvinvointialueilla, tulisi huomioida asukkaan, palvelujen käyttäjän sekä henkilöstön näkökulma. Sitra myös peräänkuuluttaa tiiviimpää yhteistyötä ja yhteistä palvelulupausta osallistumisoikeuksien edistämiseksi koko valtionhallinnon tasolla. Sitran näkemyksen mukaan päätöksentekoon osallistumisen hyötyjä tulisi tehdä nykyistä voimakkaammin näkyväksi ja demokratian tilaa alueilla tulisi seurata tarkoituksenmukaisten ja kustannustehokkaiden indikaattorien avulla.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE pitää osallisuuden vahvistamista elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan kehittymisen kannalta strategisena alueena, ja pitää tärkeänä osa-alueen kehittämistä pitkäjänteisesti eri hallinnonalojen yhteistyönä kiinteässä vuorovaikutuksessa kansalaisyhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Tämä edellyttää KANE:n mukaan systemaattista yhteistyön kehittämistä ja rahoittamista. KANE korostaa myös kansalaisyhteiskunnan toimijoiden monimuotoisuutta ja -toimijuutta sekä sen huomioimista, että erityisesti alueelliset ja paikalliset toimijat poikkeavat valtakunnallisista toimijoista. Alueellisesti ja paikallisesti löytyy erilaisia toimivia ratkaisuja osallisuuden ja yhteistyön kehittämiseksi. Tämänkin teema-alueen osalta KANE korostaa viestinnän saavutettavuutta: miten varmistetaan, että viestintä tavoittaa ne ryhmät, jotka perinteisesti eivät ole viranomaisviestinnällä saavutettavissa? Kansalaisjärjestöakatemia kehittäminen myös alueellisesti on KANE:n näkemyksen mukaan yksi esimerkki yrityksistä lisätä yhteistä ymmärrystä viranomaisten ja kansalaistoimijoiden rooleista ja muuttuvista tehtävistä. Uusien kansalaisyhteiskunnan toimijoiden mukaan tuleminen yhteistyörakenteisiin vaatii viranomaisilta uutta osaamista ja ymmärrystä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden rooleista. KANE pitää tärkeänä myös paikallisen osallisuuden vahvistamista; kuntien roolien muuttuessa myös kansalaisyhteiskunnan toimijoiden roolit muuttuvat ja erityisesti lähidemokratian ja osallisuuden vahvistaminen korostuu. Tärkeäksi nousevat vuorovaikutus ja kyvykkyys kriittiseenkin keskusteluun.

3 Avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta

3.1 Asetetut tavoitteet

Demokratiaohjelman tavoitteena on ollut kehittää valmistelun avoimuutta ja läpinäkyvyyttä, ja ohjelman läpileikkaavana tavoitteena on ollut osallisuuden ja demokratian tuominen toimintatapana julkishallinnon toiminnan keskiöön. Toimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on ollut vahvistaa ihmisten luottamusta viranomaisten toimintaa kohtaan. Taulukossa 5 esitetään demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa, syksyllä 2020 määriteltyjä alustavia vaikuttavuustavoitteita.

Taulukko 5. Demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita avoimuuden edistämiseen liittyen.

<p>Julkisen hallinnon toiminta on aiempaa avoimempaa ja läpinäkyvämpää. Valmisteluasiakirjat ja -tiedot ovat paremmin saatavilla.</p>	<p>Viranomaisten osaaminen asiakirjajulkisuudesta ja Hankeikkunan käyttö on lisääntynyt.</p> <p>Kansalaisilla on paremmat mahdollisuudet seurata hallinnon toimintaa ja arvioida toiminnan tarkoituksenmukaisuus ja luotettavuus, sekä tietoa siitä mihin verovarot käytetään, kuka niistä päättää ja onko olemassa epäterveitä sidoksia ja kytköksiä.</p> <p>Hallinto toimii ja viestii eettisesti oikein käyttämällä selkeää ja ymmärrettävää kieltä.</p> <p>Kansalaisilla, yhteisöillä ja yrityksillä on oltava tasavertainen mahdollisuus muodostaa kokonaiskuva viranomaisten toiminnasta ja tilanteesta.</p>
<p>Hallinnon avoimuus ja ihmisten luottamus hallintoa kohtaan lisääntyy</p>	<p>Hallinnon avoimuus (ja kansalaisten luottamus hallintoa kohtaan) on lisääntynyt.</p> <p>Sidosryhmät/kansalaiset tietävät avoimuusrekisteristä/uudesta lainsäädännöstä/valmistelusta</p>
<p>Vaalirahoituksen läpinäkyvyys lisääntyy</p>	<p>Kansalaisilla on paremmat mahdollisuudet saada tietoa vaalirahoituksen lähteistä, sidonnaisuuksista ja rahoituksen valvonnasta.</p> <p>Järjestelmän läpinäkyvyys ja sitä kautta luottamus poliittista järjestelmää kohtaan lisääntyy.</p>

3.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta

Avoimuuden edistämiseksi hallituskauden aikana on mm. käynnistetty julkisuuslain ajantasaistaminen, valmisteltu uusi avoimuusrekisterilaki ja aloitettu sähköisen avoimuusrekisterin valmistelu sekä laadittu korruption vastainen strategia ja toimintaohjelma. Lisäksi hallitus esitti muutoksia vaali- ja puolerahoituslainsäädäntöön avoimuuden kehittämiseksi, mutta eduskunta ei ehtinyt käsitellä esitettyjä lakimuutoksia istuntokaudellaan. Ilmoittajansuojelua koskevan EU-direktiivin kansallinen täytäntöönpano on käynnissä ja EU:n digipalvelusäädöksen kansallisen täytäntöönpanon valmistelu on käynnistetty. Julkisen hallinnon strategiassa tavoitteeksi on asetettu hallinnon avoimuuden ja kansalaisten osallistumisen vahvistaminen.

Taulukossa 6 esitetään avoimuuden edistämiseen ja korruption torjuntaan tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne liikennevalomallia hyödyntäen. Yksityiskohtainen kuvaus toimenpiteiden toteutuksesta esitetään raportin liitteessä 1.

Taulukko 6. Avoimuuden edistämiseen ja korruption torjuntaan tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne.

3. Avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
KÄYNNISSÄ	Julkisuuslain ajantasaistaminen
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Avoimuusrekisterilaki ja sähköinen avoimuusrekisteri
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Korruption vastainen toimintaohjelma ja strategia
TOTEUTETTU	Laki valtion virkamieslain muuttamisesta
KÄYNNISSÄ	Ilmoittajansuojeludirektiivin kansallinen täytäntöönpano
EI TOTEUTUNUT	Vaali- ja puolerahoituksen avoimuuden kehittäminen
TOTEUTETTU	Ulkomaista vaalirahoitusta koskeva selvitys
KÄYNNISSÄ	EU-tason poliittisen mainonnan avoimuuden lisääminen
TOTEUTETTU	Avoimuuden lisääminen julkisen hallinnon toiminnassa (Julkisen hallinnon strategia)
TOTEUTETTU	Avoin hallinto -hankkeen Demokratiatunnustus
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	EU:n digipalvelusäädöksen kansallinen täytäntöönpano

3.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi

Tämän raportin liitteessä 3 esitettyjen indikaattorien perusteella voidaan todeta, että Suomi kuuluu hallinnon avoimuuden osalta maailman kärkikolmikkoon Norjan ja Tanskan kanssa. Vuosina 2018–2022 hallinnon avoimuus on heikentynyt suurimmassa osassa EU- ja EFTA-maita. Suomen arvosana sen sijaan on kuluvalle hallituskaudella pysynyt likimain muuttumattomana. Suomessa korruptio on vähäistä.

Hallinnon avoimuuden lisäämiseksi hallituskaudella on tehty merkittäviä lainsäädäntömuutoksia. Suomeen perustetaan ensimmäisenä Pohjoismaana avoimuusrekisteri, jonka avulla on tarkoitus parantaa päätöksenteon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä. Avoimuusrekisterilaki tulee voimaan 1.1.2024, joten sen vaikutuksia voidaan arvioida aikaisintaan 2020-luvun loppupuolella. Julkisuuslain nykyaikaistaminen jatkuu yli hallituskauden, joten sen tulokset ovat nähtävissä vasta 2020-luvun puolivälin jälkeen. Hallituskauden aikana on laadittu myös korruption vastainen strategia ja käynnistetty korruptionvastainen toimitaohjelma sekä laadittu avoimen hallinnon ja julkisen hallinnon strategiat, joissa julkisen hallinnon kehittämisen tavoitteeksi on linjattu hallinnon avoimuus ja kansalaisten osallistuminen. Valtion virkamieslakiin on tehty muutoksia mm. sidonnaisuuksien ilmoittamiseen ja karenssiin liittyen, ja ilmoittajansuojelua koskevan EU-direktiivin sekä ja EU:n digipalvelusäädöksen kansallinen täytäntöönpano on käynnistetty. Digipalvelusäädöksen tavoitteena on lisätä verkkoalustojen vastuullisuutta tarjoamiensa palvelujen suhteen.

ARVIO TOIMENPITEIDEN VAIKUTTAVUUDESTA

Demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinointityöryhmän arvion mukaan hallinnon avoimuuden edistäminen liittyy kiinteästi edellisessä luvussa kuvattuun osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistämiseen. Työryhmä arvioi, että suomalainen julkinen hallinto toimii jo nykyisellään monella mittarilla tarkasteltuna hyvin avoimesti, mutta tiedon löydettävyyden ja ymmärrettävyyden parantaminen vaatisi määrätietoista panostamista kansalaisille suunnattavaan viestintään. Hallinnon avoimuutta koskevaa sääntelyä ja asiakirjajulkisuutta on työryhmän arvion mukaan kehitetty kiitettävästi, mutta niiden rinnalla tulisi kehittää myös viranomaisviestinnän selkeä- ja selkokielisyyttä. Työryhmä piti hyvänä, että korruption torjunta on liitetty demokratian edistämiseen, sillä korruptio on ilmiö, joka rapauttaa viranomaisia kohtaan koettua luottamusta ja sitä kautta demokraattista järjestelmää. Viranomaisia kohtaan koetun luottamuksen rakentamisen kannalta merkitystä on myös sillä, millaiset resurssit viranomaisilla on käydä vuoropuhelua ja tehdä yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa, sekä miten moninaisena hallinto näyttäytyy kansalaisille (representaatio).

Sitra jakaa työryhmän arvion julkisen hallinnon avoimuudesta, ja korostaa työryhmän tavoin kansalaisille suunnattavan viestinnän merkitystä tiedon löydettävyyden ja ymmärrettävyyden parantamiseksi. Sitran oman kyselytutkimuksen (2022) mukaan päätöksenteon avoimuuden lisääminen voisi parantaa osallistumisaktiivisuutta. Sitran mukaan keskeinen tavoite tulisi olla se, että kansalaisten mahdollisuudet osallistua lakien valmisteluun lisääntyvät. Lisäksi Sitra esittää Hankeikkunan (ts. valtioneuvoston hankerekisterin) kehittämistä muun muassa siten, että myös EU-päätöksenteon etenemistä voisi seurata sen kautta.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE pitää avoimuuden vahvistamista, osallisuutta sekä luottamuksen säilyttämistä ja vahvistamista erityisen tärkeänä. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallisuus päätöksenteon valmisteluun kuulemista tehokkaammilla menetelmillä auttaa myös ratkaisemaan luottamuksen ja osallistumattomuuden välistä paradoksia. Avoimuuden ja korruptionvastaisten toimintojen lisääminen ja näkyväksi tekeminen lisäävät luottamusta suomalaiseen demokratiaan. Neuvottelukunta piti valitettavana puoluerahoituksen läpinäkyvyyden lisäämiseen tähänneen lakihankkeen raukeamista.

4 Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen

4.1 Asetetut tavoitteet

Demokratiaohjelman yhtenä tavoitteena on ollut kehittää valmistelun avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä. Taulukossa 7 esitetään demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa, syksyllä 2020 määriteltyjä alustavia vaikuttavuustavoitteita.

Taulukko 7. Demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamiseen liittyen.

Kansalaistoiminnan esteitä on tunnistettu ja poistettu	Tilannekuva kirkastuu. Järjestöjen toimintaedellytykset sekä hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välinen yhteistyö vahvistuva.
Kansalaisjärjestöjen varainhankintaa on selkeytetty	Tietämys julkisen rahoituksen mahdollisuuksista lisääntyy, helpompi hakea valtionavustuksia. Mahdollisuudet seurata toimintaa ja arvioida toiminnan tarkoituksenmukaisuus ja luotettavuus. Paremmat mahdollisuudet omaan varainhankintaan.
Kansalaisyhteiskuntaa kuullaan valmistelussa varhaisemmin ja laajemmin	Erikokoiset järjestöt pystyvät paremmin osallistumaan valmisteluun ja saavat äänensä paremmin kuuluviin.

4.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta

Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamiseksi hallituskauden aikana on uudistettu yhdistyslakia sekä kehitetty ja digitalisoitu valtionavustustoimintaa. Vapaaehtoistoiminnan edellytyksiä ikääntyvässä yhteiskunnassa on edistetty luomalla vapaaehtoistoimintaa tukevia toimintamalleja, ja lisäksi on kehitetty vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyviä toimia. Kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja maahan muuttaneiden osallistumista ja järjestötoimintaa on edistetty muun muassa neuvottelukuntatoiminnalla ja järjestämällä Kansalaisjärjestöakatemiaa sekä jakamalla oikeusministeriön Demokratiapalkinnot (2020 ja 2022).

Taulukossa 8 esitetään kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne liikennevalomallia hyödyntäen. Yksityiskohtainen kuvaus demokraatiohjelman toteutuksesta esitetään raportin liitteessä 1.

Taulukko 8. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne.

4. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Yhdistyslain uudistaminen
KÄYNNISSÄ	Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -hanke
KÄYNNISSÄ	Vapaaehtoistoiminnan aseman vakiinnuttaminen ikääntyvässä yhteiskunnassa (Vapaa! - Fri! -hanke)
KÄYNNISSÄ	Vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen
KÄYNNISSÄ	Osaamisen tunnistamisen valtakunnallisten periaatteiden kehittäminen, pilotointi ja käyttöönotto
TOTEUTETTU	Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten ja kehittymistrendien selvittäminen
TOTEUTETTU	Kansalaisjärjestöakatemia
TOTEUTETTU	Kansalaisyhteiskunnan tilaa ja luottamusta käsittelevät arvioinnit (OECD)
KÄYNNISSÄ	Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen ja pitkäjänteisen kansalaisyhteiskuntapolitiikan kehittäminen (KANE)
KÄYNNISSÄ	Maahanmuuttajien osallistumisen ja järjestötoiminnan tukeminen (Etno)

4.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi

Liitteessä 3 esitettyjen indikaattorien perusteella Suomessa on kansainvälisesti vertailtuna hyvä tilanne yhdistymisvapauden osalta. Eduskuntavaalitutkimuksen perusteella noin 45 prosenttia vastaajista kuului vuonna 2019 vähintään yhteen yhdistykseen. Osuus on hienon noussut vuoteen 2015 verrattuna. Eurooppalaisittain vertailtuna suomalaiset osallistuvat vapaaehtoistoimintaan tai voittoa tavoittelemattomaan toimintaan aktiivisesti.

Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamiseksi demokraatiohjelman toimenpiteillä on pyritty tunnistamaan ja poistamaan kansalaistoiminnan esteitä, selkeyttämään kansalaisjärjestöjen varainhankintaa sekä kehittämään päätöksenteon valmistelua siten, että kansalaisyhteiskuntaa kuultaisiin valmistelussa varhaisemmin ja laajemmin. Yhdistysten ja muun yhteisöllisen kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä on pyritty parantamaan uudistamalla yhdistyslakia. Hallituskaudella on ollut käynnissä myös valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke, jonka tavoitteena on kehittää entistä vaikuttavampi, tehokkaampi, läpinäkyvämpi ja yhdenmukaisempi valtionavustustoiminta. Vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa on pyritty vakiinnuttamaan ja vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista on kehitetty. Kansalaisjärjestöakatemia-toiminnan tavoitteena on ollut vahvistaa virkamiesten kansalaistoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä. Oikeusministeriön yhteydessä toimivien neuvottelukuntien (KANE ja Etno) avulla on mm. edistetty kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä.

Taloustutkimuksen vuosien 2022–2023 vaihteessa toteuttamassa päättäjille ja virkahenkilöille suunnatussa kyselytutkimuksessa²³ tarkastellaan hallituskauden aikana toteutettujen demokratiaa ja kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä tukevien tavoitteiden toteutumista. Tutkimuksen vastaajamäärä jäi tavoiteltua pienemmäksi (n=42), mutta tutkimusraportti antaa silti viitteitä siitä, minkälaisia näkemyksiä kansanedustajilla, puoluesihteereillä ja ministeriöiden viranhaltijoilla on kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä tukeneiden toimenpiteiden vaikuttavuudesta. 62 prosenttia vastaajista arvioi, että hallitusohjelman tavoitteet liittyen kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiin ovat toteutuneet riittävällä tasolla. Vajaa viidennes (17 %) on tästä asiasta kuitenkin eri mieltä ja joka viides (21 %) vastaaja ei osaa ottaa asiaan kantaa. Vastaajat pitävät kansalaisjärjestöjen valtionavustusten ennustettavuutta ja ylivaalikautisen jatkuvuuden varmistamista erittäin tärkeänä järjestöjen kannalta. Kansalaisjärjestöjen autonomiaan liittyvistä asioista vastaajat pitävät merkityksellisimpänä sitä, että järjestöt voivat päättää organisaatiotaan koskevista asioista itsenäisesti, ja että järjestöt voivat määritellä tavoitteensa ja linjata tulevaa toimintaansa itsenäisesti. Kyselytutkimuksessa tarkasteltiin myös vastaajien näkemyksiä muun muassa valtionavustustoiminnan kehittämisestä ja valtionavustuskäytäntöjen yhdenmukaistamisesta sekä kansalaisjärjestöjen kansallisen tason vaikutusmahdollisuuksista EU-politiikkaan.

23 Taloustutkimus Oy (2023). [Kansalaisjärjestöjen toiminnan merkitys yhteiskunnalle](#). Raportti 8.2.2023. VaLa, KANE, Soste ja Fingo.

ARVIO TOIMENPITEIDEN VAIKUTTAVUUDESTA

Demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinointityöryhmän arvion mukaan kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamiseksi on käynnistetty oikeansuuntaisia toimenpiteitä, mutta työryhmä piti toimenpiteiden toteutukseen varattuja resursseja ja saavutettuja vaikutuksia vähäisinä suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Esimerkiksi yhdistyslain ja valtionavustustoiminnan uudistaminen ovat keskeisiä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamisen kannalta, mutta uudistusten toimeenpano on työryhmän arvion mukaan vielä monelta osin kesken ja/tai alkuperäisistä tavoitteista on jääty kauas. Työryhmä piti tärkeänä, että valtioneuvostossa laadittaisiin yhteinen kansalaisjärjestöstrategia, ja että kansalaisyhteiskunnan kehittämistoimissa kiinnitettäisiin nykyistä enemmän huomiota järjestökentän ikääntymisen mukanaan tuomiin kysymyksiin ja ns. neljännen sektorin toimijoiden ja pienten järjestöjen edellytyksiin osallistua kansalaistoimintaan.

Sitra ei omassa arvioinnissaan tarkastellut tähän teema-alueeseen liittyviä hankkeita tai toimenpiteitä.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE:lle kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuuden vahvistaminen on keskeinen osa demokratian vahvistamista, erityisesti kun globaali kehitys on päinvastainen. KANE pitää valitettavana, että yhdistyslain uudistaminen ja valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -uudistushanke eivät saavuttaneet tällä hallituskaudella niille asetettuja tavoitteita. Nyt aloitettujen uudistusten vaikutuksia on vaikea ennakoida ja KANE toivoo, että kehittäminen jatkuu myös tulevilla hallituskaudella. Erityisesti rahoituksen epävarmuus lisää epävarmuutta kansalaistoiminnan pitkäjänteiselle suunnittelulle ja investoinneille. KANE:n näkemyksen mukaan demokratian vahvistamisen kannalta investointi kansalaisten omaan toimintaan ja resilienssin vahvistamiseen on kriittistä. Uudistaminen ja kehittäminen edellyttävät kansalaisyhteiskunnan toimijoiden aktiivista osallistumista ja niitä aktivoivaa strategiaa. KANE:lle on tärkeää, että kansalaisyhteiskunnan kehittäminen on eri hallinnonalojen siilot ylittävää ja kattaa kaikki hallinnonalat. Myös tästä syystä KANE pitää tärkeänä yhteisen kansalaisyhteiskuntastrategian laatimista. On hyvä, että ohjelmassa huomioidaan uusien toimintatapojen kehittyminen. Samalla on tärkeää pitää mielessä, että vakiintuneet järjestötoiminnan muodot eivät menetä merkitystään uusien toiminta- ja järjestäytymistapojen noustessa esiin. KANE:n mukaan yhteiskunnan kannalta on tärkeää myös se, että järjestötoiminnan rakenteet vahvistavat ennakoivuutta ja suunnitelmallisuutta.

5 Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen

5.1 Asetetut tavoitteet

Demokratiaohjelman tavoitteena on ollut turvata riittävä osaaminen ja valmiudet yhdenvertaiselle osallistumiselle. Taulukossa 9 esitetään demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa, syksyllä 2020 määriteltyjä alustavia vaikuttavuustavoitteita.

Taulukko 9. Demokratiaohjelmatyön alkuvaiheessa määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseen liittyen.

Valmiudet osallistumiseen ja demokratiataidot ovat nykyistä paremmalla tasolla.	Oppilaiden/opiskelijoiden valmiudet osallistumiseen sekä tiedot ja taidot demokratiasta ja ihmisoikeuksista ovat nykyistä paremmalla tasolla.
Opetussuunnitelmien toimeenpanoa on vahvistettu demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta.	Oppilaiden/opiskelijoiden kokemus osallisuudesta kouluissa ja oppilaitoksissa on vahvistunut. Opetushenkilöstöllä on tarvittavat tiedot, taidot ja työkalut opetussuunnitelmien toimeenpanemiseksi.
Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus on vakiinnuttanut paikkansa opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa.	Kaikilla opettajilla ja muulla opetushenkilöstöllä on nykyistä paremmat tiedot ja taidot demokratiasta ja ihmisoikeuksista. Valtakunnallinen koordinaatio ja verkostoyhteistyö on vahvistunut. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus on vakiinnuttanut paikkansa opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa valtakunnallisesti.

5.2 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi hallituskauden aikana on mm. vahvistettu demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusnäkökulmaa opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa tuottamalla aihetta koskevia opetuskokonaisuuksia sekä koottu, pilotoitu ja levitetty demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä. Varhaiskasvatuksen ja koulutuksen laatua ja tasa-arvoa on parannettu laajoissa kehittämissuunnitelmissa, ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämistä on tuettu selvitys-, ohjausryhmä- ja verkostotyöskentelyllä. Lisäksi on kehitetty kirjastojen roolia demokratiakasvatuksen foorumina.

Taulukossa 10 esitetään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne liikennevalomallia hyödyntäen. Yksityiskohtainen kuvaus demokratiaohjelman toteutuksesta esitetään raportin liitteessä 1.

Taulukko 10. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseen tähdänneiden hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne.

5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittäminen (mm. opetuskokonaisuudet, yhteistyö)
TOTEUTETTU	Oikeus oppia-, Oikeus osata- sekä Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmat
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen tukeminen (ohjausryhmä)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen koonti ja pilotointi
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan tietopohjan lisääminen (VN TEAS)
TOTEUTETTU	Kirjastojen roolin kehittäminen demokratiatyössä
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva verkostoyhteistyö

5.3 Yleiset kehitystrendit ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi

Liitteessä 3 tarkastellaan nuorten politiikkakiinnostuksen ja koulussa tai oppilaitoksessa koettujen vaikuttamismahdollisuuksien kehittymistä viime vuosina. 18–29-vuotiaiden nuorten politiikkakiinnostus kasvoi 1990-luvulta 2000-luvun alkuvuosiin saakka, ja pienen notkahduksen jälkeen kiinnostus kääntyi jälleen kasvuun, joka näyttää nyt tasaantuneen. Vuosien 2017–2021 aikana nuorten vaikutusmahdollisuudet kouluissa ja oppilaitoksissa paranivat erityisesti ammatillisessa koulutuksessa. Vaikutusmahdollisuudet kuitenkin laskevat niin ammatillisissa oppilaitoksissa kuin lukioissa ja peruskouluissa vuodesta 2019 vuoteen 2021.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi demokratiaohjelman toimenpiteillä on pyritty parantamaan nuorten ja aikuisten valmiuksia osallistua ja vaikuttaa. Demokratiaohjelman hankkeilla on myös pyritty vahvistamaan opetussuunnitelmien toimeenpanoa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta. Demokratiaohjelmassa on yhteistyössä

kasvatus- ja opetusalan, tutkijoiden sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa mm. koottu ja pilotoitu aihetta koskevia hyviä käytäntöjä ja selvitetty demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen nykytilaa varhaiskasvatuksessa ja kaikilla koulutusasteilla sekä opettajan- koulutuksessa. Tavoitteena on ollut myös vakiinnuttaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus osana opettajankoulutusta ja opettajien täydennyskoulutusta tuottamalla aihetta käsitteleviä opetuskokonaisuuksia ja tukemalla toimijoiden välistä verkostoitumista. Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa on parannettu Oikeus oppia – ja Oikeus osata -kehittämishjelmissä sekä Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmassa. Kirjastojen demokratiatyötä on kehitetty ja laajennettu Sitran Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuudessa.

ARVIO TOIMENPITEIDEN VAIKUTTAVUUDESTA

Demokratiaohjelman valmistelu- ja koordinointityöryhmä arvioi, että ohjelmassa on keskitytty pääosin oikeanlaisiin toimenpiteisiin, joita tulisi jatkaa ja laajentaa koskemaan lasten ja nuorten lisäksi kattavasti myös muita ikäryhmiä. Työryhmän arvion mukaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen teemoja tulisi sisällyttää jatkossa myös muun kuin formaalin koulutuksen piirissä tarjottavaan koulutukseen, esim. kotoutumiskoulutukseen.

Sitra korostaa arviossaan digitaalisen sivistyksen ja informaatiolukutaidon kiinteää yhteyttä demokratiakasvatukseen kaikilla koulutustasoilla ja osana niin kansalaisten demokratiataitoja kuin kansallista demokratiapolitiikkaa ohjaavia politiikkaohjelmia. Sitran mukaan tulisi etsiä keinoja edistää digitaalista sivistystä nykyistä strategisemmin perinteisten sivistystoimijoiden ohella myös esimerkiksi yritysten, järjestöjen ja vertaisoppimisen avulla. Sitra painottaa myös kirjastojen roolia ja merkitystä demokratiatyössä ja peräänkuuluttaa kirjastojen toimintaedellytysten kehittämistä tästä näkökulmasta koko maassa, jotta kirjastojen demokratiatyö saataisiin vastamaan vuonna 2017 uudistetun kirjastolain henkeä.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE tuo arviossaan esiin, että sen lisäksi, että useiden järjestöjen ja vapaan sivistystoimen toimijoiden päätehtävä on demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, kansalaistoiminta sinällään on tärkeä demokratiakasvatuksen alusta ja kanava. Koulujen ja oppilaitosten yhteistyö kansalaistoimijoiden kanssa ihmisoikeuksien ja aktiivikansalaisuuden vahvistamiseksi edellyttää pitkäjänteistä strategiaa sekä opettajakoulutuksessa vapaaehtoistoiminnan ja järjestötoiminnan opetuksen lisäämistä.

Liitteet

LIITE 1 Tilannekatsaus: Kansalliseen demokratiaohjelmaan kytkeytyvien hankkeiden ja toimenpiteiden toteutus

Johdanto

Käsillä olevassa raportissa kuvataan hankkeet ja toimenpiteet, joilla kansallisen demokratiaohjelman toimintasuunnitelmassa²⁴ asetettuja tavoitteita on toimeenpantu. Toimenpiteet on jäsennelty ohjelman toimintasuunnitelmassa kuvatusta jaottelusta hieman poikkeavasti seuraaviin viiteen aihealueeseen: 1. edustuksellisen demokratian kehittäminen, 2. osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen, 3. avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta, 4. kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen, ja 5. demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen.

Demokratiaohjelman hankkeiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tilanne esitetään aihealuekohtaisesti seuraavan kolmiportaisen luokittelun mukaisesti:

TOTEUTETTU: toimenpide valmis

KÄYNNISSÄ: toimenpide käynnissä

EI TOTEUTUNUT: toimenpide ei toteutunut / käynnistetään myöhemmin

Demokratiaohjelmaan voidaan laskentatavasta riippuen lukea sisältyvän yhteensä noin 79 hanketta tai toimenpidettä. Osa hankkeista on viivästynyt muun muassa koronapandemian vuoksi, mutta valtaosa linjatuista toimenpiteistä on saatu toteutettua tai käynnistettyä suunnitellussa aikataulussa. Kaikista toimenpiteistä on helmikuun 2023 loppuun mennessä saatu valmiiksi 43. Tätä raporttia laadittaessa 32 toimenpidettä edelleen käynnissä. Neljä suunniteltua hanketta tai toimenpidettä jäi tällä hallituskaudella toteutumatta.

24 Oikeusministeriö (2020). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: Toimintasuunnitelma](#).

Tiivistelmä toimenpiteiden tilanteesta

1. Edustuksellisen demokratian kehittäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Aluevaaleja koskeva lainsäädäntö
TOTEUTETTU	Lakimuutokset laitosäänestyksestä varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä
TOTEUTETTU	Vaalihäirintään puuttuminen ja vaalivarautumisen parantaminen (Vaalipooli-hanke)
TOTEUTETTU	Kuntavaalien (2021) terveysturvallinen toteuttaminen
TOTEUTETTU	Asiattoman vaalivaikuttamisen tunnistaminen (Elebot-tutkimushanke)
TOTEUTETTU	Koronapandemian vaikutukset kuntavaaleihin 2021 (tutkimushanke)
TOTEUTETTU	Vaalijärjestelmän resilienssin vahvistaminen (selvityshanke)
KÄYNNISSÄ	Vaalitietojärjestelmän uudistamistyö
EI TOTEUTUNUT	Vaalijärjestelmän uudistaminen
TOTEUTETTU	Valtakunnallinen kuntavaaliviestintäkampanja
TOTEUTETTU	Kuntavaalitiedotus- ja -koulutuskampanja maahan muuttaneille
TOTEUTETTU	Vaalitietoaineistot (vaalit.fi)
TOTEUTETTU	Nuorille suunnattu äänestysaktiivisuuskampanja ja viestintäkokeilu (aluevaalit)
TOTEUTETTU	Monikieliset aluevaaliklinikat
TOTEUTETTU	Puoluelain uudistaminen (puolueen perustaminen) ja Puolurekisteri.fi
EI TOTEUTUNUT	Vaalilain uudistaminen (ehdokasasettelu)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	EU:n vaaleja koskevan lainsäädännön uudistaminen

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Hyvinvointialueen osallistumisoikeuksia koskeva lainsäädäntö
KÄYNNISSÄ	Hyvinvointialuealoitetta koskeva verkkopalvelu
KÄYNNISSÄ	Hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelun tukeminen (Demokratia-teemaryhmä)
TOTEUTETTU	Kunnallista ja hyvinvointialueen kansanäänestystä koskeva lainsäädäntö
TOTEUTETTU	Kunnan jäsenten aloiteoikeutta koskeva lainsäädäntö
EI TOTEUTUNUT	Eurooppalaisen kansalaisaloitteen kannattamisen ikärajan laskeminen
TOTEUTETTU	Kansalaispaneeli sananvapaudesta ja maalittamisesta
TOTEUTETTU	Kansalaisraati ilmastotoimista
TOTEUTETTU	Kansalaisten Luontoraati
KÄYNNISSÄ	Lasten ja nuorten digitaalinen raati (Digiraati.fi)
TOTEUTETTU	Demokratiakokeilut 2020 (Sitra)
TOTEUTETTU	Monikieliset suomalaiset ja maahan muuttaneet yhteiskunnallisina vaikuttajina -työryhmä
TOTEUTETTU	Säädösvalmistelun kuulemisen indikaattorit
KÄYNNISSÄ	Suomen ilmastopaneelia ja saamelaista ilmastoneuvostoa koskevat asetukset
KÄYNNISSÄ	Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen vahvistaminen (Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hanke)
KÄYNNISSÄ	Nuorten osallisuutta ja vaikuttamista edistävä osaamiskeskustoiminta
TOTEUTETTU	Etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten osallisuuden lisääminen (Yhdessä-hanke)
TOTEUTETTU	Lasten ja nuorten kuuleminen ilmastolain valmistelussa
TOTEUTETTU	Dialogit Suomen tulevaisuudesta
TOTEUTETTU	Eurooppa olemme me -keskustelukiertue osana Euroopan tulevaisuuskonferenssia
TOTEUTETTU	Poikkeusajan dialogien sarja
TOTEUTETTU	Erätauko-keskustelut nuorten ja muiden väestöryhmien osallistumisen parantamiseksi
KÄYNNISSÄ	Maahanmuutto-dialogit (Kokonaisvaltaisen maahanmuuttopolitiikan hanke)
TOTEUTETTU	Työkalu kielitaustaltaan erilaisten osallistujien huomioimiseksi keskusteluissa
TOTEUTETTU	Dialogit julkisen hallinnon toimintatavaksi (Avoimen hallinnon strategia)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Kansallisten dialogien malli, verkkosivut ja järjestäjäverkosto

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
KÄYNNISSÄ	Hyvin sanottu - kunnioittavasti keskusteleva Suomi -hanke (YLE ja Erätauko-säätiö)
TOTEUTETTU	Rasmin torjuminen ja hyvien väestösuhteiden edistäminen
TOTEUTETTU	Romanien osallisuuden, osallistumisen ja yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen
KÄYNNISSÄ	Demokratiaverkkopalveluiden saavutettavuuden kehittäminen
KÄYNNISSÄ	Nuorille suunnattujen osallistumisen verkkopalveluiden uudistaminen
KÄYNNISSÄ	Demokratiapalveluiden ohjausryhmä
KÄYNNISSÄ	Demokratiapalveluiden neuvonta- ja käyttäjätukipalveluiden kehittäminen (selvitys)
TOTEUTETTU	Oikeusministeriön demokratiapalkinto
3. Avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
KÄYNNISSÄ	Julkisuuslain ajantasaistaminen
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Avoimuusrekisterilaki ja sähköinen avoimuusrekisteri
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Korruption vastainen toimintaohjelma ja strategia
TOTEUTETTU	Laki valtion virkamieslain muuttamisesta
KÄYNNISSÄ	Ilmoittajansuojeludirektiivin kansallinen täytäntöönpano
EI TOTEUTUNUT	Vaali- ja puolerahoituksen avoimuuden kehittäminen
TOTEUTETTU	Ulkomaista vaalirahoitusta koskeva selvitys
KÄYNNISSÄ	EU-tason poliittisen mainonnan avoimuuden lisääminen
TOTEUTETTU	Avoimuuden lisääminen julkisen hallinnon toiminnassa (Julkisen hallinnon strategia)
TOTEUTETTU	Avoin hallinto -hankkeen Demokratiatunnustus
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	EU:n digipalvelusäädöksen kansallinen täytäntöönpano

4. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Yhdistyslain uudistaminen
KÄYNNISSÄ	Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -hanke
KÄYNNISSÄ	Vapaaehtoistoiminnan aseman vakiinnuttaminen ikääntyvässä yhteiskunnassa (Vapaa! - Fri! -hanke)
KÄYNNISSÄ	Vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen
KÄYNNISSÄ	Osaamisen tunnistamisen valtakunnallisten periaatteiden kehittäminen, pilotointi ja käyttöönotto
TOTEUTETTU	Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten ja kehittymistrendien selvittäminen
TOTEUTETTU	Kansalaisjärjestöakatemia
TOTEUTETTU	Kansalaisyhteiskunnan tilaa ja luottamusta käsittelevät arvioinnit (OECD)
KÄYNNISSÄ	Hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen ja pitkäjänteisen kansalaisyhteiskuntapolitiikan kehittäminen (KANE)
KÄYNNISSÄ	Maahanmuuttajien osallistumisen ja järjestötoiminnan tukeminen (Etno)

5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen	
Tilanne 03/2023	Toimenpide tai hanke
TOTEUTETTU	Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittäminen (mm. opetuskokonaisuudet, yhteistyö)
TOTEUTETTU	Oikeus oppia-, Oikeus osata- sekä Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmat
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen tukeminen (ohjausryhmä)
TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen koonti ja pilotointi
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan tietopohjan lisääminen (VN TEAS)
TOTEUTETTU	Kirjastojen roolin kehittäminen demokratiatyössä
KÄYNNISSÄ	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva verkostoyhteistyö

Kuvaus kansalliseen demokraatiohjelmaan kytkeytyvistä hankkeista ja toimenpiteistä

1. Edustuksellisen demokratian kehittäminen

Aluevaalit

TOTEUTETTU Eduskunta hyväksyi kesäkuussa 2021 hallituksen esityksen hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi²⁵. **Laki hyvinvointialueesta (611/2021)** tuli voimaan 1.7.2021. Lain tarkoituksena on, että hyvinvointialueen ylimmän päätöksentekuelimen, aluevaltuuston, valinta suorilla vaaleilla vahvistaa hallinnon kansanvaltaisuutta. Kansanvaltaisuus vahvistuu erityisesti verrattuna aiempiin kuntayhtymiin, joissa kunnan asukkaiden demokraattinen päätöksentekijöitä koskeva valinta oli välillistä. Kuntayhtymien toiminnan siirto aluevaaleilla valitun hyvinvointialueen hallintoon vahvistaa asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia aikaisempaan nähden. Ensimmäiset aluevaalit järjestettiin erillisinä vaaleina 23.1.2022. Aluevaalit toimitetaan vuodesta 2025 lukien samanaikaisesti kuntavaalien kanssa. Vaalien yhdistämisellä tavoitellaan positiivisia vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen.

Varusmiesten laitosäänestys

TOTEUTETTU Vaalilain (714/1998) 9 § ja 46 § muutettiin väliaikaisesti²⁶ **varusmiesten ja vapaaehtoista varusmiespalvelusta suorittavien naisten äänestysmahdollisuuksien parantamiseksi**. Lakimuutoksen nojalla vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitettiin laitosäänestys Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä. Koronapandemian seurauksena varusmieskoulutuksen aikataulutusta on jouduttu järjestämään osin tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Aikataulutusta koskevat muutokset olisivat saattaneet vaikuttaa joidenkin varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien äänioikeutettujen yhdenvertaisten äänestysmahdollisuuksien toteutumiseen ilman koulutuksen aikataulutuksessa tehtäviä järjestelyitä tai kuljetusten järjestämistä äänestyspaikoille. Laitosäänestyksen toimittaminen varuskunnissa vuoden 2021 kuntavaaleissa mahdollisti varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien varuskunnassa laitosäänestysajankohtana saapuvilla olleiden äänioikeutettujen äänestämisen varuskunnan alueella ilman heille suunnattuja erillisiä kuljetus- ja aikataulujärjestelyitä. Laki

25 HE 241/2020 vp.

26 HE 60/2021 vp.

tuli voimaan 24.5.2021, ja sen voimassaolo päättyi 30.06.2021. Vuonna 2021 oikeusministeriö valmisteli pysyväisluonteisen muutoksen koskien varusmiesten laitosäänestystä²⁷. Laki vaalilain muuttamisesta (1248/2021)²⁸ tuli voimaan 1.1.2022. Varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat äänioikeutetut voivat lainmuutoksen myötä äänestää laitosäänestyksessä. Vaaleissa toimitetaan laitosäänestys Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä. Laitosäänestys toimitettiin ensimmäisissä aluevaaleissa tammikuussa 2022.

Vaalien turvallisuuden ja resilienssin kehittäminen

TOTEUTETTU Demokratiaohjelman puitteissa toteutettiin 1.12.2020–30.11.2021 Euroopan unionin REC-ohjelman (Rights, Equality and Citizenship) rahoittama **vaaleja ja viranomaisyhteistyötä vahvistava Vaalipooli-hanke**.²⁹ Hankkeen tavoitteena oli edistää viranomaisyhteistyötä ja yhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa **vaalihäirintään puuttumisessa ja vaalivarautumisen parantamisessa**. Oikeusministeriön vastuulla olleet hankkeen käytännön toiminnot olivat 1) verkkotyökalun toteuttaminen vaaliviranomaisten työn tueksi, 2) viranomaisten ja puolueiden kouluttaminen vapaiden ja oikeudenmukaisten vaalien edistämisestä sekä 3) osallistuminen vaalivarautumiseen liittyvään EU-yhteistyöhön. Hanke myös tuki oikeusministeriön koordinoimaa Vaalivarautumisen yhteistyöryhmää, joka on mm. seurannut vaalihäirintään ja vaalien turvallisuuteen liittyvää kansainvälistä keskustelua ja kehitystä³⁰. Puolueille ja viranomaisille on järjestetty koulutukset vaalivarautumisesta ja vaalihäirinnästä ja viranomaisyhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa on tiivistetty. Verkkoalusta vaaliviranomaisten työn tueksi valmistui loppuvuodesta 2021.³¹

TOTEUTETTU Vaalit vaikuttavat keskeisesti siihen, miten hyvin demokraattinen järjestelmä toimii. Koronapandemia on globaalisti vaikuttanut vaalien siirtämisiin ja vaalijärjestelyihin. Suomessa oikeusministeriö ja paikalliset vaaliviranomaiset ovat tehneet lukemattomia **toimia kuntavaalien terveysturvalliseksi toteuttamiseksi Suomessa**. Kuntavaalit siirrettiin vaalilain muutoksella (256/2021) huhtikuusta kesäkuulle 2021, jotta vaalit voitiin järjestää turvallisesti³². Samalla ennakoäänestysaika pidennettiin kahden viikon mittaiseksi. Myös varusmiehille mahdollistettiin laitosäänestys vaalilain tilapäisellä

27 [HE 181/2021 vp](#)

28 [1248/2021](#).

29 [OM080:00/2020](#). Vaalipooli-hanke.

30 [OM026:00/2020](#). Vaalivarautumisen yhteistyöryhmä.

31 [Vaalit.fi. Vaalipooli](#).

32 [HE 33/2021 vp](#)

muutoksella. Rokoteasetusta (1105/2020) muutettiin niin, että kesäkuun kuntavaalien kotiäänestyksestä huolehtivat vaalitoimitsijat ja laitosaäänestyksen toimittaneet vaalivirkailijat voitiin rokottaa koronavirusta vastaan³³. Lisäksi oikeusministeriö laati yksityiskohtaiset ohjeet vaaliviranomaisille terveysturvallisten vaalien järjestämisestä³⁴. Vaaliviranomaisille järjestettiin virtuaalisia vaaliklinikoita, joihin osallistui satoja vaalivirkailijoita. Myös äänestäjille laadittiin ohjemateriaaleja.

TOTEUTETTU Aalto-yliopisto toteutti oikeusministeriön rahoittaman **Elebot2021-tutkimushankkeen**, jonka tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten sosiaalisessa mediassa toimivilla automaattisilla tileillä eli boteilla pyritään vaikuttamaan vaaleihin. Vuonna 2019 eduskunta- ja europarlamenttivaalien alla Aalto-yliopisto toteutti vastaavan Elebot-hankkeen, jossa kerättiin ja analysoitiin vuoden 2019 eduskunta- ja europarlamenttivaaleihin liittyvää Twitterin tuottamaa dataa bottien ja sitä kautta asiattomien vaikutusyritysten tunnistamiseksi. Analyysi toistettiin vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä. Tutkimusraportti³⁵ julkaistiin lokakuussa 2021. Raportin mukaan sekä bottien kaltaisia että pysäytettyjä tilejä esiintyi vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä vähän ja niiden vaikuttavuus jäi matalalle tasolle. Asiassa ei ole tapahtunut suurta muutosta vuoden 2019 eduskuntavaaleihin verrattuna, sillä bottityyppisten tilien määrä ja vaikuttavuus oli myös tuolloin vähäistä. Raportti selvitti myös bottien ja pysäytettyjen tilien yhteyttä erilaisiin mielipidekupliin. Analyysi paljasti, että bottien kaltaiset tilit olivat yleisimpiä kuplissa, joissa kannatetaan perussuomalaisia ja kokoomusta sekä vastustetaan vihreitä ja vasemmistopuolueita. Bottien kaltaiset tilit olivat yleisempiä myös ilmastopoliittikkaan ja maahanmuuttoon kriittisesti kuin positiivisesti suhtautuvien joukossa. Pysäytettyjä tilejä esiintyi kuntavaalien yhteydessä hyvin vähän. Sen sijaan 2019 eduskuntavaalien aikaan pysäytetyt tilit olivat yledustettuina niin sanotussa oikeistokuplassa.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö käynnisti hankkeen, jossa Aalto-yliopisto ja Turun yliopisto tutkivat **koronapandemian vaikutuksia kesäkuun 2021 kuntavaaleihin**³⁶. Tutkimusraportti³⁷ julkaistiin lokakuussa 2021. Raportin mukaan koronaintensiteetillä ei ollut merkittävää vaikutusta äänestysaktiivisuuteen, ehdokasasetteluun tai valtaan pääsyyn.

33 oikeusministerio.fi. [Asetusmuutos: vaalivirkailijoiden rokottaminen voidaan aloittaa](#). Tiedote.

34 Vaalit.fi. [Ohjeita vaaliviranomaisille](#).

35 Xia, Gronow, Kukkonen, Hsuan & Kivelä (2021). [Botit ja informaatiovaikuttaminen Twitterissä vuoden 2021 kuntavaaleissa - ELEBOT-2021-hanke](#).

36 Aalto.fi. [Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti: Poikkeusolojen kuntavaalit näkyvät erityisesti matalasti koulutettujen ja pienituloisten alhaisessa äänestysaktiivisuudessa](#). Verkko uutinen.

37 Tukiainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.

Sen sijaan ennakkoäänestysaktiivisuus kasvoi enemmän korkean kuin matalan intensiteetin alueilla. Ennakkoäänestäminen yleistyi etenkin korkean intensiteetin hyvin koulutettujen ja hyvätuloisten joukossa, mutta tutkimuksessa ei löydetty näyttöä siitä, että muutoksilla ennakkoäänestämässä olisi ollut varsinaista vaikutusta lopulliseen äänestämisenaktiivisuuteen eri ryhmissä tai vaalien lopputulokseen. Raportissa esitetyn tulkinnan mukaan ennakkoäänestämisen helpottaminen oli terveysturvallisuuden kannalta hyvä asia, ja se sujui ilman haittoja, koska se ei muuten olennaisesti muuttanut demokraattisen prosessin toimintaa. Tutkimustuloksia hyödynnetään vaalien resilienssin kehittämisessä.

TOTEUTETTU Vaali- ja puoluelainsäädäntöä käsittelevä parlamentaarisen työryhmän esityksen mukaisesti oikeusministeriö asetti syksyllä 2021 työryhmän selvittämään, miten **vaalien resilienssiä voitaisiin jatkossa vahvistaa** erilaisissa kriisitilanteissa. Vaalijärjestelmän resilienssiä koskeva selvitys³⁸ julkaistiin marraskuussa 2022. Selvityksen perusteella jatkokehitetään vaalijärjestelmän resilienssiä.

KÄYNNISSÄ Vaalitietojärjestelmä on tärkeä tietoturvallisuuden, sekä vaalien joustavan toimeenpanon kannalta. Nykyinen vaalitietojärjestelmä on saavuttamassa teknisen elinkaarensa loppua. **Vaalitietojärjestelmän uudistamistyö** on käynnistetty oikeusministeriössä syksyllä 2022 ja uusi järjestelmä on tarkoitus ottaa käyttöön vuoden 2027 eduskuntavaaleissa.³⁹

EI TOTEUTUNUT Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2020 demokraatiohjelman yhteyteen parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Työryhmä ei päässyt yhteisymmärrykseen **vaalijärjestelmän kehittämisestä**. Työryhmä kuitenkin linjasi mietinnössään⁴⁰, että vaalijärjestelmän uudistamisen vaihtoehtoista tulee koota kattava vertailu seuraavan hallituskauden hallitusohjelmaa varten, jotta eduskunnan lausumassa (EK 14/2015 vp) todettuihin tarpeisiin voidaan vastata. Työssä tulisi pyrkiä laajaan parlamentaariseen konsensukseen ja selvitystyöhön on varattava riittävät resurssit.

38 Rekola (2022). [Vaalijärjestelmän resilienssi](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:14.

39 [OM060:00/2022](#). Vaalitietojärjestelmän uudistaminen.

40 Oikeusministeriö (2022b). [Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:6.

Vaalitiedotus

TOTEUTETTU Oikeusministeriö, valtioneuvoston kanslia ja Huoltovarmuuskeskus käynnistivät 20.5.2020 yhteisen **valtakunnallisen viestintäkampanjan**, jonka teemana oli ”Suomessa on luotettavat vaalit – Käytä ääntäsi”. Kuntavaalien alla toteutettu kampanja kannusti käyttämään demokraattista oikeutta äänestää vaaleissa sekä rohkaisi keskustelemaan, osallistumaan ja antamaan tilaa toisten mielipiteille. Kampanjan tarkoituksena oli torjua mahdollista vaaleihin liittyvää disinformaatiota muistuttamalla medialukutaidon tärkeydestä ja ohjaamalla luotettavan viranomaistiedon äärelle. Kampanja myös muistutti terveysturvallisuudesta äänestettäessä. Kampanjan kasvoina olivat toimittaja Pirjo Nuotio, hyväntekijä Heikki Hursti, näyttelijä Sara Parikka ja koripallomaajoukkueen päävalmentaja Henrik Dettmann. Viestintäkampanja näkyi laajasti televisiossa, radiossa, verkossa ja printtimediassa. Kampanja toteutettiin kaksikielisenä, ja siinä käytettiin myös englantia sekä yleisimmin Suomessa puhuttuja vieraita kieliä.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö, Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) ja maahanmuuttajajärjestöjen kattojärjestö Moniheli ry tuottivat vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä yhteisen **vaalitiedotus- ja koulutuskampanjan maahan muuttaneille**. Kampanjan tavoitteena oli levittää tietoa vaaleista, puolueista ja terveysturvallisesta äänestämisestä järjestöverkoston kautta⁴¹. ETNO tuotti lisäksi vaalimateriaaleja vieraskielisille tavoitteenaan lisätä tietoa kuntavaaleista. Materiaalit tuotettiin suomen ja ruotsin kielen lisäksi Suomessa viidellä yleisemmin puhutulla vieraalla kielellä (englanti, venäjä, viro, arabia ja somali). Visuaalisten materiaalien avulla monikielisiä kuntalaisia kannustettiin vaikuttajiksi ja äänestäjiksi vuoden 2021 kuntavaaleissa. Aineistot tukevat kansallisen demokraatiohjelman tavoitetta lisätä maahanmuuttajien ja monikielisten kuntalaisten äänestysaktiivisuutta ja asettumista ehdolle kuntavaaleissa.⁴² Järjestöt, kunnat ja vaikuttajat voivat hyödyntää aineistoja ja lisätä niiden avulla tietoa kuntavaaleista ja vaikuttamisesta kunnissa.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö tuotti aikaisempien vaalien tapaan vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä laajoja **vaalitietoaineistoja vaalit.fi-sivustolle**. Ne sisältävät mm. vaalitietoa yli kahdellakymmenellä kielellä sekä selkokielisiä ja audiovisuaalisia aineistoja. Lisäksi tuotettiin materiaaleja näkö- ja kuulovammaisille. Kaikille **ensi kertaa äänestäville nuorille ja ensimmäistä kertaa äänioikeuden saaneille maahan muuttaneille** lähetettiin kirje äänioikeudesta ja äänestämisestä. Lisäksi oikeusministeriö järjesti 2.6.2021 ensimmäistä kertaa Jodel-keskustelufoorumin Kysy mitä tahansa -tapahtuman yhteistyössä

41 [Kaikkien Vaalit 2021 -kampanjan Facebook-sivu](#).

42 [oikeusministerio.fi. ETNO - materiaalit](#).

Jodelin kanssa nuorten äänestäjien tavoittamiseksi. Tilaisuudessa Jodelin käyttäjien eli jodlaajien oli mahdollista kysyä kuntavaaleihin liittyviä kysymyksiä oikeusministeriön vaaliasiantuntijoilta.⁴³

TOTEUTETTU Vuoden 2022 aluevaalien yhteydessä oikeusministeriö rahoitti **nuorille suunnatun äänestysaktiivisuuskampanjan** (toteuttaja Allianssi ry). Kampanjan tavoitteena oli nostaa nuorten äänestysaktiivisuutta jakamalla tietoa aluevaaleista ja innostamalla nuoria käyttämään ääntään. Lisäksi kaikille nuorille ensi kertaa äänestäville lähetettiin aluevaaleista ja äänestämisestä kertova kirje. Aluevaalien yhteydessä oikeusministeriö, valtioneuvoston kanslia ja Turun yliopisto toteuttivat myös viestintäkokeilun, jossa satunnaisotannalla valituille 18–29-vuotiaille äänioikeutetuille lähetettiin **tekstiviestit** **timuistutuksia äänestysaktiivisuuden tukemiseksi** (n. 51 000 viestiä). Turun yliopisto on tehnyt aiheesta rekisteripohjaisen tutkimuksen, jossa selvitetään, oliko kampanjalla vaikutusta nuorten äänestyskäyttäytymiseen. Tutkimusraportti⁴⁴ julkaistiin tammikuussa 2023. Tutkimus osoitti, että tekstiviestit lisäsivät nuorten äänestysaktiivisuutta noin prosenttiyksikön verran. Yhtä suuri vaikutus havaittiin myös viestin saaneiden nuorten kanssa samassa kotitaloudessa asuvien äänestysaktiivisuudessa. Tekstiviestin vaikutus oli suhteellisesti suurempi niillä nuorilla, jotka äänestävät harvemmin. Myös nuorten äänestäjien aktiivisuus suhteessa vanhempiin äänestäjäryhmiin nousi.

TOTEUTETTU Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) järjesti vuoden 2022 aluevaalien yhteydessä **monikielisiä vaaliklinikoita**. Tavoitteena oli lisätä maahan muuttaneiden ja monikielisten aktiivien, sekä maahan muuttaneita tavoittavien viranomaisten, järjestöjen ja oppilaitosten tietoa aluevaaleista, maahan muuttaneiden osallistumisoikeuksista vaaleissa, hyvinvointialueiden tehtävistä, ja keinoista puuttua vihapuheeseen ja häirintään, sekä vaalihäirintään.

Puolueen perustaminen ja ehdokasasettelu

TOTEUTETTU **Puolueen perustamisen sujuvoittamiseksi** puoluelakia (10/1969) on muutettu niin, että puolueen rekisteröimiseen tarvittavat kannatusilmoitukset voidaan kerätä verkossa. Puolurekisteri.fi-verkkopalvelu avattiin tammikuussa 2021. Toistaiseksi viisi puoluetta on kerännyt palvelun avulla rekisteröintiin vaadittavat 5000 kannatusilmoitusta. Palvelussa oli vuonna 2021 yli 200 000 vierailua ja vuonna 2022 lähes 100 000

⁴³ oikeusministerio.fi. [Oikeusministeriö mukana mobiilisovellus Jodelin kuntavaaliaiheisessä tilaisuudessa](#). Uutinen.

⁴⁴ oikeusministerio.fi. [Kokeilu: Tekstiviestit kannustivat nuoria äänestämään vaaleissa](#). Tiedote.; Hirvonen & al. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.

vierailua. Vuonna 2022 palvelussa tehtiin (21.11.2022 mennessä) yhdeksän uutta puoluehakemusta ja puolerekisteriin merkittiin kaksi uutta puoluetta. Molemmat hakemukset on tehty palvelussa. Sähköisten kannatusilmoitusten lukumäärä vuonna 2022 (8.12.2022 mennessä) oli reilut 9800. Paperisia kannatusilmoituksia toimitettiin tarkastettavaksi noin 1000.

EI TOTEUTUNUT Hallitus antoi marraskuussa 2022 eduskunnalle esityksen⁴⁵ vaalilain muuttamiseksi siten, että nykyistä **monipuolisemmat erilaiset demokraattiset päätöksentekotavat ehdokkaiden asettamisessa vaaleihin** olisivat mahdollisia. Muutoksella joustavoitettaisiin jäsenäänestystä koskevia sääntöjä ja annettaisiin puolueiden säännöille ehdokkaiden asettamisessa suurempi painoarvo. Eduskunta ei ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

EU:n vaaleja koskeva lainsäädäntö

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Euroopan komissio julkaisi 25.11.2021 lakiehdotuksia **EU:n vaaleja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi** (ns. vaalipaketti). Ehdotukset ovat osa komission joulukuussa 2020 julkistamaa Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmaa. Paketti sisältää komission tiedonannon vaalien eheyden suojelemisesta ja demokraattisen osallistumisen edistämisestä⁴⁶, asetusehdotuksen poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta⁴⁷, ehdotuksen ns. Euroopan tason puolueasetuksen muuttamiseksi⁴⁸ sekä ehdotukset ns. liikkuvien EU:n kansalaisten äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta europarlamenttivaaleissa ja paikallisvaaleissa annettujen direktiivien muuttamiseksi⁴⁹. Valtioneuvoston kannat on esitelty U-kirjelmissä eduskunnalle.⁵⁰ Vaalipakettia on käsitelty neuvoston työryhmässä vuoden 2022 aikana. Neuvottelut jatkuvat EU:n toimielimissä. Euroopan tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskeva ehdotus on edennyt trilogivaiheeseen syksyllä 2022. Poliittisen mainonnan avoimuutta koskeva neuvoston yleisnäkemyksensä hyväksyttiin 13.12.2022. Komission tavoitteena on saattaa vaalipakettiin sisältyvä lainsäädäntö voimaan ennen vuoden 2024 europarlamenttivaaleja.

45 [HE 254/2022 vp](#).

46 [COM\(2021\)730](#). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Vaalien luotettavuuden suojeleminen ja demokraattisen osallistumisen edistäminen.

47 [COM\(2021\)731](#). Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset poliittisen mainonnan läpinäkyvyydestä ja kohdentamisesta.

48 [COM\(2021\)734](#), alkup. 1141/2014 (ns. puolueasetus).

49 [COM\(2021\)732](#), alkup. 93/109/EC; [COM\(2021\)733](#), alkup. 94/80/EC.

50 [U 73/2021 vp](#); [U 74/2021 vp](#) sekä [U-jatkokirje UJ 24/2022 vp](#)

2. Osallistumisoikeuksien ja vaalien välisen osallistumisen edistäminen

Hyvinvointialueen osallistumisoikeudet

TOTEUTETTU Eduskunta hyväksyi kesäkuussa 2021 hallituksen esityksen eduskunnalle **hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta** koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi⁵¹. Hyvinvointialueesta annettu laki (611/2021) tuli voimaan 1.7.2021. Uuden lain mukaan kansalaiset saavat hyvinvointialueilla vastaavanlaiset osallistumisoikeudet kuin kunnissa, ja hyvinvointialueiden tulee perustaa vastaavanlaiset vaikuttamistoimielimet kuin kunnissa (mm. vanhus- ja vammaisneuvostot ja nuorisovaltuustot). Laissa hyvinvointialueesta säädetään myös hyvinvointialueen aloiteoikeudesta ja neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö aloitti keväällä 2022 **hyvinvointialuealoitetta koskevan verkkopalvelun** hankinnan. Palvelu on tarkoitus avata loppuvuodesta 2023.

KÄYNNISSÄ Sitra käynnisti syksyllä 2021 yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, valtiovarainministeriön ja oikeusministeriön kanssa **Demokratia-teemaryhmän**⁵² **tukemaan hyvinvointialueiden demokratia- ja osallisuusvalmistelua**. Teemaryhmä auttaa hyvinvointialueita luomaan osallistumisen rakenteille pohjan, joka mahdollistaa uusien vaikuttamisen tapojen käyttöönoton ja kytkemisen päätöksentekoon. Ryhmään kuuluvat hyvinvointialueiden asukkaiden osallistumisesta ja demokratiasta vastaavat viranhaltijat ja se on osa sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointialueiden toimeenpanoa tukevaa Johtaminen ja osaaminen -teeman kokonaisuutta. Demokratia-teemaryhmä jatkaa työtään vuoden 2023 loppuun.

Kunnallinen ja hyvinvointialueen kansanäänestys

TOTEUTETTU Heinäkuussa 2021 voimaan tulleessa hyvinvointialuelaisissa (611/2021) säädetään **hyvinvointialueen neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä** (31 §). Kansanäänestyksen järjestämisestä päättää aluevaltuusto. Vähintään 3 prosenttia hyvinvointialueen 15-vuotiaista asukkaista voi tehdä aloitteen kansanäänestyksen toimittamisesta. Kansanäänestyksen tarkemmat toimittamissäännökset sisällytettiin kunnallisissa neuvoo-antavissa kansanäänestyksissä noudatettavasta menettelystä annettuun lakiin (656/1990) siten, että lain nimi muutettiin käsittämään sekä kunnan että hyvinvointialueen kansanäänestykset, ja hyvinvointialueen kansanäänestyksen säännökset ovat vastaavia kuin kunnan kansanäänestyksen säännökset. Lisäksi molempia kansanäänestyksiä koskien tehtiin

51 HE 241/2020 vp.

52 Sitra.fi. [Asukasosallistuminen hyvinvointialueilla](#).

seuraavat uudistukset menettelyyn: kansanäänestys voidaan toimittaa aluevaalien ja kuntavaalien yhteydessä, kansanäänestysaloitteen tekemistä koskevaa säännöstä modernisoitiin, kirjeäänestysasiakirjojen palauttamisen ja tarkastamisen määräaika pidennettiin ja menettelyä kevennettiin siten, että hyvinvointialue tai kunta voi halutessaan päättää kansanäänestyksen järjestämisestä pelkästään kirjeäänestyksenä (vrt. perussääntely, jossa äänestys toimitetaan kirjeäänestyksenä ja äänestyspäivän äänestyksenä).

Kunnan jäsenten aloiteoikeus

Hallituskauden aikana on selvitetty **kuntapolitiikan kokonaisuudistustarpeita**. Kuntien tehtävät tulevaisuudessa keskittyvät etenkin osaamisen, kulttuurin ja elinvoiman edistämiseen sekä elinympäristön, demokratian ja paikallisuuden kehittämiseen. Selvitys peräänkuuluttaa jatkossa yhteistä tulevaisuuden kuvaa ja pitkäjänteisyyttä kuntapolitiikan kehittämiseen.⁵³

TOTEUTETTU Kuntalain (410/2015) kokonaistarkastelun seurauksena⁵⁴ **kuntalain aloiteoikeutta koskevia säännöksiä muutettiin**. Muutoksen myötä kuntalain 23 pykälässä ei enää säädetä kahden prosentin kannatuksen keränneiden aloitteiden käsittelyn kuuden kuukauden määräajasta. Jatkossa kaikki kunnassa vireille tulleet aloitteet tulee käsitellä toimivaltaisessa kunnan viranomaisessa ilman aiheetonta viivytystä. Aloiteoikeutta laajennettiin siten, että aloiteoikeus on myös kunnassa kiinteää omaisuutta omistavilla tai hallitsevilla. Aloiteoikeus kuuluu kaikille kuntalain 3 pykälässä tarkoitetuille kunnan jäsenille. Kunnat vastaavat aloitteiden käsittelystä kunnassa. Laki kuntalain muuttamisesta (419/2021) tuli voimaan 26.5.2021. Kuntien hallintosäännöt oli saatettava 90 pykälän mukaiseksi vuoden 2021 loppuun mennessä.

Kansalaisaloite ja eurooppalainen kansalaisaloite

EI TOTEUTUNUT Parlamentaarisen vaalityöryhmän yhtenä tehtävänä oli laatia ehdotus **kansalaisaloitteen ja eurooppalaisen kansalaisaloitteen allekirjoittamisen ikärajasta** nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi ja arvioida tarpeet kansalaisaloitejärjestelmän kehittämiseksi myös muilta osin. Työryhmän työn tueksi oikeusministeriö selvitti lasten ja nuorten näkemyksiä osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyvistä kysymyksistä Nuortenideat.fi-verkkopalvelussa julkaistun avoimen kyselyn sekä nuorten

53 [vm.fi. Kuntapolitiikka tarvitsee pitkäjänteisyyttä – kunnat vahvuutta kestäväen tulevaisuuden johtamiseen](#). Tiedote.

54 [HE 242/2020 vp](#).

digitaalisten raatien ja työpajojen avulla⁵⁵. Oikeusministeriö valmisteli hallituksen esityksen⁵⁶, jossa esitettiin EU-kansalaisaloitteen kannattamisen ikärajan laskemista 16 vuoteen. Hallituksen esitys annettiin eduskunnalle marraskuussa 2022. Eduskunta ei kuitenkaan ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

Kansalaisraadit ja -paneelit

Kansalaispaneeli on esimerkki demokraattisesta innovaatiosta, puntaroivasta kansalaiskeskustelusta, jossa joukko tavallisia kansalaisia keskustelee syvällisen perehtymisen jälkeen yhteiskunnallisesta kysymyksestä ja tuottaa suosituksia päätöksentekijöille tai laajemmalle äänestäjäkunnalle. Puntaroivien kansalaiskeskustelujen osallistujat valitaan usein satunnaisotannan kautta.

TOTEUTETTU Oikeusministeriö ja valtiovarainministeriö tilasivat Åbo Akademiilta vuonna 2021 kansalaispaneelin järjestämisen. **Paneelin tehtävänä oli puntaroida toimenpiteitä sananvapauden edistämiseksi ja maalittamisen ehkäisemiseksi.** Kansalaispaneeliin lähetettiin kutsu 3 000:lle satunnaisesti valitulle täysi-ikäiselle Suomessa asuvalle henkilölle, ja paneeliin osallistui vapaaehtoisten joukosta 29 henkilöä. Paneelissa olivat edustettuina eri väestöryhmät ja maakunnat. Kansalaispaneeli kokoontui virtuaalisesti yhden illan ja kahden kokonaisen päivän ajan, perehtyi huolellisesti aihetta koskevaan taustatietoon sekä kuuli sananvapauteen, vihapuheeseen ja maalittamiseen perehtyneitä asiantuntijoita. Kansalaispaneelin jäsenet keskustelivat pienryhmissä ja muodostivat kannanottonsa koulutettujen moderaattorien avustuksella. Kansalaispaneeli korostaa kannanotossaan vihapuheen ja maalittamisen näkyväksi tekemistä, määritelmien selkeyttä ja niihin pohjautuvaa kansalaisviestintää, rangaistusten oikeasuhtaisuutta, ennaltaehkäisyä, resurssien riittävyyttä sekä verkkoalustojen vastuuta. Kansalaispaneeli esittää yhteensä 25 toimenpidettä vihapuheen ja maalittamisen ehkäisemiseksi. Kansalaispaneelin johtopäätökset ja suositukset julkaistiin hankkeen loppuraportissa⁵⁷, joka luovutettiin kuntaministeri Sirpa Paaterolle 25.3.2021. Kansalaispaneelin tuloksia voidaan hyödyntää ministeriöiden valmistelutyössä sekä OECD:n maa-arvioinnissa kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistamisesta.

55 oikeusministerio.fi. [Kysely nuorille kansalaisaloitteen ikärajasta, osallistumisesta ja demokratiasta](#). Tiedote.

56 HE 254/2022 vp.

57 Jäske, Sormunen, Schauman, Sirén, Weckman & Rapeli (2021). [Kansalaispaneeli sananvapaudesta. Suosituksia toimista, joita Suomessa pitäisi ottaa käyttöön julkisissa ammateissa toimivien henkilöiden suojelemiseksi vihapuheelta sekä vapaan mielipiteenilmaisun turvaamiseksi](#).

TOTEUTETTU Kansalaisten näkemyksiä ja kehitysehdotuksia päästövähennystoimista käsiteltiin ympäristöministeriön järjestämässä **ilmastotoimia arvioineessa kansalaisraadissa**⁵⁸, joka kokoontui verkossa huhtikuussa 2021. Raadin osallistajat rekrytoitiin 8 000:lle satunnaisesti valitulle suomalaiselle lähetetyllä kyselyllä. Vapaaehtoiseksi ilmoittautuneista tutkijat muodostivat raatiin kutsuttavan joukon satunnaisotannan ja kiintiöinnin avulla siten, että raadissa olivat mahdollisimman hyvin edustettuina eri väestöryhmät iän, sukupuolen, asuinpaikan ja koulutustaustan suhteen. Raadin tehtävänä oli arvioida vuoteen 2035 ulottuvan uuden ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvien toimien oikeudenmukaisuutta ja vaikuttavuutta sekä muodostaa aiheesta julkilausuma. Raati keskusteli erityisesti kansalaisia koskevista asumisen, liikkumisen ja ruoan päästövähennystoimista. Keskustelun pohjana oli ympäristöministeriön laatima toimenpidelistaus, joka sisälsi 14 ilmastosuunnitelman piiriin kuuluvaa mahdollista toimenpidettä. Raadin julkilausuma on puntaroitu kansalaismielipide siitä, kuinka toimet voitaisiin toteuttaa siten, että ne ovat mahdollisimman vaikuttavia, mutta samalla kohtelevat kansalaisia oikeudenmukaisesti. Julkilausuma sisältää raadin arvion ehdotettujen toimenpiteiden reunaehdoista vaikuttavuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmista sekä raadin esittämiä uusia ja täydentäviä toimenpide-ehdotuksia. Raadin tilasi ilmastopolitiikan pyöreä pöytä yhdessä ympäristöministeriön kanssa, ja sen toteuttivat Turun yliopiston tutkijat.

TOTEUTETTU Ympäristöministeriö kutsui keväällä 2022 koolle **kansalaisten Luontoraadin**⁵⁹ tukemaan luonnon monimuotoisuusstrategian ja sen toimintaohjelman valmistelua. Kutsu raatiin lähetettiin satunnaisotannalla valituille 5 000 suomalaiselle. Luontoraatiin valittiin kiinnostuksensa ilmoittaneiden vapaaehtoisten joukosta 60 henkeä siten, että raadin kokoonpano heijasteli mahdollisimman hyvin Suomen väestöä ennalta määrättyjen kiintiöintiperusteiden suhteen. Kiintiöinnin perusteina käytettiin ikää, sukupuolta, asuinpaikkaa ja koulutustaustaa. Raadin keskustelujen pohjalta syntyi tilannekuva ja yhteenvedo raadin mielestä luontokadon kannalta keskeisimmistä toimenpiteistä. Luontoraati toimi avauksena uudenlaiseen kansalaisosallistumiseen luontokadon pysäyttämiseen liittyvässä strategiavalmistelussa, jonka tavoitetaso edellyttää koko yhteiskunnan mukanaoloa. Luontoraati edisti yhtäältä kansalaisten näkemysten välittämistä strategian ja sen toimintaohjelman valmistelun tueksi, sekä toisaalta laajemmin uusien osallistumismahdollisuuksien ja puntaroivan kansalaiskeskustelun kehittämistä luontopolitiikkaan liittyen.

58 ym.fi. [Kansalaisraati laati julkilausuman ilmastotoimien oikeudenmukaisuudesta](#). Tiedote.

59 ym.fi. [Luontoraati](#).

KÄYNNISSÄ Tampereen yliopiston ALL-YOUTH -tutkimushankkeessa⁶⁰ on kehitetty vuosina 2018–2023 **nuorille räätälöidyn Digiraati-verkkopalvelun prototyyppiä**. Digiraadin tavoitteena on tarjota kaikille nuorille (16–25 v) turvallinen, motivoiva ja helpokäyttöinen digitaalinen kanava keskustella yhteiskunnallisista asioista ja saada positiivisia osallistumisen kokemuksia. Lisäksi tavoitteena on tarjota virkamiehille tehokas ja valtakunnallisesti kattava väylä kuulla nuorten mielipiteitä, tukea sekä valtakunnallisen että paikallisen tason vaikuttamista, ja kehittää avoin alusta, joka on räätälöitävissä myös kuntien ja muiden organisaatioiden käyttöön. Oikeusministeriö pilotoi Digiraati-prototyyppiä vuonna 2021 mm. rasismivastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman valmistelussa sekä parlamentaarisen vaalityöryhmän työskentelyyn liittyvissä teemoissa yhteistyössä järjestöjen ja muiden ministeriöiden kanssa. Huhtikuussa 2022 **oikeusministeriö avasi prototyyppin pohjalta kehitetyn, erityisesti nuorille suunnatun digitaalisen kansalaisraad**in (digiraati.fi) osana ylläpitämiään demokratiaverkkopalveluja. Digiraati.fi-palvelun kehittämistä ovat rahoittaneet opetus- ja kulttuuriministeriö sekä kansallinen lapsistrategia. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten digitaalisen osallistumisen tukemiseksi on luotu tukirakenne yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön, nuorten osallisuuden osaamiskeskuksen, kansallisen lapsistrategian ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Digiraati-toimintamallin kehittäminen on osa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa osaamiskeskustoimintaa. Vuonna 2022 järjestettiin 25 digiraatia, joiden avulla on pystytty tavoittamaan myös heikommassa asemassa olevia lapsia ja nuoria ja tuomaan heidän ääntään kuuluviin yhteiskunnassa. Palvelun pilotointia ja kehittämistä sekä toimintamallin kehittämistä lasten ja nuorten osallistumisen tukemiseksi jatketaan vuonna 2023 yhteistyössä em. toimijoiden kanssa⁶¹.

Valmistelun avoimuus ja sidosryhmien osallistumismahdollisuudet

TOTEUTETTU Demokratiatoimintasuunnitelmassa linjattiin, että demokratiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja tuetaan kunnissa ja maakunnissa yhteistyössä Sitran kanssa. **Sitran Demokratiakokeilut 2020 -hankkeella** tavoiteltiin demokratiaa vahvistavia innovatiivisia yhteishankkeita, joilla edistetään demokraattista osallisuutta, osallistumista ja vuoropuhelua⁶². Kuudella paikkakunnalla toteutetuilla kokeiluilla on pyritty vahvistamaan erityisesti niiden väestöryhmien osallistumista ja osallisuutta, jotka ovat syrjäytyneet tai vaarassa syrjäytyä demokraattisesta osallistumisesta. Osana kokeiluja on julkaistu vaikuttamisoppaita ja -videoita muun muassa vieraskielisten

60 allyouthstn.fi. [ALL-YOUTH-tutkimushankkeen verkkosivut](#).

61 [OM054:00/2022](#). Digiraati-toimintamalli lasten ja nuorten verkko-osallistumisen tueksi.

62 [Sitra.fi](#). [Demokratiakokeilut 2020 -hanke](#).

ja nuorten osallistamisesta. Kokeilujen tuloksia on arvioitu ja tutkijaryhmä on antanut suosituksia siitä, miten tuloksia voisi laajemmin jalkauttaa. Arviointi, suositukset, oppaat ja muut tukimateriaalit julkaistiin 1.6.2021 käsikirjan muodossa⁶³.

TOTEUTETTU Oikeusministeriön yhteydessä toimiva etnisten suhteiden neuvottelukunta asetti **Monikieliset suomalaiset ja maahan muuttaneet yhteiskunnallisina vaikuttajina -työryhmän** ajalle 1.11.2021–31.12.2022. Työryhmän tehtävänä oli lisätä ymmärrystä monikielisten ja maahanmuuttajien yhteiskunnallisen vaikuttamisen esteistä, ratkaisuista, toimijoista sekä tarvittavista resursseista. Työryhmä laati **asiantuntijaraportin ja suositukset koskien vaaliosallistumista sekä yhdenvertaista osallistumista vaalien välillä**⁶⁴. Raportin suositukset koskevat muun muassa selko- ja monikielisen viestinnän lisäämistä, maahan muuttaneiden ja monikielisten suomalaisten järjestöjen roolin tunnistamista sekä yhdenvertaisuutta edistävää viranomaistoimintaa. Raportin suositukset on otettu huomioon demokratian edistämistä koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen⁶⁵ valmistelussa. Raportin suositusten mukaisesti aiheesta lisätään myös tutkimustietoa: oikeusministeriö koordinoi vuosina 2023–2025 VN-TEAS hanketta⁶⁶, jossa luodaan tutkimukseen perustuva ajantasainen kokonaiskuva vieraskielisen ja ulkomaalaistaustaisen väestön yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Hankkeessa selvitetään myös, miten valtio, hyvinvointialueet ja kunnat ovat panostaneet jo tunnistettujen osallistumisen esteiden purkamiseen. Tutkimustuloksia ja niihin perustuvia johtopäätöksiä voidaan hyödyntää valtionhallinnossa tiedolla johtamisessa ja yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien edistämisessä vaikuttavasti.

TOTEUTETTU Osana paremman sääntelyn toimintaohjelmaa on kehitetty **säädösalmistelun kuulemisen indikaattorit**. Hankkeen toteuttivat Itä-Suomen yliopisto ja Frisky & Anjoy Oy VN-TEAS-rahoituksella⁶⁷. 2.3.2023 julkaistussa tutkimusraportissa⁶⁸ on selvitetty hyvän lainvalmistelun keskeisiä ominaisuuksia ja laadittu ehdotus lainvalmistelun laatua mittaavista indikaattoreista. Näiden toimenpiteiden avulla arvioitiin

63 Kallioniemi & Vahti (2021) *Miten demokratiaa kokeillaan? Käsikirja demokratiakokeilujen toteuttamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen nopeasti muuttuvassa maailmassa*.

64 Seikkula & Moury (toim.) (2021). *Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten demokratiavaje: Työryhmän raportti ja suositukset*.

65 Oikeusministeriö (2022c). *Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla*. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.

66 tietokayttoon.fi. *VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen*.

67 Tietokayttoon.fi. *Kohti laadukasta lainvalmistelua*.

68 Uusikylä, P. & al. (2023). *Kohti laadukasta lainvalmistelua: Lainvalmisteluprosessin laatuindikaattorit*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:13.

lainvalmisteluprosessin nykytilaa, vahvuuksia, heikkouksia ja niiden syitä sekä laadittiin kuusi kehittämissuositusta lainvalmisteluprosessin kehittämiseksi. Lainvalmisteluprosessin laatua käsittelevä kansainvälinen tutkimus on raportin mukaan vähäistä ja kotimainen tutkimus on pistemäistä ja sattumanvaraista. Raportissa todetaan, että lainvalmisteluprosessin laadusta ei ole saatavilla kattavaa ja luotettavaa seurantatietoa. Raportissa suositellaan, että säädöshankkeiden tietokantojen tai järjestelmien tietovarantoja tulee kehittää lainvalmistelun laadun seurannan parantamiseksi. Pilotoidut barometrit osoittivat, että eniten kehitettävää on lainvalmisteluprosessin resursoinnissa, johtamisessa, prosessien suunnittelussa ja vaikutusten arvioinnissa. Lisäksi sidosryhmät toivoivat, että kuulemis- ja osallisuuskäytäntöjen vuorovaikutuksellisuutta kehitettäisiin enemmän.

KÄYNNISSÄ 1.7.2022 voimaan tulleen uudistetun ilmastolain nojalla valmistellaan kahta valtioneuvoston asetusta, jotka on tarkoitus antaa keväällä 2023. Lain mukaista tieteellistä asiantuntijaelintä, **Suomen ilmastopaneelia**, koskevassa asetuksessa annettaisiin tarkempia säännöksiä muun muassa ilmastopaneelin kokoonpanosta ja jäsenten valinnasta. Tieteen ja politiikan välistä vuoropuhelua edistävä Ilmastopaneeli saa asetuksen myötä lakisääteisen aseman. Saamelaiden oikeuksien kannalta keskeisiä kulttuurisia ja muita kysymyksiä tunnistavaa asiantuntijaelintä, **saamelaista ilmastoneuvostoa**, koskevassa asetuksessa annettaisiin puolestaan tarkempia säännöksiä muun muassa neuvoston tehtävistä, kokoonpanosta ja toimikaudesta. Saamelaisen ilmastoneuvoston perustaminen on myös kansainvälisesti merkittävä uudenlainen, alkuperäiskansoja huomioiva demokratiatoimi.

Lasten ja nuorten osallistuminen ja kuuleminen

Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen kehittämisestä on hallitusohjelmassa useita kirjauksia, joita on toimeenpantu poikkihallinnollisesti kansallisen demokratiaohjelman lisäksi myös valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) sekä kansallisen lapsistrategian puitteissa. Demokratiaohjelman, VANUPO:n ja lapsistrategian toimenpiteet ovat muodostaneet yhdessä kokonaisuuden, joiden avulla lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia on vahvistettu.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriössä toteutetaan vuosina 2021–2023 EU-rahoitteinen Lasten ja nuorten ääni Euroopassa -hanke⁶⁹. Hankkeessa lisätään **viranomaisten tietoisuutta lasten ja nuorten yhdenvertaiseen osallistumiseen liittyvistä oikeuksista, velvollisuuksista ja menetelmistä** päivittämällä säädösvalmistelun kuulemisopasta lasten ja nuorten

69 [OM016:00/2021](#). Lasten ja nuorten ääni Euroopassa.

kuulemiseen liittyvällä aineistolla, tuottamalla viranomaisille suunnattu verkkokoulutus⁷⁰ ja aiheeseen liittyvää materiaalia sekä toteuttamalla koko valtioneuvoston kattava haastekampanja lasten ja nuorten kuulemisesta. Hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuvat oikeusministeriön lisäksi lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä kansallisen lapsistrategian toimeenpanon puitteissa sosiaali- ja terveysministeriö ja valtioneuvoston kanslia. Hanke päättyy kesäkuussa 2023.

KÄYNNISSÄ Osallisuus ja vaikuttaminen on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön tukeman **nuorisoalan valtakunnallisen osaamiskeskustoiminnan**⁷¹ painopisteistä vuosina 2020–2023. Osallisuuden osaamiskeskus⁷² on Nuorten Akatemian, Suomen Nuorisovaltuustojen Liiton, Kehittämiskeskus Opinkirjon, Oulun kaupungin Koordinaatin sekä SPR Nuorten turvatalojen muodostama, opetus- ja kulttuuriministeriön vuosille 2020–2023 asettama nuorisoalan osaamiskeskus. Osallisuuden osaamiskeskuksen päätehtävä on nimensä mukaisesti edistää ja kehittää nuorten osallisuutta yhteiskunnassa. Osaamiskeskustoiminta on tukenut vahvasti demokratiaohjelman toimeenpanoa nuorten osallisuuden edistämisen toimenpiteiden osalta. Osaamiskeskus on tukenut ja kehittänyt nuorten osallisuuden edistämistyötä niin kunnallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla yhteistyössä järjestöjen, kuntien, maakuntien/hyvinvointialueiden ja ministeriöiden kanssa. Osaamiskeskus on tavoittanut toiminnallaan yli 1600 nuorta ja yli 4200 nuorten parissa toimivaa tai muuten osallisuuden edistämiseen osallistunutta aikuista. Suorien kohtaamisten lisäksi osaamiskeskustoiminnalla on tavoitettu kymmeniä tuhansia nuoria ja aikuisia digitaalisten kanavien ja sisältöjen avulla. Tavoitetuista nuorista 70–80 % ja aikuisista 90–95 % on kokenut osaamiskeskuksen tukemaan toimintaan osallistumisen hyödylliseksi, arvokkaaksi ja innostavaksi. Osaamiskeskuksen tarjoamia palveluita ovat olleet mm. nuorten Digiraadit ja vaikuttamistyöpajat nuorille tärkeistä teemoista, nuorten kuulemiset ministeriöiden toimeksiantona sekä kuntien osallisuusprosessit. Lisäksi osaamiskeskus on kehittänyt koulutuksia ja työkaluja sekä muita osallisuustyötä tukevia sisältöjä ja jakanut niitä mm. nuoretjaosallisuus.fi-sivuston kautta. Haavoittuvammassa asemassa olevia nuoria on saatu mukaan laajassa oppilaitosyhteistyössä sekä toimimalla yhteistyössä nuoria tavoittavien järjestöjen kanssa.

TOTEUTETTU Oikeusministeriön EU-rahoitteisen Yhdessä-hankkeen (1.6.2020–31.5.2022) yhtenä tavoitteena oli lisätä **etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhteiskunnallista osallisuutta** luomalla vuoropuhelua nuorten ja päättäjien välille.⁷³

70 eOppiva.fi (2022). [Lasten ja nuorten osallistuminen ja kuuleminen säädösvalmistelussa -verkkokoulutus](#).

71 okm.fi. [Nuorisoalan osaamiskeskukset ja nuorisokeskukset](#).

72 nuoretjaosallisuus.fi. [Osallisuuden osaamiskeskus](#).

73 OM072:00/2020. Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hanke.

Hanketta koordinoi oikeusministeriö hankekumppaneinaan yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Ihmisoikeusliitto, Finnish Business and Society FiBS ry ja Helsingin kaupunki. Hankkeessa levitettiin yhdessä Helsingin kaupungin nuorisosiain keskuksen ja Etnisten suhteiden neuvottelukunnan kanssa Helsingin kaupungin aiemmin kehittämä Make some Noise -malli valtakunnalliseksi. Hankkeen aikana järjestettiin seitsemällä alueella nuorten mentorointia ja vaikuttamisen koulutusta. Kullakin paikkakunnalla on järjestetty seminaareja tai tapaamisia paikallisten päättäjien kanssa, joille nuoret ovat päässeet välittämään viestiä itselleen tärkeistä asioista. Hankkeessa myös tuotettiin video⁷⁴ nuorten kokemuksista.

TOTEUTTU Ilmastolain (423/2022) valmistelussa kuultiin hyvin laajasti lapsia ja nuoria. Kuulemisen lähtökohdaksi otettiin, että nuoria pyritään kuulemaan 1) siellä missä he ovat valmiiksi, 2) osana muita kuulemisia ja 3) yhteistyössä eri tahojen kanssa. Eri-tyistä huomiota kiinnitettiin kuulemisten kohdentamiseen eri-ikäisille nuorille, huomioiden myös kuulemisen läpinäkyvyys, kielellisten oikeuksien toteutuminen, esteettömyys ja saavutettavuus. Kuulemisten suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnettiin laajasti tutkimusyhteistyötä. Jokaiseen kuulemistilaisuuteen kutsuttiin nuorten sidosryhmistä edustaja. Ympäristöministeri ja lainvalmistelijat kuulivat myös erikseen Nuorten Agenda 2030 ja YK-nuoria. Lisäksi nuoria kuultiin tutkijayhteistyönä digiraadin avulla syksyllä 2020. Ympäristöministeriö toteutti myös erillisen kuulemistilaisuuden kesäkuussa 2020 saamelaisnuorille yhteistyössä saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston kanssa. Ilmastolain nojalla laadittavien **ilmastopolitiikan suunnitelmien** laatimisen yhteydessä on selvitetävä niiden taloudelliset ja sosiaaliset sekä muut vaikutukset tarpeellisessa määrin. Lain perusteluissa on erikseen todettu, että olisi tärkeää arvioida vaikutuksia esimerkiksi lasten ja nuorten kannalta sekä mahdollisuuksien mukaan ottaa arvioinnissa huomioon tulevien sukupolvien oikeudet. Myös **muiden ilmastoon liittyvien instrumenttien** kohdalla kuullaan laajasti lapsia ja nuoria; esimerkiksi syksyllä 2022 ympäristöministeriö järjesti ilmastolain nojalla laadittavan ilmastovuosisikertomuksen julkistamisen yhteydessä nuorisovaltuustojen edustajien etästudiot, mahdollistaen näin kommentoinnin useammasta kaupungista.

Erätauko-dialogit ja vuorovaikutteinen valmistelu

TOTEUTTU Valtioneuvoston kanslia käynnisti keväällä 2020 seuraavan tulevaisuusse-lonteon valmistelun. Osana valmistelutyötä valtioneuvoston kanslia järjesti yhteistyössä Erätauko-säätiön kanssa **50 dialogia Suomen tulevaisuudesta**⁷⁵. Dialogeissa keskusteltiin Suomen tulevaisuudesta Erätauko-menetelmän avulla ja pyrittiin syventämään

74 nuorten.hel.fi. [Nuorten Helsinki -verkkosivut](#).

75 vnk.fi. [Tulevaisuusdialogeissa keskusteltiin seuraavien sukupolvien Suomesta](#). Kolumni.

ymmärrystä Suomen tulevaisuuden tärkeimmistä kysymyksistä. Keskusteluihin haluttiin mukaan mahdollisimman erilaisista taustoista tulevia ja erilaista arkea eläviä, kuten esimerkiksi nuoria ja vähemmistöjen edustajia. Tavoitteena oli, että erityisesti he, jotka eivät yleensä osallistu yhteiskunnalliseen keskusteluun, pääsisivät mukaan pohtimaan Suomen tulevaisuutta. Keskustelujen sisällöt otettiin huomioon tulevaisuusselonteon valmistelussa. Erätauko-säätiö myönsi keväällä 2022 Tulevaisuusdialogit-kokonaisuudelle Suomen dialogiteko 2021- tunnustuksen demokratian vahvistamisesta.

TOTEUTETTU Valtioneuvoston kanslia koordinoi osana Euroopan tulevaisuuskonferenssia (Conference on the Future of Europe) valtioneuvoston **Eurooppa olemme me -keskustelukiertueen**.⁷⁶ Euroopan tulevaisuuskonferenssin tarkoituksena oli kuulla kansalaisten näkemyksiä EU:n tulevista haasteista ja mahdollisuuksista. Komissio avasi konferenssiin kuuluvan monikielisen verkkofoorumin 19.4.2021 ja konferenssin käynnistystilaisuus järjestettiin Eurooppa-päivänä 9.5.2021 Strasbourgissa. Suomen kannat EU:n tulevaisuutta käsittelevään konferenssiin on esitetty E-kirjeessä ja E-jatkokirjeessä⁷⁷. Myös valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta⁷⁸ linjaa Suomen osallistumista konferenssiin. Valtioneuvoston kanslian EU-sihteeristö koordinoi ministeriöiden osallistumista konferenssiin. Osana konferenssia suomalaisministerit kiersivät syksyllä ja talvella 2021-2022 ympäri maata kuuntelemissa suomalaisten ajatuksia ja toiveita Euroopan tulevaisuudesta.

TOTEUTETTU Hallinnon puolelta valtiovarainministeriön johdolla ja yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa järjestettiin vuosina 2020–2021 **poikkeusajan dialogien sarja**⁷⁹, jossa hyödynnettiin Erätauko-menetelmää. Poikkeusajan dialogien tavoitteena oli tarjota kansalaisille ja yhteisöille mahdollisuus käydä rakentavaa keskustelua ja lisätä ymmärrystä siitä, millaista oli elää Suomessa poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa. Keskustelutarjassa lähes 100 toimijaa järjesti vuonna 2020 yhteensä 232 dialogia ja niihin osallistui yli 1 600 ihmistä eri ikäryhmistä ja ammateista, eri puolella Suomea ja maailmaa. Dialogisarja jatkui myös vuonna 2021. Keskustelujen yhteenvedosta muodostui moniulotteinen ja eritelty kokonaiskuva yhteiskuntamme oloista. Dialogien koordinoinnista, koosteen tekemisestä, julkaisemisesta ja välittämisestä valtion ja kuntien hallintoon vastasivat DialogiAkatemia, Erätauko-säätiö, oikeusministeriö, Sitra ja valtiovarainministeriö.

76 [eurooppaolemmeme.fi](https://european-council.europa.eu/media/en/press-operations/infographic-114446.pdf). Valtioneuvosto. [Eurooppa olemme me ministeriökiertue](#).

77 [E 3/2020 vp](#) ja [EJ 1/2021 vp](#).

78 Valtioneuvosto (2021). [Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia](#).

79 Avoinhallinto.fi. [Poikkeusajan dialogit vuosina 2020-2021](#).

TOTEUTETTU Oikeusministeriö järjesti vuonna 2020 yhteensä **12 Erätauko-keskustelua** yhteistyössä Erätauko-säätiön, eri ministeriöiden ja järjestöjen kanssa. Hankkeen tavoitteena oli lisätä viranomaisten ja osallistujien välistä vuoropuhelua ja ymmärrystä valikoituista teemoista. Hankkeen tavoitteena oli myös löytää uusia **matalan kynnyksen tapoja parantaa nuorten ja muiden väestöryhmien osallistumista** yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Erätauko-keskusteluja hyödynnettiin muun muassa kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanossa, julkisen hallinnon strategian valmistelussa sekä ilmastolain ja luonnonsuojelulain valmistelussa.

KÄYNNISSÄ Sisäministeriön kesällä 2021 käynnistämässä **kokonaisvaltaisen maahanmuuttopolitiikan hankkeessa** oli tavoitteena määritellä pitkän aikavälin tavoitteet Suomen kokonaisvaltaiselle maahanmuuttopolitiikalle. Osana kokonaisvaltaista maahanmuuttopolitiikan kehittämistä kirkastui myös tarve edistää maahanmuutosta ja maahanmuuttopolitiikasta käytävää julkista keskustelua. Loka–marraskuun 2022 aikana toteutettiin **Maahanmuuttodialogit-keskustelusarja** kansallisten dialogien mallin pilotina⁸⁰. Dialogisarjassa lähes 80 organisaatiota järjesti Erätauko-keskusteluja maahanmuuton teemoista. Kaikista käydyistä keskusteluista toimitettava yhteenveto julkaistaan keväällä 2023. Yhteenvetoa hyödynnetään muun muassa tulevassa ulkomaalaislain kokonaisuudistuksessa sekä Suomen kokonaisvaltaisen maahanmuuttopolitiikan valmistelussa. Kansallisen dialogin mallin kehittämistä jatketaan ja ensimmäinen kansallinen dialogi toteutetaan keväällä 2023.

TOTEUTETTU Erätauko-säätiö ja Etnisten suhteiden neuvottelukunta työstivät **työkäulun⁸¹, jonka avulla voidaan huomioida paremmin kielitaustaltaan erilaiset osallistajat keskusteluissa** ja niiden suunnittelussa.

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriön joulukuussa 2020 julkaiseman **Avoimen hallinnon strategian⁸²** yhtenä tavoitteena on tuoda **dialogit vahvemmin julkisen hallinnon toimintatavaksi** ja vahvistaa vuorovaikutuksellista ammattitaitoa julkisella sektorilla muun muassa erilaisten pilottien avulla ja välittämällä tietoa hyvistä käytännöistä. Osaamisen kehittymisen tueksi on tehty yhteistyötä myös tutkijoiden kanssa siitä, miten vuorovaikutus syntyy virtuaalisissa dialogeissa.

80 intermin.fi. [Tule mukaan järjestämään maahanmuuttodialogeja.](#)

81 [Eratauko.fi](https://eratauko.fi). [Näin huomioit erilaiset kielenkäyttäjät dialogissa.](#)

82 kansallisetdialogit.fi. [Kansalliset dialogit](#)

TOTEUTTU / KÄYNNISSÄ Valtionvarainministeriön hankkeessa⁸³ jatkettiin **kehittämistyötä dialogien hyödyntämiseksi kansallisella tasolla**. Hankkeessa luotiin Kansallisten dialogien malli ja avattiin Kansallisten dialogien verkkosivut⁸⁴ syksyllä 2022. Kansalliset dialogit on uudenlainen malli yhteiskunnallisen vuoropuhelun toteuttamiseen kansalaisten, yhteisöjen ja viranomaisten yhteistyönä. Toistettavien, dialogisten keskustelujen sarjan avulla voidaan osallistujien kokemusten kautta lisätä ymmärrystä ja ajankohtaista tilannekuvaa erilaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä, haasteista ja mahdollisuuksista, sekä vahvistaa osallisuutta. Hankkeen operatiivinen ydinryhmä vastaa kansallisten dialogien koordinoinnista ja mallin jatkokehittämisestä. Hankkeessa ollaan luomassa kansallisten dialogien järjestäjäverkostoa.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö ja valtioneuvoston kanslia liittyivät Yleisradion ja Erätauko-säätiön viisivuotiseen (2021–2026) **Hyvin sanottu – kunnioittavasti keskusteleva Suomi -hankkeeseen**⁸⁵. Hyvin sanottu -hanke perustuu Yleisradion vuonna 2020 tekemään taustaselvitykseen, jossa neljännes haastatelluista koki, ettei halunnut osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun keskustelukulttuurin tasosta johtuen. Hankkeen tavoitteena on kohottaa suomalaisen keskustelukulttuurin tasoa ja innostaa ihmisiä mukaan toisia kunnioittavaan, erilaisia näkemyksiä arvostavaan keskusteluun. Keskustelukulttuurin tason nostamisella vaikutetaan yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja halukkuuteen osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Rasismien torjuminen sekä hyvien väestösuhteiden ja osallisuuden edistäminen

TOTEUTTU Suomi on viime vuosina saanut kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä ja kansainvälisiltä ihmisoikeusmekanismeilta lukuisia suosituksia liittyen rasismiin ja syrjintään puuttumiseen sekä vihapuheen ja viharikollisuuden torjuntaan. Suositukset on huomioitu vuosille 2021–2023 laaditussa **valtioneuvoston toimintaohjelmassa rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi**.⁸⁶ Toimintaohjelmassa asetetaan kahdeksan keskeistä tavoitetta rasismien vähentämiseksi ja osallisuuden lisäämiseksi sekä toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimintaohjelmassa tavoitteeksi asetetaan muun muassa yhteiskunnan eriarvoistavien rakenteiden tunnistaminen ja purkaminen sekä systemaattinen toiminta ja yhteistyö vihapuheeseen

83 VM021:00/2022. Kansallisten dialogien operatiivinen ydinryhmä.

84 Avoinhallinto.fi. [Kansalliset dialogit](#).

85 Yle.fi. [Hyvin sanottu – Bra sagt -hanke kutsuu parantamaan suomalaista keskustelukulttuuria](#). Tiedote.

86 Oikeusministeriö (2021c). [Yhdenvertainen Suomi: Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:34.

puuttumiseksi. Tavoitteena on hyvien väestösuhteiden politiikkaa kehittämällä edistää hyvää asenneilmapiiriä, parantaa turvallisuuden kokemusta, lisätä vuorovaikutusta ja mahdollistaa jokaiselle yhteiskunnallisen osallisuuden kokemus.

TOTEUTETTU Valtioneuvosto hyväksyi 9.2.2023 periaatepäätöksen **Suomen kolman-
nesta romanipoliittisesta ohjelmasta** (Rompo 3)⁸⁷. Vuosille 2023–2030 ajoittuvan ohjelman päätavoitteena on tukea romanien osallisuutta, osallistumista ja yhdenvertaisuutta sekä poistaa syrjintää romanivastaisuuteen puuttumalla. Ohjelma on laadittu EU:n puiteohjelman ja aiemman kauden seurantaraportin⁸⁸ suositusten mukaisesti.

Demokratiaverkkopalveluiden kehittäminen

KÄYNNISSÄ Demokratiaverkkopalveluille (demokratia.fi, kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, otakantaa.fi, lausuntopalvelu.fi, puoluekisteri.fi) on tehty **saavutettavuusauditoinnit ja palveluihin on tehty saavutettavuuskorjauksia**. Palveluiden saavutettavuuden kehittämistä jatketaan vuonna 2023.

KÄYNNISSÄ Digiraati.fi-verkkopalvelun käyttöönoton yhteydessä oikeusministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö päättivät luopua Nuortenideat.fi-palvelusta, jonka toiminta lakkasi elokuussa 2022. Uudistuksella haluttiin **karsia nuorille suunnattujen, valtakunnallisten osallistumisen verkkopalveluiden päällekkäisyyksiä ja lisätä vuorovaikutusta** julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Nuortenideat.fi-palvelun käyttäjiä ohjataan jatkossa Digiraadin lisäksi otakantaa.fi:hin sekä muihin demokratiapalveluihin ja tuetaan niiden käyttöönotossa. Digiraati.fi-palvelun pilotointia ja kehittämistä jatketaan vuonna 2023.⁸⁹ Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut nuorten verkko-osallistumiseen tarkoitettujen palvelujen kehittämistä ja nuorten osallisuuden osaamiskeskuksen toimintaa, jolla tuetaan mm. nuorten yhteiskunnallista osallistumista Digiraadin ja muiden verkkoalustojen kautta.

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö on asettanut **Demokratiapalveluiden ohjausryhmän** ajalle 15.4.2021–31.12.2023. Ohjausryhmän tehtävänä on mm. vastata palvelukokonaisuuden pitkän aikavälin kehittämisstrategiasta, tukea ja seurata palveluiden yhteisten kehittämistarpeiden suunnittelua ja toteutusta sekä koordinoita palveluiden ja

87 Stenroos, M. (2023). [Suomen Romanipoliittinen ohjelma \(Rompo\) 2023-2030](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.

88 Stenroos, M. (2022). [Romanipoliittinen ohjelma 2018-2022: Toimeenpanon ohjaus ja seuranta](#). Sosiaali- ja terveysministeriö 09.12.2022. Julkaisusarja: Raportteja ja muistioita 2022:27. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.

89 oikeusministerio.fi. [Lasten ja nuorten valtakunnalliset verkko-osallistumisen palvelut uudistuvat](#). Tiedote.

palvelukokonaisuuden viestintätarpeiden ja palveluiden kehittämistä koskevien tutkimus-
tarpeiden suunnittelua. Ohjausryhmä on käynnistänyt syksyllä 2022 palvelukokonaisuuden
tulevaisuuden visiointityön.

KÄYNNISSÄ Oikeusrekisterikeskus tekee selvityksen **demokratiapalveluiden neuvonta-
ja käyttäjätukipalveluiden siirtämisestä** Oikeusrekisterikeskukseen neuvontapalvelun
laadun parantamiseksi ja resurssien uudelleen kohdentamiseksi. Selvitys valmistuu vuo-
den 2023 aikana.

Oikeusministeriön demokratiapalkinto

TOTEUTETTU Oikeusministeriön 10 000 euron arvoinen demokratiapalkinto jaettiin kol-
melle kansalaisyhteiskunnan toimijalle helmikuussa 2021, jolloin sen teemana oli **uuden-
laisen vuorovaikutuksen edistäminen**⁹⁰. Demokratiapalkinnon saivat Plan International
Suomi, Natur och Miljö rf ja Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. Plan International Suomen
Muuttajat!-demokratiakasvatushankkeen Tyttöryhmä-koulutusohjelma palkittiin vaikutta-
misfoorumien tarjoamisesta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kiinnostuneille Suomeen
muuttaneille tytöille ja nuorille naisille. Ympäristöjärjestö Natur och Miljö rf palkittiin
yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kannustamisesta ja sen tukemisesta erityisesti ympä-
ristöasioissa. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n Vahvistu vanhempana -kokemusasian-
tuntijatiimi palkittiin vertaistukitoiminnasta, jolla on lisätty yhteiskunnassa heikommassa
asemassa olevien ihmisten osallisuutta. Vuonna 2022 demokratiapalkinto myönnettiin
Kehitysvammaliitto ry:n Selkokeskukselle. Palkinnon teemana oli **suomalaisen demo-
kratian kriisinkestävyys edistäminen**. Selkokeskus palkittiin selkokielen viestinnän
edistämisestä ja kehittämisestä. Viime vuosien aikana Selkokeskus on tehnyt uutisia esi-
merkiksi koronakriisistä ja Venäjän sodasta Ukrainassa ymmärrettävästi niille, joille yleiskie-
len lukeminen ja ymmärtäminen on vaikeaa. Lisäksi kunniamaininnoin palkittiin Suomen
lastenkulttuurikeskusten liiton Taidetestaajat-kulttuurikasvatusohjelma sekä Ihmisoikeus-
liiton Älä riko urheilua -kampanja. Kunniamaininnoilla haluttiin nostaa esiin etenkin lasten
ja nuorten parissa tehtävää demokratian kriisinkestävyttä vahvistavaa työtä.

3. Avoimuuden edistäminen ja korruption torjunta

Julkisuuslaki ja avoimuusrekisteri

KÄYNNISSÄ Perustuslaissa säädettyä julkisuusperiaatetta toteutetaan pääsääntöi-
sesti **viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain** (621/1999; julkisuuslaki)
kautta. Oikeusministeriössä on parhaillaan käynnissä hanke, jonka tavoitteena on nykyistä

90 oikeusministerio.fi. [Demokratiapalkinto-verkkosivut](#).

selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia.⁹¹ Työryhmän tehtävänä on selvittää ja arvioida 1) julkisuusperiaatteen asianmukaisen toteutumisen ja toteuttamisen ongelmakohtia ja niihin vaikuttavia toimia sekä 2) julkisuuslain soveltamisalan riittävyttä ja ajantasaisuutta erityisesti ottaen huomioon hallinnon uusiutuvat rakenteet. Työryhmän toimikausi on 22.1.2021–30.6.2023. Hankkeen puitteissa valmisteltiin erillisenä kiireellisenä hallituksen esityksenä rikosasioissa sovellettavien salassapitoperusteiden selkeyttämistä koskeva esitys, joka annettiin eduskunnalle syksyllä 2022⁹². Eduskunta ei kuitenkaan ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Valtioneuvosto asetti 24.3.2020 parlamentaarisen ohjausryhmän ja asiantuntijatyöryhmän valmistelemaan esitystä valtion tason toimintaa koskevasta lakisääteisestä **avoimuusrekisteristä** (lobbarirekisteri), jossa asetettaisiin rekisteröintivoite lobbausta harjoittaville toimijoille. Hallituksen esitys avoimuusrekisterilainsäädäntöä⁹³ annettiin eduskunnalle 16.6.2022. Eduskunta hyväksyi lain 24.2.2023. Avoimuusrekisterilain säädetään oikeushenkilöille ja yksityisille elinkeinonharjoittajille velvollisuus ilmoittaa rekisteriin eduskuntaan ja ministeriöihin kohdistuvasta vaikuttamistoiminnasta ja siihen liittyvästä, elinkeinon harjoitettavasta vaikuttamistoiminnan neuvonnasta. Rekisteriviranomaisena toimii Valtiontalouden tarkastusvirasto. Laissa säädetään myös neuvottelukunnasta, joka toimii yhteistyöelimenä lakiin liittyville sidosryhmille. Neuvottelukunta laatii myös hyvää edunvalvontatapaa koskevat suositukset. Avoimuusrekisterin tavoitteena on eduskunnan ja ministeriöiden valmisteluun ja päätöksentekoon kohdistuvan vaikuttamisen läpinäkyvyyden parantaminen ja sitä kautta kansalaisten luottamuksen vahvistaminen. Lisäksi lailla pyritään edistämään hyvien edunvalvontakäytäntöjen muodostumista. Laki tulee voimaan ja avoimuusrekisteri otetaan käyttöön 1.1.2024. Rekisteri toimii osoitteessa avoimuusrekisteri.fi. Neuvottelukuntaa koskevat säännökset tulevat voimaan jo keuhällä 2023, jolloin neuvottelukunta aloittaa ensimmäisen kolmivuotiskautensa.

Korruption vastainen toiminta

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Hallituskauden aikana on laadittu **korruption vastainen toimintaohjelma** ja vahvistettu **korruption vastainen strategia**.⁹⁴ Toimenpideohjelmassa on lukuisia integriteetin ja eettisen toimintakulttuurin vahvistamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Valtionhallinnossa on myös päivitetty virkamieseettinen toimintaohje sekä

91 OM083:00/2020. Julkisuuslain ajantasaistaminen.

92 HE 273/2022 vp.

93 HE 98/2022 vp.

94 Korruptiontorjunta.fi. [Korruption vastainen strategia](#).

korruptiontorjuntaohjeet valtionhallinnon virastoille ja laitoksille. Lisäksi osana harmaan talouden torjuntaohjelman korruptiontorjuntahanketta julkaistiin kuntahallinnolle suunnattu korruptiontorjuntaopas. Julkisen hallinnon strategiassa on linjattu julkisen hallinnon kehittämisen tavoitteeksi hallinnon avoimuus ja kansalaisten osallistuminen.⁹⁵ Kansallisen korruptionvastaisen strategian ja sen vuodet 2021–2023 kattavan toimenpideohjelman täytäntöönpano on alkanut ja siinä on saavutettu edistystä. Oikeusministeriössä on käynnissä vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointia koskeva lainsäädäntöhanke. Väärinkäytöksistä ilmoittavien suojelua koskeva hallituksen esitys⁹⁶ annettiin eduskunnalle syyskuussa 2022 ja laki Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta (1171/2022) tuli voimaan 1.1.2023. Ministereihin ei tällä hetkellä sovelleta valtion virkamieslaissa säädettyjä pyörövi-ilmiöön liittyviä rajoituksia. Sen sijaan heidän on valtion virkamieseettisen neuvottelukunnan suosituksen mukaisesti ilmoitettava aikomuksestaan ottaa vastaan uusia tehtäviä ministerintehtävien päätyttyä. Eduskunnassa on parhaillaan käsiteltävänä hallituksen esitys⁹⁷, joka toisi muutoksia ministeriöiden karenssiaikaan.

TOTEUTETTU Hallituksen esityksessä eduskunnalle **laiksi valtion virkamieslain muuttamisesta**⁹⁸ esitettiin muutoksia valtion virkamieslakiin (750/1994) muun muassa sidonnaisuuksien ilmoittamiseen ja karenssiaikaan liittyen. Esitys pohjautuu osittain GRECON suosituksiin, joiden tavoitteena on korruption ehkäiseminen ja integriteetin edistäminen valtionhallinnossa (ylimmissä johtotehtävissä) ja lainvalvonnasta vastaavissa viranomaisissa. Laki virkamieslain muuttamisesta (329/2022) tuli voimaan 1. kesäkuuta 2022.

KÄYNNISSÄ Ilmoittajansuojelua koskevan EU-direktiivin kansallinen täytäntöönpano on käynnissä (mm. sisäisten ilmoituskanavien perustaminen), ja sitä koskevan koulutuksen ja muiden viestintätoimien järjestäminen on suunnitteilla. Koulutus- ja viestintähanketta varten on haettu EU:n ISF-hankerahoitusta. Niin sanottu Whistleblower-direktiivi velvoittaa yksityisen ja julkisen sektorin organisaatioita perustamaan sisäisen ilmoituskanavan ja niihin liittyvät menettelyt. Ilmoittajansuojelulain (1171/2022) mukaan sekä yksityisen että julkisen sektorin organisaatioissa tulee olla vuoden 2023 aikana sisäinen ilmoituskanava, jossa voi turvallisesti ilmoittaa työn yhteydessä havaituista tai epäilyistä lain rikkomisista. Keskitetty oikeuskanslerinviraston ilmoituskanava toimii lain tarkoittamana viranomaiskanavana.

95 Julkisenhallinnonstrategia.fi. [Julkisen hallinnon uudistamisen strategia](#).

96 [HE 147/2022 vp](#)

97 [HE 192/2022 vp](#)

98 [HE 187/2021 vp](#)

Vaali- ja puoluerahoituksen ja poliittisen mainonnan avoimuus

EI TOTEUTUNUT Oikeusministeriössä valmisteltiin myös muutoksia **vaali- ja puoluerahoituslainsäädännön avoimuuden kehittämiseksi**. Tavoitteena oli vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevien säännöksiä ja käytäntöjen tarkentaminen sen varmistamiseksi, että ilmoitukset antaisivat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta sekä vahvistamalla Valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia. Hallituksen esitys⁹⁹ annettiin eduskunnalle marraskuussa 2022. Eduskunta ei ehtinyt käsitellä hallituksen esitystä istuntokaudellaan, joten asian käsittely siirtyy seuraavalle eduskuntavaalikaudelle.

TOTEUTETTU Vuosina 2020–2022 toiminut parlamentaarinen vaalityöryhmä piti tärkeänä selvittää, miten pystytään estämään **ulkomailta Suomen vaaleihin kohdistuva vaalirahoituksen keinoin tapahtuva vaalihäirintä ja epäasiallinen vaalivaikuttaminen**. Oikeusministeriön teettämän selvitystyön¹⁰⁰ perusteella Suomessa ei juurikaan käytetä ulkomaista rahoitusta. Nykyisessä lainsäädännössä oleva ulkomaisen vaalirahoituksen kieltä ei kuitenkaan ole ehdoton ja lisäksi sitä on mahdollista kiertää. Selvityksessä tarkastellaan ulkomaista puolue- ja vaalirahoitusta koskevaa sääntelyä lainopillisesti sekä sen kehittämistarpeita erityisesti ulkomaalaisten tahojen mahdollisten vaikuttamisyritysten näkökulmasta. Selvityksessä pyritään vastaamaan kysymykseen, miten ulkovallat tai muut ulkomaiset toimijat voisivat rahoituksella vaikuttaa Suomen poliittiseen järjestelmään. Havaintoihin vastataan esittämällä oikeuspoliittisia ratkaisuehdotuksia ja hyödynnetään tietoa muiden maiden vastaavista järjestelmistä. Selvityksen tietoja tullaan käyttämään vaali- ja puoluerahoitusta koskevan lainsäädännön kehittämistyössä.

KÄYNNISSÄ EU-komissio ehdottaa EU:n tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskevaan asetukseen muutoksia, joiden tavoitteena on muun muassa **tehdä näkyväksi verkossa tapahtuva poliittinen kampanjointi, ulkomainen puuttuminen sekä lisätä poliittisen mainonnan avoimuutta**. Ehdotus on osa Euroopan demokratiatoimintasuunnitelmaa ja komission antamaa vaalipakettia¹⁰¹, joilla halutaan puolustaa eurooppalaista demokratiaa disinformaatiolta ja häirinnältä. Vaalipakettia on käsitelty neuvoston työryhmässä vuoden 2022 aikana. Neuvottelut jatkuvat EU:n toimielimissä. Euroopan tason poliittisia puolueita ja säätiöitä koskeva ehdotus on edennyt trilogivaiheeseen syksyllä 2022. Poliittisen

99 [HE 254/2022 vp](#)

100 Muukkonen (2023). [Ulkomainen poliittinen rahoitus ja sen sääntelytarpeet](#). Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2023:6.

101 finland.representation.ec.europa.eu. [Eurooppalainen demokratia: komissio antaa poliittista mainontaa, vaalioikeuksia ja puoluerahoitusta koskevat uudet säädökset](#). Lehdistöiedote.

mainonnan avoimuutta koskeva neuvoston yleisnäkemyks hyväksyttiin 13.12.2022. Komission tavoitteena on saattaa vaalipakettiin sisältyvä lainsäädäntö voimaan ennen vuoden 2024 europarlamenttivaaleja.

Julkisen hallinnon avoimuuden edistäminen

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriö valmisteli yhteistyössä kuntien ja Suomen Kuntaliiton kanssa 1.12.2020 julkaistun **julkisen hallinnon strategian**¹⁰², jolla ohjataan koko suomalaisen julkisen hallinnon uudistamista. Siinä toimiva julkinen hallinto on tunnistettu keskeiseksi osaksi toimivan demokratian ja hyvinvointiyhteiskunnan turvaamista. Strategialla tuetaan valtion viranomaisten, kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden omaa toimintaa sekä niiden välistä yhteistyötä ja työnjakoa. **Strategia kannustaa julkista hallintoa laajentamaan ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia** niin asioiden valmistelussa kuin päätöksenteossakin. Strategian toimintalinjausten mukaisesti tarkoitus on vahvistaa yhteiskehittämisen prosesseja ja avoimuutta valmistelutyössä, strategisissa hankkeissa ja merkittävien politiikkaohjelmien suunnittelussa sekä hyödyntää digitalisaa-tiota osallistumis- ja vaikuttamistapojen kehittämisessä ja puuttua väärän tiedon leviytykseen. Strategialla pyritään myös vahvistamaan osallistumista ja avointa dialogia tukevaa ja arvostavaa toimintakulttuuria niin kotimaassa kuin kansainvälisesti sekä lisäämään selkeän ja ymmärrettävän kielen käyttöä hallinnossa.

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriön koordinoiman **Avoin hallinto -hankkeen Demokratiatunnustus** myönnetään demokratiaa ja hallinnon avoimuutta edistäneille julkisen hallinnon toimijoille tai organisaatioille joka toinen vuosi. Valtiovarainministeriön yhteistyökumppaneita Demokratiatunnustuksen myöntämisessä ovat oikeusministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Vuoden 2019 tunnustuksen erityisenä teemana oli osallisuuden edistäminen, ja palkinto myönnettiin Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat (AKU) -hankkeelle ja Helsingin kaupungin stadiluotsitoiminnalle¹⁰³. Vuoden 2021 tunnustuksen erityisenä teemana oli koronapoikkeusaikana kehitetyt hallinnon ja kansalaisjärjestöjen yhteistyömuodot, ja palkinto myönnettiin Helsinki-avulle ja monikielisen ja -kanavaisen koronaviestinnän toimintaryhmälle¹⁰⁴.

102 Julkisenhallinnonstrategia.fi (2021). [Julkisen hallinnon uudistamisen strategia](#).

103 valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2019 Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat \(AKU\) -hankkeelle ja Helsingin kaupungin stadiluotsitoiminnalle](#). Valtiovarainministeriö. Tiedote 9.10.2019.

104 valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2021 Helsinki-avulle ja monikielisen ja -kanavaisen koronaviestinnän toimintaryhmälle](#). Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote 13.10.2021.

Disinformaation ja laittoman sisällön levittämiseen puuttuminen

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ EU:n uusi digipalvelusäädös (Digital Services Act) julkaistiin EU:n virallisessa lehdessä 27.10.2022 ja se tuli voimaan marraskuussa 2022. Säädöksen tavoitteena on lisätä verkkoalustojen vastuullisuutta tarjoamiensa palvelujen suhteen. Uudessa sääntelyssä luodaan yleiset säännöt sille, miten palveluntarjoajat puuttuvat laittomaan sisältöön palveluissaan. Erittäin suurille eli yli 45 miljoonaa EU-käyttäjää omaaville palveluntarjoajille tulee myös velvollisuus kartoittaa palvelujensa ns. järjestelmäriskit muun muassa sen osalta, että niiden palveluja voidaan manipuloida mm. disinformaation levittämiseksi tai hyödyntää laittoman sisällön levittämiseksi. Erittäin suurten palveluntarjoajien tulee myös vähentää todettuja palvelujensa järjestelmäriskejä, esimerkiksi tapauksen mukaan tehostamalla sisällön moderointiprosesseja ja kun on kyse erityisesti laittomasta vihapuheesta, laittomiin sisältöihin liittyvien ilmoitusten käsittelyn nopeutta ja laatua parantamalla sekä tarvittaessa ilmoitetun sisällön nopealla poistamisella tai siihen pääsyn estämisellä. Säännösten soveltaminen EU:ssa alkaa portaittain riippuen palveluntarjoajan koosta ja käyttäjämäärästä. Suomalaisiin internetin välityspalveluihin säädöstä sovelletaan pääosin 17.2.2024 alkaen. Liikenne- ja viestintäministeriö asetti syyskuussa 2022 työryhmän valmistelemaan digipalvelusäädöksen kansallista täytäntöönpanoa ja valvontaa. Hallituksen esitys digipalvelusäädöksen toimeenpanoon liittyväksi lainsäädännöksi on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 2023.¹⁰⁵

4. Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten vahvistaminen

Yhdistyslain uudistaminen

TOTEUTETTU / KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö asetti 15.3.2019 työryhmän valmistelemaan **ehdotusta yhteisömuotoista kansalaistoimintaa helpottavaksi yhteisöoikeudelliseksi sääntelyksi**¹⁰⁶. Samalla oikeusministeriö asetti seurantaryhmän seuraamaan ja arvioimaan työryhmän työtä. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdistyslain muuttamisesta¹⁰⁷ annettiin eduskunnalle 6.10.2022. Esityksen tarkoitus oli parantaa yhdistysten ja muun yhteisöllisen kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä. Esityksessä ehdotettiin muutettavaksi yhdistyslakia digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntämiseksi jäseneksi ottamisessa ja eroilmoituksen vastaanottamisessa. Esityksessä otettiin huomioon hallitusohjelman kirjaukset jäsen- ja liittoäänestyksen käytön helpottamisesta yhdistyksen hallituksen puheenjohtajan ja muiden jäsenten valinnassa. Esitys toteutti hallitusohjelman tavoitteita myös helpottamalla digitalisoinnin mahdollisuuksien

105 [LVM034:00/2022](#). DSA; EU:n tulevan digipalvelusäädöksen (DSA) kansallista valvontaa ja toimeenpanoa koskeva työryhmä.

106 [OM005:00/2019](#). Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla.

107 [HE 200/2022 vp](#)

käyttöönottoa. Pienimuotoisen kansalaistoiminnan hallinnollisen taakan keventämiseksi ehdotettiin sallittavaksi kirjanpitolakia kevyempi tilinpito sellaiselle yhdistykselle, jonka vuosituotot ovat enintään 30 000 euroa ja joka ei harjoita liiketoimintaa. Eduskunta hyväksyi hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen muuttamattomana ja eduskunnan vastaus¹⁰⁸ annettiin 13.1.2023. Yhdistyslain muutos tulee voimaan 8.2.2023. Kevyemmän tilinpidon tarkempaa, valtioneuvoston asetuksella annettavaa sääntelyä valmistellaan kevätkaudella 2023 ja sääntelyä voi soveltaa aikaisintaan 1.7.2023 alkavalla tilikaudella.

Rahapelijärjestelmän ja valtionavustustoiminnan kehittäminen

Hallituskaudella on tehty suomalaisen **rahapelijärjestelmän kehittämistyötä**, joka siirtää valtionavustukset osaksi valtion budjettia.¹⁰⁹ Ministeriöiden asettaman selvitysryhmän selvitys rahapelitoiminnan tuottojen vähenemisen vaikutuksista on valmistunut ja julkaistu.¹¹⁰

KÄYNNISSÄ Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointi -hankkeen¹¹¹

tavoitteena on kehittää entistä vaikuttavampi, tehokkaampi, läpinäkyvämpi ja yhdenmukaisempi valtionavustustoiminta. Hankkeessa kehitetään valtionhallinnolle vaiheittain yhteinen toimintamalli ja sitä tukevat verkkopalvelut. Haeavustuksia.fi-verkkopalvelu pilotoitiin syksyllä 2021 ja tavoitteena on ottaa uudistettu verkkopalvelukokonaisuus käyttöön vuonna 2024. Hankkeen yhteydessä oikeusministeriön johdolla toiminut jaosto selvitti hallitusohjelman mukaisesti, minkälaisia valtionavustuksia järjestöille myönnetään rahapelitoiminnan tuotosta. Lisäksi jaosto selvitti, millaisia järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä tuotonjakoministeriöillä on. Jaoston ehdotukset julkistettiin 25.5.2021¹¹². Jaoston ehdotuksilla halutaan mm. yhdenmukaistaa järjestöjä koskevia valtionavustuskäytäntöjä, määritellä miten valtionapuviranomaiset jatkossa kohdentaisivat valtionavustuksia yhteistyössä järjestöjen kanssa. Lisäksi tavoitteena on antaa valtionapuviranomaisille uusia keinoja valtionavustusten harkintaa ja myöntämistä sekä käytön arviointia varten. Jaosto ehdotti myös monialaisen toimeenpanoryhmän perustamista ehdotusten toteuttamista varten. Hankkeessa selvitettiin, voitaisiinko järjestöjen

108 EV 239/2022 vp.

109 valtioneuvosto.fi. [Työryhmä: Rahapeli tuotot valtion budjettiin ja edunsaajat menokehyksiin](#). Maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.

110 vnk.fi. [Rahapeleillä rahoitetuille toiminnoille uusi rahoitusmalli vuoden 2024 alusta alkaen – esityksen yksityiskohdat julki](#). Valtioneuvoston viestintäosasto. Tiedote.

111 VM212:00/2018. Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke.

112 oikeusministerio.fi. [Selvitys: Rahapelitoiminnan tuottoon liittyvää valtionavustustoimintaa tulisi yhdenmukaistaa](#). Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.

varainhankintaa avustaa ja tukea valtionavustustoiminnassa. Selvitysluonnoksen¹¹³ perusteella valtionapuviranomaisilla olisi erilaisia keinoja avustaa järjestöjen varainhankintaa yleisavustuksilla ja erityisavustuksilla, jos se on esimerkiksi rahoituksen kohdentamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Valtionapuviranomaiset voisivat vahvistaa järjestöjen vakavaraisuutta ja helpottaa niiden rahoitusasemaa myös ottamalla esimerkiksi järjestöjen vapaaehtoistoiminnan huomioon myöntäessään valtionavustuksia. Edellä mainitussa selvityksessä tarkastellaan myös omavastuuosuutta koskevia erityiskysymyksiä. Selvitys on lausuntokierroksella 7.2.2023 asti.

Vapaaehtoistoiminnan asema

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö asetti 16.2.2021 kolmevuotisen Vapaa! – Fri! -hankkeen, jonka tavoitteena on **vakiinnuttaa vapaaehtoistoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa**¹¹⁴. Hanke tukee sosiaali- ja terveysministeriön koordinoiman kansallisen ikäohjelman 2030¹¹⁵ toteutusta. Hankkeessa on selvitetty erilaisten toimintaympäristön muutosten vaikutuksia vapaaehtoistoimintaan sekä vapaaehtoistoimintaan kohdistuvia hallinnollisia, lainsäädännöllisiä ja muita haasteita ja etsitty niihin ratkaisuja. Hankkeessa toteutettiin vapaaehtoistoiminnan merkitystä esiin tuova viestintäkampanja, kuntaklinikat kuntien ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön syventämiseksi ja toteutettiin selvitys kuntien ja verkostojärjestöjen roolista vapaaehtoistoiminnan tukijoina. Hankkeessa toteutetun selvityksen¹¹⁶ mukaan kunnilla on merkittävä rooli elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan ja vapaaehtoistoiminnan tukemisessa. Myös maakunnallisilla tai useamman kunnan alueella toimivilla verkostojärjestöillä on tärkeä rooli siinä, että vapaaehtoistoiminta säilyy Suomessa aktiivisena. Tammikuussa 2023 julkaistussa hankkeen toimenpideraportissa¹¹⁷ on kartoitettu vapaaehtoistoiminnan tilaa Suomessa. Raportti sisältää 12 julkiselle hallinnolle suunnattua, lainsäädäntöön, julkisen hallinnon rakenteisiin, rahoitusinstrumentteihin sekä paikallistason tukitoimiin liittyvää suositusta vapaaehtoistoiminnan aseman edistämiseksi. Vuonna 2023 hankkeessa jatketaan kuntien ja verkostojärjestöjen kanssa työskentelyä kuntaklinikoiden muodossa ja toteutetaan selvitys vapaaehtoistoiminnan ja

113 lausuntopalvelu.fi. [Selvitys järjestöjen varainhankinnan avustamisesta ja tukemisesta valtionavustustoiminnassa](#). Valtiovarainministeriön lausuntopyyntö.

114 [OM011:00/2021](#). Vapaa! - Fri! -hanke.

115 Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). [Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikävykykäs Suomi](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:31.

116 Jousilahti & al. (2023). [Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta - miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa?](#) Oikeusministeriön julkaisu 2023:2

117 Lahdenperä (2023). [Vapaaehtoistoimintaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia : Vapaa!-Fri! -hankkeen toimenpideraportti](#). Oikeusministeriön julkaisu 2023:1.

verkostojärjestöjen toiminnan alueellisista eroista, ja edistetään hankkeen suositusten toimeenpanoa. Hankkeen toimenpiteiden keskiössä on varautuminen väestön ikääntymisen tuomiin vaikutuksiin. Toimenpiteillä tuetaan kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia muuttuvassa toimintaympäristössä.

KÄYNNISSÄ Demokratiaohjelmassa asetettiin tavoitteeksi selvittää, **millä toimenpiteillä vapaaehtoistyössä tehdyn työpanoksen ja osaamisen tunnistamista ja tunnustamista voidaan edistää**. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella osaamiskeskus Kentaurissa¹¹⁸ kehitetään vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyviä toimia vuosina 2020–2023. Osaamiskeskus Kentauri kehittää järjestötoiminnassa hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menetelmiä sekä rakentaa yhteistyökumppaneiden kanssa osaamisen digitaalista kokonaisuutta. Kentaurissa on kehitetty esimerkiksi nuorten työelämävalmennuksen tueksi tarkoitettua Duunikoutsi-mobiilisovellusta sekä Osaamiskiekkoa, joka havainnollistaa, kuinka harrastus- ja vapaaehtoistoiminnassa kertyvää osaamista voi hyödyntää tutkintoon johtavissa opinnoissa. Osaamisen tunnistamisen polkuja tutkitaan ja kehitetään myös järjestöjen koulutusten hallinnointijärjestelmän Sivisverkon kautta.

KÄYNNISSÄ Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön heinäkuussa 2021 käynnistämän osaamisen tunnistamisen työryhmän¹¹⁹ tehtävänä on edistää ja ohjata **työpaikoilla ja muualla kuin viralliseen koulutusjärjestelmään kuuluvassa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamisen työvälineiden ja menettelyjen luomista**. Työryhmän on muun muassa tarkoitus tehdä ehdotus valtakunnallisiksi periaatteiksi työssä ja muualla kuin viralliseen koulutusjärjestelmään kuuluvassa koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistamiseen erityisesti työelämän ja työllistymisen näkökulmasta. Tehtävänä on myös tehdä ehdotus käynnistettävistä piloteista sekä tukea valtakunnallisten periaatteiden käyttöönottoa ja levittämistä. Työryhmän toimikausi on 1.7.2021–31.12.2024. Työryhmä on järjestänyt kolme kuulemistilaisuutta ja sen väliraportti¹²⁰ julkaistiin joulukuussa 2022. Väliraportissaan työryhmä teki ehdotuksen tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehysten laajentamiseksi sekä alustavat ehdotukset osaamismerkkien, osaamisen kuvausten ja osaamisen näkyväksi tekemisen kehittämiseksi sekä osaamisen tunnistamisen valtakunnallisiksi periaatteiksi. Työryhmä hahmotteli myös alustavia ehdotuksia esimerkiksi työnhakijoiden, työelämässä olevien ja maahan

118 kentaury.fi

119 OKM044:00/2021. Osaamisen tunnistamisen työryhmä.

120 Valtioneuvosto (2022). [Osaamisen tunnistamisen työryhmä: Väliraportti](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2022:74.

muuttaneiden osaamisen tunnistamista edistävien kokeiluiden toteuttamiseksi. Vuoden 2023 alkupuolella työryhmä kilpailuttaa aiheeseen liittyviä kokeiluja ja selvityksiä. Työryhmän loppuraportti julkaistaan vuoden 2024 lopussa.

Kansalaisyhteiskuntaa ja vapaaehtoistyötä koskevan tietopohjan lisääminen

TOTEUTETTU Oikeusministeriö koordinoi VN-TEAS tutkimushanketta, jonka tavoitteena oli selvittää **kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja kehittymistrendejä**. Hanke palveli sekä yhdistyslain uudistusta että valtionavustusten kehittämis- ja digitalisointiprosessia. Tutkimushankkeessa selvitettiin, miten toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet kansalaisyhteiskunnan oikeudellisiin ja taloudellisiin toimintaedellytyksiin Suomessa. Tutkimushanke kehitti suosituksia, toimintaehdotuksia ja malleja elinvoimaisen ja autonomisen kansalaisyhteiskunnan edistämiseksi ja arvioi millaisia vaikutuksia niillä toteutuessaan olisi erilaisiin kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Tavoitteena oli myös vahvistaa eri toimijoiden toimijuutta ja vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan tulevaisuuden kehittämisessä sekä varmistaa keskeisten tulosten leviäminen ja vaikuttavuus tuomalla keskeiset sidosryhmät yhteen mm. tulkitsemaan tuloksia ja osallistumaan suositusten ja ehdotusten muotoiluun. Tutkimusraportti julkaistiin 22.10.2020¹²¹.

Kansalaisjärjestöakatemia

TOTEUTETTU Valtiovarainministeriö järjesti Avoimen hallinnon toimintaohjelman puitteissa yhteistyössä kansalaisjärjestöjen ja oikeusministeriön kanssa ensimmäisen kansalaisjärjestöakatemia syksyllä 2020 ja toisen keväällä 2021¹²². Kansalaisjärjestöakatemia tavoitteena on **vahvistaa virkamiesten kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta sekä lisätä yhteistä ymmärrystä, vuoropuhelua ja verkostoitumista** hallinnon ja järjestötoimijoiden välillä. Vuonna 2022 kokeiltiin paikallisen kansalaisjärjestöakatemia järjestämistä onnistuneesti, joten jatkossa kansalaisjärjestöakatemia järjestetään kansallisella tasolla keväällä ja syksyllä kannustetaan järjestämään paikallisen tason akatemiaita.

OECD:n luottamusarvio ja Civic Space Scan

TOTEUTETTU Suomi tilasi OECD:ltä kaksi arviointia, jotka käsittelevät **kansalaisyhteiskunnan tilaa ja luottamusta**. OECD:n luottamusarviointi antaa ajankohtaista tietoa kansalaisten luottamuksesta hallintoon ja julkisiin instituutioihin Suomessa ja tarjoaa suosituksia siihen, miten hallinto voi kehittää toimintaansa kansalaisten luottamuksen

121 Ruuskanen et. al. (2020). [Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.

122 [Avoinhallinto.fi-verkkosivusto](#).

vahvistamiseksi ja säilyttämiseksi. Arvioinnin loppuraportti julkistettiin 4.5.2021¹²³. OECD:n Observatory of Civic Space toteutti Suomen hallituksen pyynnöstä kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien arvioinnin Suomessa (Civic Space Scan). Raportti julkaistiin 16.6.2021¹²⁴. Raporttien suosituksia tarkasteltiin poikkihallinnollisessa työryhmässä¹²⁵, joka kävi läpi molempien raporttien suositukset ja selvitti, mitä niistä voidaan edistää jo meneillään olevissa ohjelmissa tai hankkeissa, ja mitkä puolestaan vaativat pidempää valmistelua tai lisäselvityksiä. Työryhmän toimikausi päättyi 30.10.2021. Työryhmän laatima muistio liitteineen luovutettiin työryhmän asettaneelle kuntaministeri Paaterolle. Lisäksi muistio vietiin tiedoksi kansliapäälliköille. OECD:n kanssa järjestettiin kesällä 2022 arviointilaisuus suositusten toimeenpanon etenemisestä. Arviointien tuloksia huomioitiin myös demokraatiopolitiikkaa koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä¹²⁶.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE ja etnisten suhteiden neuvottelukunta Etno

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriön yhteydessä toimiva, kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta sekä kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä edistävä **kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE** laati kolmannen toimikautensa (2017–2021) päätteeksi suosituksensa¹²⁷ demokratian ja vapaan kansalaisyhteiskunnan edellytysten turvaamiseksi neuvottelukunnan seuraavalle toimikaudelle. Suosituksissaan neuvottelukunta esitti, että kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä on vahvistettava ja järjestöjen toiminnan autonomisuus on turvattava, että kansalaisyhteiskunnan yhdenvertaisen ja aktiivisen osallistumisen edellytyksiä on parannettava, ja että kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon välistä strategista yhteistyötä ja kumppanuutta on kehitettävä. Neuvottelukunta on asetettu neljännelle toimikaudelleen vuosiksi 2022–2026.¹²⁸ KANE julkaisi lokakuussa

123 OECD (2021b). [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#).

124 OECD (2021a). [Civic Space Scan of Finland](#).

125 [VM071:00/2021](#). OECD:n luottamusarvioinnin ja OECD:n kansalaisyhteiskunta-arvioinnin suositusten toimeenpanon valmisteluryhmä

126 Oikeusministeriö (2022c). [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokraatiopolitiikasta 2020-luvulla](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.

127 Oikeusministeriö (2021a). [Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan loppuraportti 2017–2021](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2021:1.

128 oikeusministerio.fi. [Uusi kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE asetettu](#). Tiedote.

2022 toimikautensa strategian¹²⁹ sekä tavoitteensa eduskuntavaaleissa 2023 ja hallituskaudella 2023–2027¹³⁰. Neuvottelukunnan keskeisinä **tavoitteina on turvata autonominen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta kaikille.**

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriön yhteydessä toimivalla **Etnisten suhteiden neuvottelukunnalla (Etno)** on seitsemän alueellista neuvottelukuntaa, joita koordinoidaan ELY-keskuksista. Osana oikeusministeriön koordinoimaa rasminvastaista ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa alueellisille Etnoille myönnettiin vuosille 2021 ja 2022 lisämäärärahaa, jotta **maahanmuuttajien osallistumista ja järjestötoimintaa** voitaisiin aikaisempaa paremmin tukea eri alueilla. Hyvien väestösuhteiden pilottihankkeen ja alueellisten Etnojen yhteistyöhankkeessa on vahvistettu neuvottelukunnan maahanmuuttaja- ja monikulttuurijärjestöjen resursseja ja osaamista tuottaa ostopalveluita, sekä vahvistettu järjestöjen mahdollisuuksia osallistua paikalliseen ja alueelliseen hyvien väestösuhteiden edistämistyöhön. Vuoden 2022 aikana järjestöt ovat muun muassa tuottaneet ostopalveluna yhteensä 37 omakielistä tiedonkeruutilaisuutta hyvien väestösuhteiden tilasta. Keskustelut kootaan hyödynnettäväksi päätöksenteossa ja valmistelussa. Päättäjädialogeihin osallistuvat päättäjät pääsevät tunnustamaan kerättyä tietoa väestösuhteiden tilasta ja edistämään asiaa kerätyn tiedon pohjalta. Hankkeessa tutkitaan osallistumismahdollisuuksien vaikuttavuusarviointia: Miten valmistelijat ja päätöksentekijät parhaiten pystyvät hyödyntämään järjestöjen tiedonkeruussa tuotettua tietoa. Neuvottelukunnan järjestötyöryhmän 1.2.2023–30.6.2024 tehtävänä on vaikuttaa maahan muuttaneiden ja monikulttuurijärjestöjen, sekä uskonnollisten yhdyskuntien merkityksen tunnistamiseen osana elinvoimaista suomalaista kansalaisyhteiskuntaa. Työryhmä laatii asiantuntijareportin kansalaisjärjestötoiminnan edellytysten parantamiseksi ja esteiden purkamiseksi. Neuvottelukunnan kehittämistyön tueksi toteutetaan vuonna 2023 oikeusministeriön rahoituksella selvitys alueellisista neuvottelukunnista. Tavoitteena on lisätä tietoa paikallisista ja alueellisista tarpeista ja edelleen selkeyttää neuvottelukunnan tehtävää ennaltaehkäisevän vuoropuhelun foorumina ja toisaalta maahan muuttaneiden osallistumisen kanavana.

129 Oikeusministeriö (2022a). [Autonominen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta kaikille: Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn strategia 2022–2026.](#)

130 Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (2022). [Eduskuntavaalit 2023. Hallituskausi 2023–2027. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn tavoitteet.](#)

5. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen

Opettajien perus- ja täydennyskoulutus

TOTEUTETTU Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseenäkökulmaa **opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa** on vahvistettu Helsingin yliopiston, oikeusministeriön ja Ihmisoikeuskeskuksen yhteistyöhankkeessa tuottamalla aihetta koskevia opetuskokonaisuuksia, vahvistamalla opettajankoulutusta antavien yksiköiden välistä valtakunnallista yhteistyötä ja koordinaatiota sekä edistämällä teemaan liittyvää tutkimusta.¹³¹ Hanke toteutettiin 1.8.2020–31.7.2021 ja se oli jatkoa vuosina 2018–2020 toteutetuille yhteistyöhankkeille, joissa on mm. tuotettu demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen erikoiskurssi sekä perus- ja ihmisoikeusoppimateriaali opettajaopiskelijoille sekä koottu opetusmateriaalia Opetushallituksen verkkosivustolle¹³². Hankkeissa on myös kehitetty opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia ja opintosisältöjä valtakunnallisessa verkostoyhteistyössä (korkeakouluverkostossa mukana 14 opettajankoulutusyksikköä) sekä osallistuttu kansainväliseen tutkimus- ja kehitystyöhön demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen teemojen osalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö osallistui hankkeen rahoitukseen vuonna 2018. Hankkeiden havaintoja ja suosituksia on käsitelty demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmässä.

Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen laatu ja tasa-arvo

TOTEUTETTU Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa parantavan **Oikeus oppia -kehittämishjelman** (2020–2022) tavoitteena on ollut turvata tasa-arvoinen alku oppimiseen. Kehittämishjelman hankkeilla on valmisteltu lainsäädäntöä, pysyviä rahoitusjärjestelyitä sekä yhdenvertaisuutta vahvistavia vaikuttavia käytänteitä ja toimintatapoja, mm. vahvistamalla demokratiakasvatusta. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä esittelee syyskuussa 2022 julkaisemassaan loppuraportissa¹³³ työn lopputulemia sekä tekee ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi. Ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa parantava Oikeus osata -kehittämishjelma (2020–2022) on osaltaan varmistanut, että kaikki ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat saavat vankan ammatiosaamisen ja hyvät perustaidot työtä, elämää ja elinikäistä oppimista varten. Arviointiraportti ohjelman toimenpiteiden vaikuttavuudesta¹³⁴ julkaistiin kesäkuussa 2022. Oikeus

131 helsinki.fi. [Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa: Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa.](#)

132 oph.fi. [Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus.](#)

133 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022a). [Kohti laadukasta ja tasa-arvoista lähipalvelua ja lähikoulua: Oikeus oppia -ohjelman Koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohtelun edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmistelevalle työryhmän loppuraportti 2022.](#) Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:30.

134 OwlGroup (2022). [Oikeus osata: Vaikuttavuusarviointi.](#)

osata -ohjelman yksi tavoitteista oli hyvinvoinnin, yhteisöllisyyden, osallisuuden ja turvallisuuden vahvistaminen, joka jakautui neljään alatavoitteeseen: 1. Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen ja opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen, 2. Liikkuva Amis -toiminnan ja Ammattiosaajan työkykypassin käytön laajentaminen, 3. Yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen ja 4. Ammatillisen koulutuksen turvallisuuskulttuurin kehittäminen. Arvioinnin mukaan yli 90 prosenttia itsearvioinnin vastaajista oli melko tai erittäin tyytyväisiä hankkeen kehittämistavoitteiden toteutumiseen. Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelman (2021–2022) tavoitteena on ollut muun muassa edistää lukiolaisten hyvinvointia ja vahvistaa koulutuksen tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta sekä tukea lukiolain ja opetussuunnitelmien toimeenpanoa. Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi marraskuussa 2022 Lukiokoulutuksen laatustrategian¹³⁵, joka määrittää lukiokoulutuksen laadunhallinnalle sekä sen johtamiselle valtakunnalliset ja yhdensuuntaiset periaatteet.

KÄYNNISSÄ Oikeus oppia -ohjelman ja kansallisen demokratiaohjelman puitteissa opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä oikeusministeriön kanssa asetti vuosiksi 2020–2023 **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmän**¹³⁶, jonka tehtävänä on ollut tukea koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta, oppilaiden osallistamista sekä opetushenkilöstön valmiuksien lisäämistä koskevien hallitusohjelmakirjausten toimeenpanoa sekä tehdä esityksiä konkreettisiksi toimenpiteiksi. Ohjausryhmän johdolla on käynnistetty mm. demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien hyvien käytäntöjen koonti ja pilotointi sekä seurattu ja tuettu aihetta koskevien selvitys- ja tutkimushankkeiden toteutusta. Ohjausryhmässä esiin tuotuja ratkaisuehdotuksia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi otettiin myös huomioon demokraatiapolitiikkaa koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen¹³⁷ valmistelussa. Ohjausryhmän toimikausi päättyi 1.6.2023.

Hyvien käytäntöjen koonti ja pilotointi

TOTEUTTU / KÄYNNISSÄ Vuonna 2021 toteutettiin hanke **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kokoamiseksi ja levittämiseksi valtakunnallisesti**.¹³⁸ Lukuvuonna 2022–2023 toteutetaan pilottihankekokonaisuus¹³⁹, jonka

135 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022b). [Lukiokoulutuksen laatustrategia](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:43

136 OKM035:00/2020. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä.

137 Oikeusministeriö (2022c). [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokraatiapolitiikasta 2020-luvulla](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.

138 oph.fi. [Kokonaisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvistä käytänteistä kasvatuksessa ja opetuksessa](#).

139 oph.fi. [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanke peruskouluille](#).

tavoitteena on testata ja kehittää erilaisia **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja ja toimintatapoja** ensisijaisesti perusasteella yhteistyössä opettajankoulutuksen ja lähiyhteisöjen kanssa. Pilottien avulla on tarkoitus kehittää ja levittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen menetelmiä ja hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti tukemaan perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja paikallisten opetussuunnitelmien toimeenpanoa eri puolilla Suomea. Pilotit toteutetaan yhteistyössä demokratiaohjelman, Oikeus oppia -ohjelman, kansallisen lapsistrategian ja Pohjoismaiden ministerineuvoston kesken.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan tietopohjan lisääminen

KÄYNNISSÄ Keväällä 2022 käynnistyi tutkimushanke (VN TEAS), jonka **tavoitteena on arvioida varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteissa määriteltujen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteiden käytännön toteutumista** varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla ja opettajankoulutuksessa¹⁴⁰. Tavoitteena on arvioida myös lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden ja osallistumisoikeuksien toteutumista. Tutkimuksen on tarkoitus tuottaa valtioneuvostolle ajantasainen kokonaiskuva ja tietoa aihepiiriin liittyvistä haasteista, suosituksia jatkotoimenpiteiksi, sekä konkreettisia esityksiä ja suosituksia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi varhaiskasvatuksessa, kaikilla kouluasteilla sekä opettajankoulutuksessa ja opettajien täydennyskoulutuksessa. Tutkimusraportti julkaistaan keväällä 2023.

Kirjastojen rooli demokratiatyössä

TOTEUTETTU Osana Sitran demokratiakokeiluja on panostettu **kirjastojen roolin kehittämiseen**. Uusi kirjastolaki (1492/2016) tuli voimaan vuonna 2016. Kirjastolain 2 §:ssä määritellään, että kirjastojen yhtenä keskeisenä tehtävänä on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Kuudessa kirjastossa (Oulu, Turku, Pietarsaari, Imatra, Inari ja Mäntyharju) alkoi vuonna 2020 Sitran käynnistämä hankekokonaisuus, jonka tavoitteena oli kehittää ja laajentaa kirjastojen tekemää demokratiatyötä. Kirjastoista kansanvallan foorumeita -hankekokonaisuudessa¹⁴¹ kehitettiin ja testattiin konsepteja, joilla kirjastoista on kehitetty keskustelemaan demokratian virtuaalisia ja fyysisiä kohtaamispaikkoja, osallisuuden edistäjiä ja kohtaamisten mahdollistajia. Pilottivaihe päättyi 30.6.2021. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 27.4.2021 miljoonan euron määrärahan aluehallintovirastojen käyttöön yleisten kirjastojen toiminnan kehittämistä kansalaisten ja päättäjien vuoropuhelun areenoina aiheutuvien menojen ja avustusten maksamiseen.

140 Tietokayttoon.fi. [Tilannekuva ja seurannan instrumentit – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, osallistumisoikeudet ja yhdenvertaisuus kasvatuksen ja opetuksen kentällä.](#)

141 sitra.fi. [Kirjastoista kansanvallan foorumeita.](#)

Aluehallintovirastot myönsivät valtionavustuksia 38 kunnalle/kunnalliselle yleiselle kirjastolle yhteensä 920 000 euroa. Avustusten käyttöaika oli 2021–2022. Avustetuilla hankkeilla on kehitetty yleisiä kirjastoja fyysisinä ja virtuaalisina matalan kynnyksen kohtaamispaikoina lisäämällä erityisesti kansalaisten ja päättäjien välistä vuorovaikutusta. Avustuksilla on pyritty vahvistamaan yhteiskunnallista demokratiakehitystä parantamalla kansalaisten tiedonsaantia ja vaikuttamismahdollisuuksia paikallisen, alueellisen, valtakunnallisen ja EU-tason päätöksenteossa.

Verkostoyhteistyö

KÄYNNISSÄ Oikeusministeriö asetti vuonna 2020 laajapohjaisen **Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus (DINO II) -verkoston**¹⁴² seuraamaan ja tukemaan demokratiaohjelmassa linjattujen toimenpiteiden suunnittelua ja toteutusta sekä edistämään verkostoitumista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä nuorten osallisuuden parissa toimivien sidosryhmien välillä. Verkoston toimikausi on 23.4.2020–31.12.2023 ja sen oli tarkoitus kokoontua 2–3 kertaa vuodessa. Muun muassa koronapandemiasta johtuen ja päällekkäisen toiminnan välttämiseksi verkosto ei ole kokoontunut kevään 2021 jälkeen, vaan yhteydenpitoa on hoidettu lähinnä sähköpostitse. Verkoston toimintaa on tarkoitus jatkaa vuoden 2023 loppuun asti, jonka jälkeen arvioidaan tarve toiminnan jatkamiseen.

142 [OM030:00/2020](#). DINO II – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus.

LIITE 2 Luettelo demokratiaohjelmaan kytkeytyvistä lainsäädäntöhankkeista, ohjelmista ja strategioista

Lainsäädäntö

Hyväksytyt ja voimaan tulleet

Avoimuusrekisterilaki (430/2023)

Ilmastolaki (423/2022)

Laki Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta (1171/2022)

Laki hyvinvointialueesta (611/2021)

Laki hyvinvointialueilla ja kunnissa toimitettavissa neuvoa-antavissa kansanäänestyksissä noudatettava menettelystä (652/2021)

Laki kuntalain muuttamisesta (419/2021)

Laki pelastustoimen järjestämisestä (613/2021)

Laki puoluelain 3 §:n muuttamisesta (904/2020)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla (615/2021)

Laki vaalilain muuttamisesta (649/2021 ja 1248/2021)

Laki valtiokonttorista annetun lain 2 §:n muuttamisesta (538/2022)

Laki valtionavustuslain muuttamisesta (1075/2022)

Laki valtion virkamieslain muuttamisesta (329/2022)

Laki yhdistyslain muuttamisesta (663/2022)

Hallituksen esitykset, joita eduskunta ei ehtinyt käsitellä istuntokaudella 2019-2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta (HE 254/2022 vp)

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta (HE 273/2022)

Poikkihallinnolliset ohjelmat ja strategiat

Avoimen hallinnon strategia ja toimintaohjelma

Julkisen hallinnon strategia

Kansallinen ikäohjelma 2030

Kansallinen lapsistrategia

Korruption vastainen strategia ja toimintaohjelma

Paremmän sääntelyn toimintaohjelma

Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023-2030

Toimenpideohjelma harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumiseksi

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO)

Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi

LIITE 3 Demokratiatilastoja kansallisen demokratiaohjelman vaikuttavuusarvioinnin tueksi

Johdanto

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyvän poikkihallinnollisen kansallisen demokratiaohjelman 2025 tavoitteena on ollut edistää ihmisten osallisuutta ja uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Ohjelma valmisteltiin ja sen toteutusta koordinoitiin oikeusministeriön asettamassa poikkihallinnollisessa työryhmässä. Oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmä hyväksyi demokratiaohjelman toimintasuunnitelman maaliskuussa 2020. Ohjelman väliraportti ja esitykset jatkotoimenpiteiksi annettiin lokakuussa 2021.

Kansallisen demokratiaohjelman toimeenpanossa tehtyjen havaintojen ja saatujen kokemusten perusteella vuonna 2022 valmisteltiin valtioneuvoston periaatepäätös, jossa linjataan tulevaisuuteen tähtäävistä toimenpiteistä demokratian ja osallisuuden kehittämiseksi. Valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla yleisistunnossaan 3. marraskuuta 2022.

Tämä raportti on koottu demokratian tilan kehittymisen seuraamiseksi ja demokratiapolitiikan toimenpiteiden pitkän aikavälin vaikuttavuuden arviointiin. Arviointikehikko on laadittu erilaisista demokratian tilaa käsittelevistä indikaattoreista. Tämä raportti on tarkoitettu ensisijaisesti sisäiseen seurantaan. Lisäksi oikeusministeriön verkkosivuille kootaan kevään 2023 aikana keskeisimpien indikaattorien joukko, jota päivitetään ja jonka kautta myös kansalaiset voivat seurata suomalaisen demokratian kehitystä pitkällä aikajänteellä. Myös valtioneuvoston periaatepäätöksen toimenpiteiden vaikuttavuutta ja toteutumista on tarkoitus seurata ja arvioida. Jo toteutettujen toimenpiteiden vaikuttavuutta arvioidaan demokratiaohjelman seurantaraportissa.

Arviointikehikkoon on pyritty valitsemaan indikaattoreita kaikista valtioneuvoston periaatepäätöksen linjausluvuista (lukuun ottamatta Suomen kansainvälistä ja EU-yhteistyötä demokratia-asioissa): vaalijärjestelmän toimivuus, turvallisuus ja luotettavuus, yhdenvertaiset osallistumisoikeudet ja hallinnon avoimuus, demokratia-, ihmisoikeus- ja media-kasvatus, moniääninen media ja osallistava keskustelukulttuuri, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset ja Suomen kansainvälinen demokratiayhteistyö. Mittareiden valinnassa on käytetty harkintaa. Valinnassa on otettu huomioon paitsi periaatepäätöksen linjatukset myös tilastojen edustavuus, tietojen saatavuus, pitkäaikaisseurannan mahdollisuus sekä tietojen relevanssi erityisesti suomalaisen demokratiapolitiikan kannalta.

Indikaattoreihin on myös syytä suhtautua suuntaa antavina kuvauksina todellisuudesta. Indikaattorien välillä on eroja siinä, miten ne määrittelevät demokratian, mikä vaikuttaa mittaristossa valittuihin kriteereihin, mikä taas vaikuttaa mittarin tuottamaan lopputulokseen. Yksi perusteellinen ero on esimerkiksi siinä, mitataanko demokratian tilaa instituutioiden, kuten vaalien, kautta vai kansalaisten kokemusten kautta. Myös metodeissa on eroja. Osa indikaattoreista perustuu kansalaisten haastatteluihin, osa asiantuntijahaastatteluihin. Yksittäiset indikaattorit eivät usein onnistu kuvaamaan demokratian ja/tai yhteiskunnan todellista tilaa kokonaisvaltaisesti. Monipuolisemman kuvan muodostumiseksi arviointikehikkoon on valittu valikoima erilaisia indikaattoreita. Indeksien yhteydessä on pyritty tuomaan esiin valittujen indikaattorien erilaisia vahvuuksia ja heikkouksia siinä määrin kuin se on tutkimuskirjallisuuden perusteella mahdollista.

1 Suomalaisen demokratian tila yleisesti

Freedomhouse

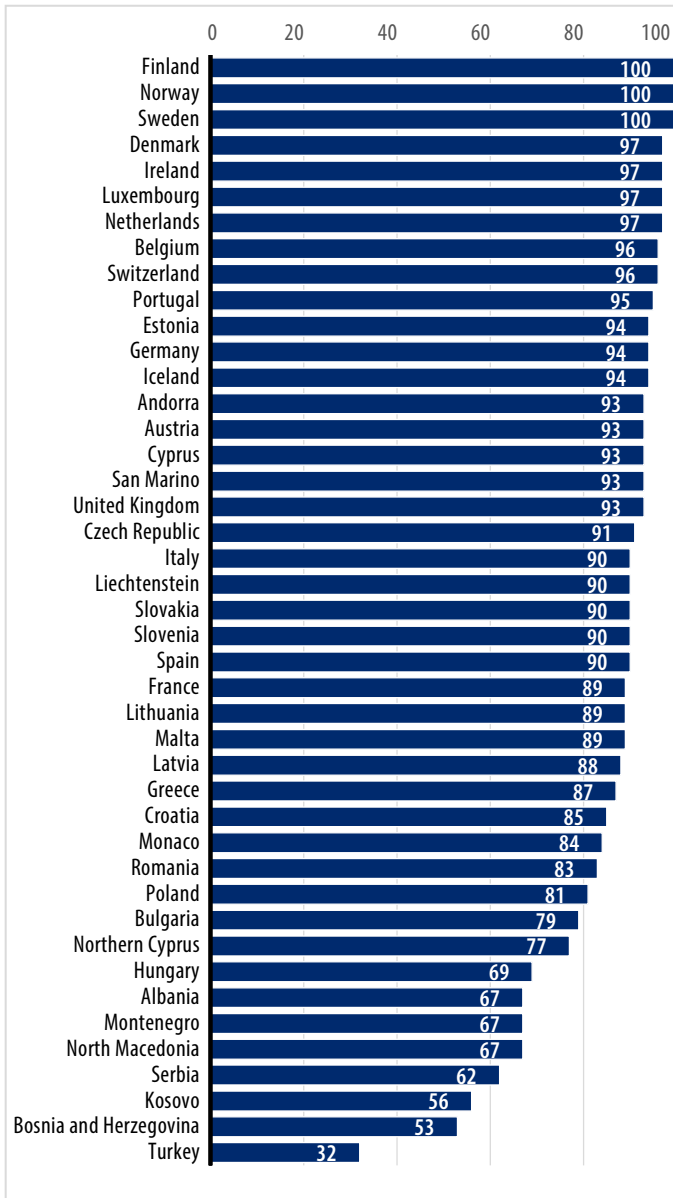
Freedomhousen vuoden 2022 tietojen mukaan Suomi sijoittuu kolmen kärkeen Norjan ja Ruotsin kanssa maailman vapaimpina demokratioina. Suomessa on Freedomhousen mukaan rehelliset eduskuntavaalit ja puolueiden välinen kilpailu on kovaa. Korruptio on olematonta ja Suomessa vallitsee sanan- ja uskonnonvapaus. Yhdistymisvapautta ja vähemmistöjen oikeuksia kunnioitetaan, vaikka häirintää, vihapuhetta ja syrjintää esiintyy.¹⁴³

Kuviosta 1 ilmenee, että Freedomhousen maavertailussa Euroopassa Suomi jakoi vuonna 2022 kärkisijan Norjan ja Ruotsin kanssa. Freedomhousen kokonaispistemäärä (0–100) koostuu alaluokista A. Vaaliprosessi, B. Poliittinen moniarvoisuus ja osallistuminen, C. Hallituksen toiminta, D. Sananvapaus ja uskonnonvapaus, E. Yhdistys- ja organisaatio-oikeudet, F. Oikeusvaltio ja G. Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja yksilölliset oikeudet. Indeksi perustuu asiantuntija-arviointiin, jota ohjaa 25 kysymystä.

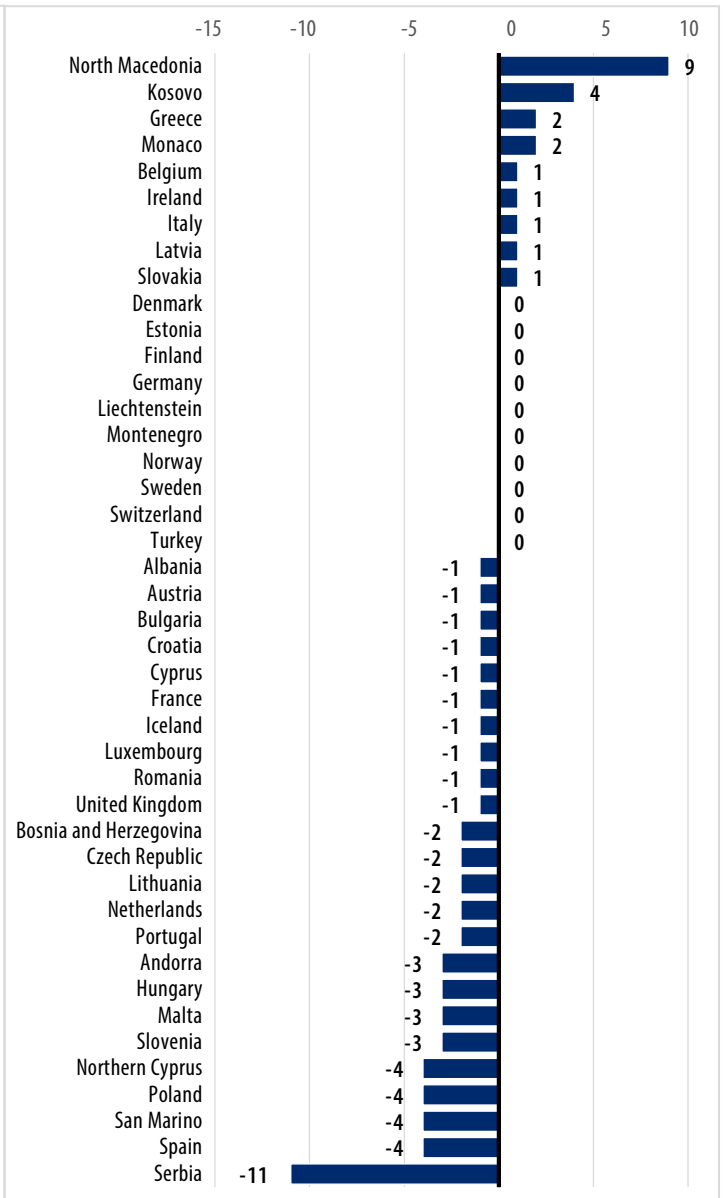
Kuviossa 2 havainnollistetaan, miten Freedomhouse-kokonaisindeksi on muuttunut Suomessa ja muissa Euroopan maissa vuosina 2018–2022. Valtaosassa Euroopan maita kokonaispistemäärä on laskenut tänä aikana. Suomi on puolestaan säilyttänyt täydet pisteet kaikissa Freedomhouse-kategorioissa. Suomi on siis eurooppalaisesta negatiivisesta trendistä huolimatta säilyttänyt korkeat pisteet. Nykyisen hallituskauden aikana Euroopassa suhteellisesti eniten laskua havaitaan kategorioissa C. Hallituksen toiminta, F. Oikeusvaltio, D. Sananvapaus ja uskonnonvapaus ja E. Yhdistys- ja organisaatio-oikeudet.

143 freedomhouse.org. [Freedom in the World Research Methodology](#).

Kuvio 1 Freedomhouse indeksi Euroopan maissa 2022

Kuvio 2 Freedomhouse-Indeksin muutos 2018-2022

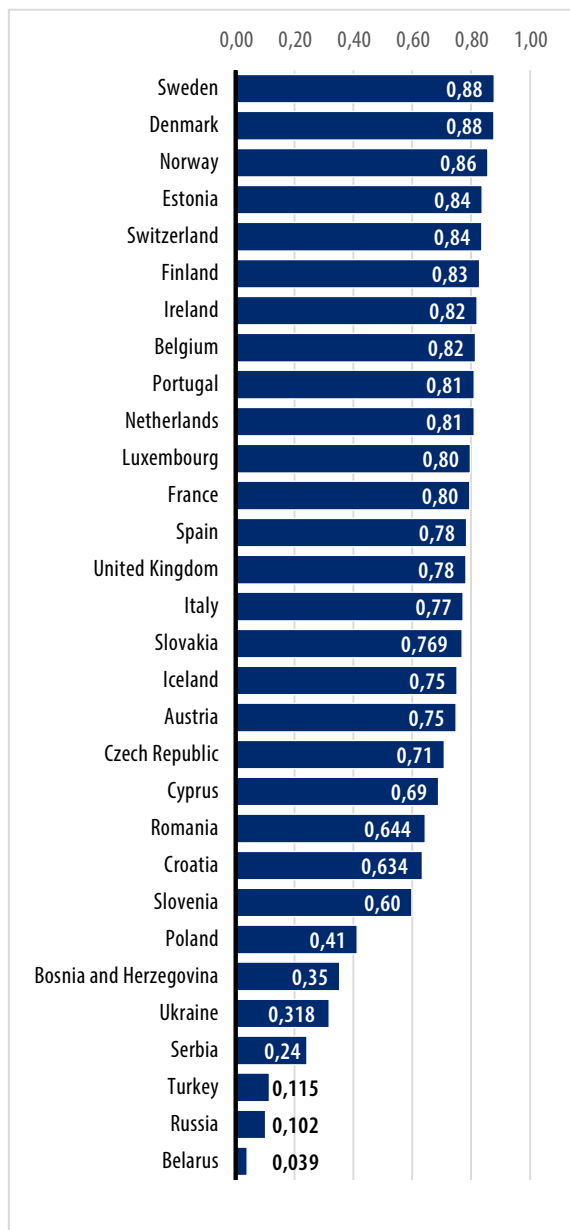
Varieties of Democracy (V-Dem) -indeksi

V-Dem-indeksi perustuu yli 400 mittariin ja aineistoihin, jotka kuvaavat maiden vaalita-
poja, vapautta, kansanvaltaa, osallisuutta ja tasa-arvoa.¹⁴⁴

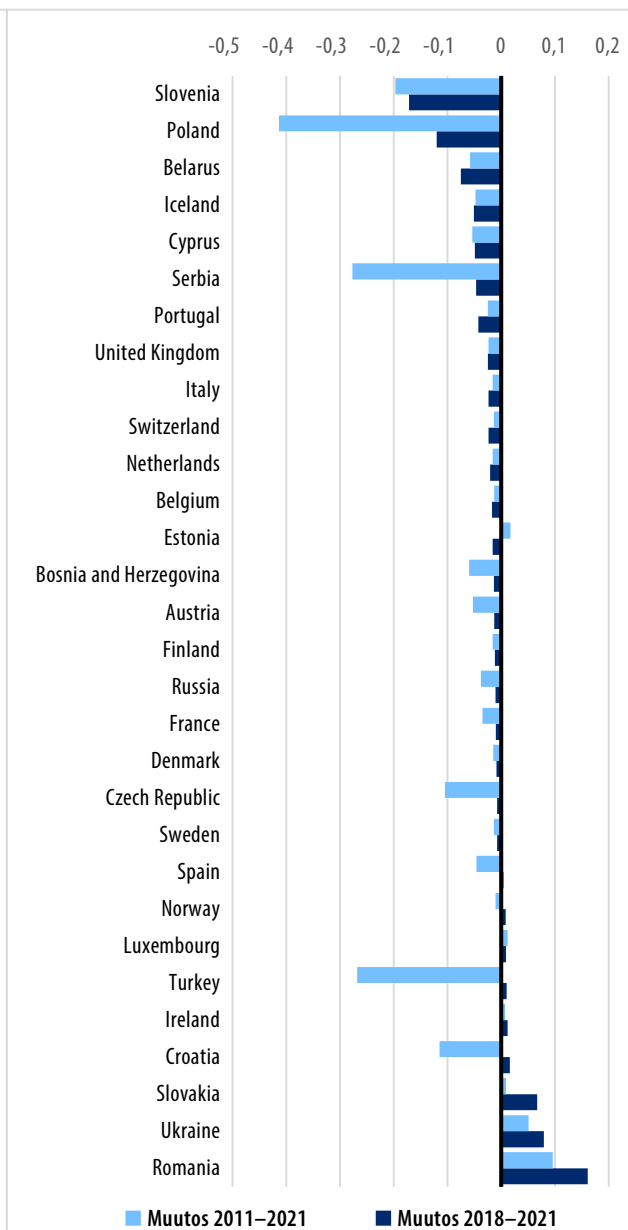
144 v-dem.net. Varieties of Democracy (V-Dem).

Kuviosta 3 ilmenee, että Suomi kuului vuonna 2021 V-Dem-indeksissä Euroopan kuu-
den parhaan maan joukkoon. Kuviossa 4 havainnollistetaan, miten indeksi on muuttu-
nut Euroopan maissa vuosina 2011–2021 ja 2018–2021. Suomen tilanne on pysynyt lähes
muuttumattomana, kun valtaosassa muita Euroopan maita kehitys on ollut negatiivista.

Kuvio 3 V-Dem indeksi Euroopan maissa vuonna 2021

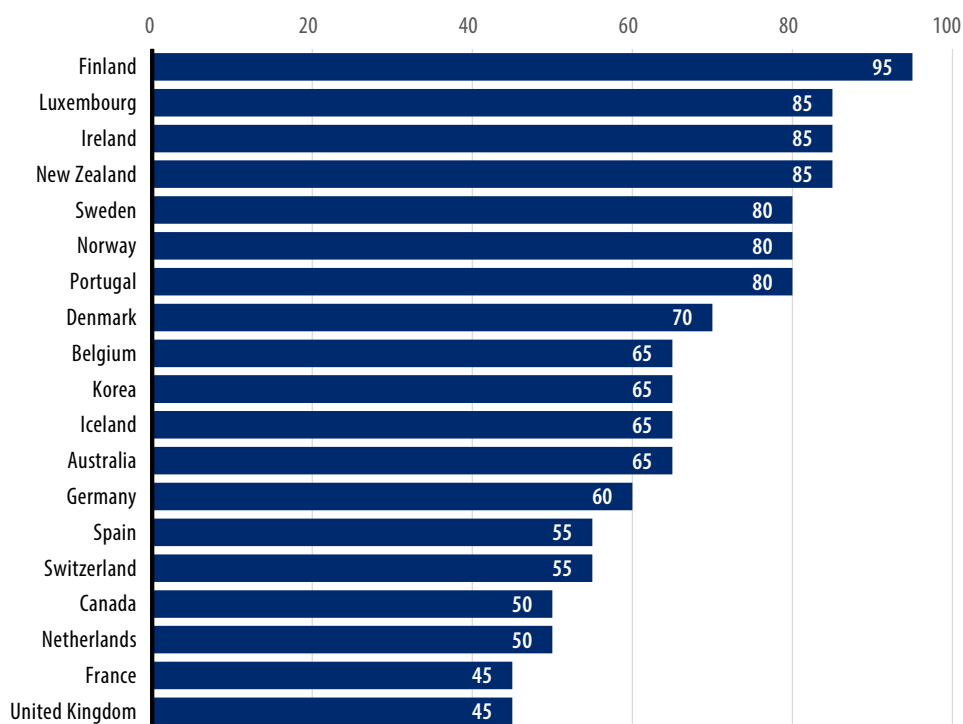
Kuvio 4 V-Dem indeksin muutos

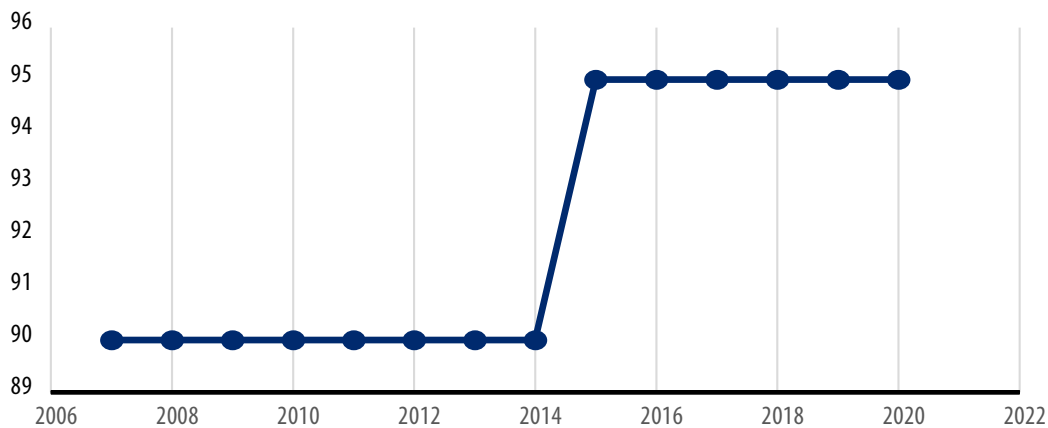
Mipex-indeksi

Mipexin (Migrant Integration Policy Index 2020¹⁴⁵) poliittinen osallisuus -indikaattori mittaa, millaiset ovat maahanmuuttajien vaalioikeudet ja muut poliittiset vaikutusmahdollisuudet eri maissa. Mipexin mukaan maahanmuuttajien osallistumismahdollisuudet ovat kotouttamispolitiikan heikoimpia osa-alueita kansainvälisesti. Kuviosta 5 ilmenee, että Suomi oli Mipex-indeksin mukaan vuonna 2020 maahanmuuttajien poliittisessa osallistumisessa maailman kärkeä.

Kuvio 5 Mipex-indeksi (maahanmuuttajien poliittinen osallisuus) vuonna 2020

Kuvio 6 Mipex-indeksin (maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen) kehitys Suomessa 2006–2020

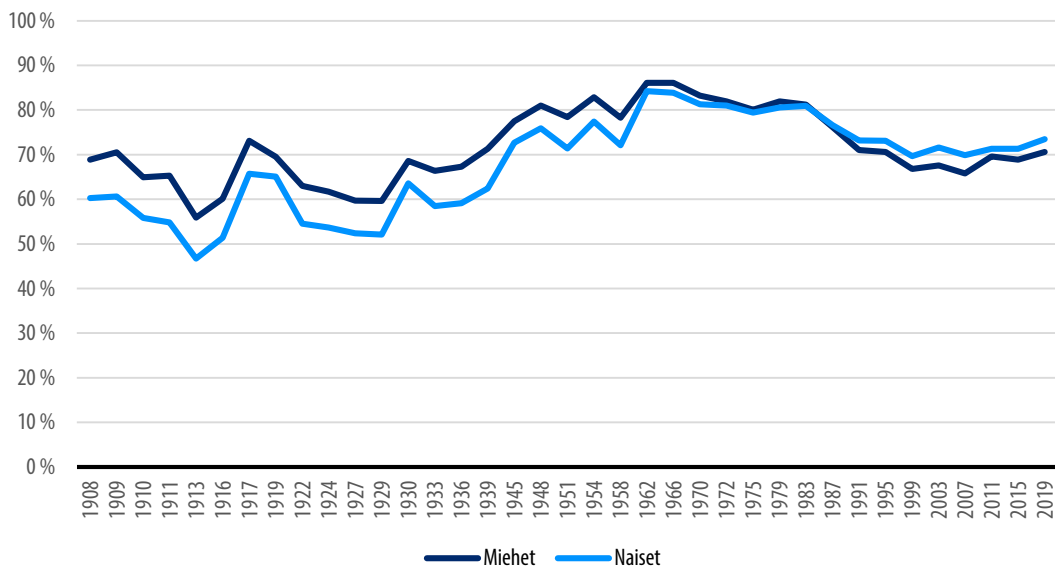
145 mipex.eu. Migrant Integration Policy Index 2020.

Mipexin verkkojulkaisun mukaan Suomen pistemäärä nousi vuonna 2015 (kuvio 6), kun Suomi vahvisti maahanmuuttajien perusoikeuksia syrjimättömyyteen ja perhe-elämään ja mahdollisuuksiin työmarkkinoilla.

2. Edustuksellinen demokratia

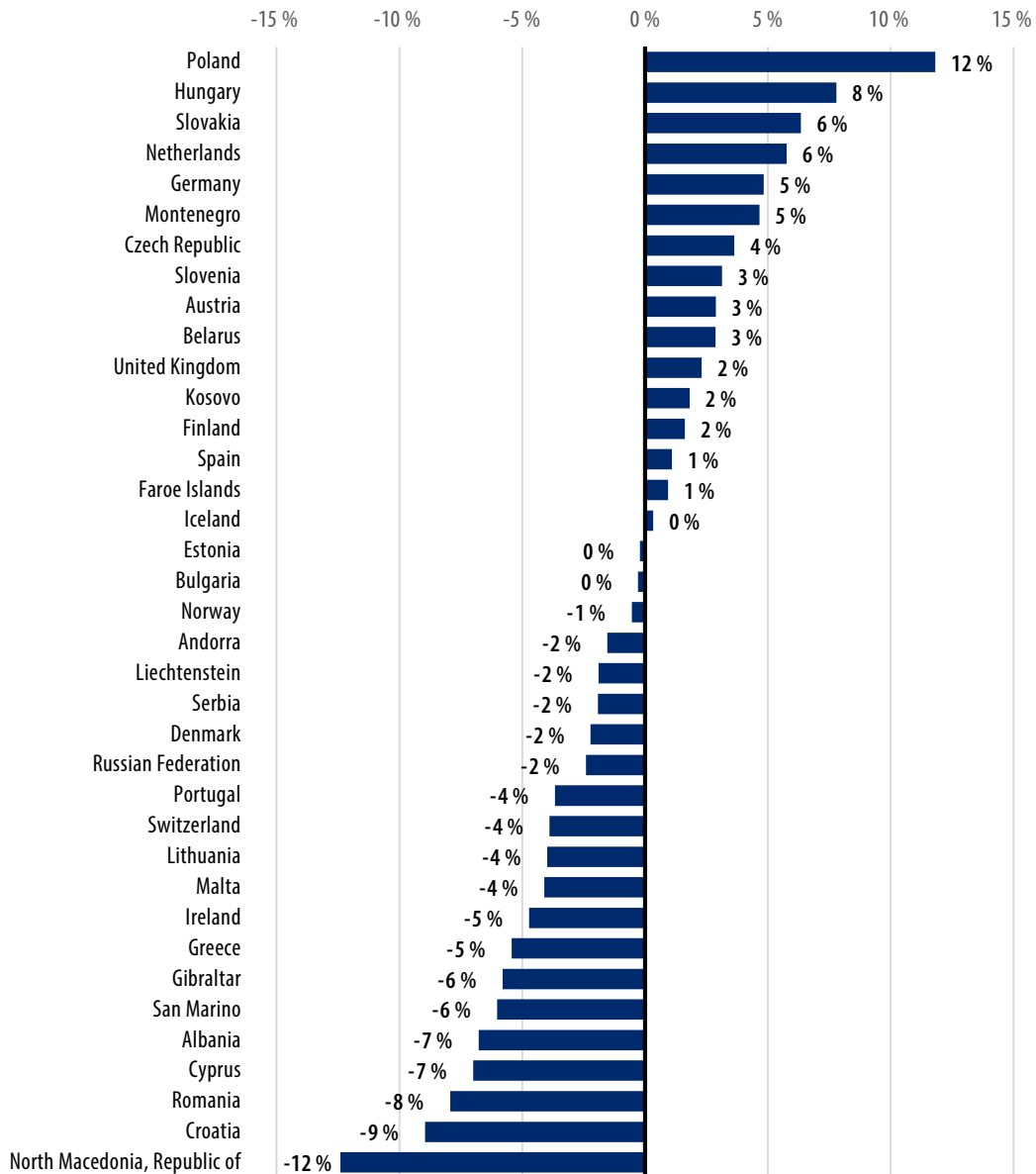
Suomalaisten äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa oli huipussaan 1950–60-lukujen vaihteessa, jolloin jopa 85 prosenttia äänioikeutetuista antoi äänensä vaaleissa (1962, 1966). Tämän jälkeen aktiivisuus on ollut laskusuunnassa, hiipuen noin 70 prosentin tasolle 2000-luvulle tultaessa. 2010-luvulla äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa on ollut lievässä nousussa. Esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaaleissa äänestysprosentti kipusi 72:een. Miehet äänestivät naisia aktiivisemmin 1970-luvun puolivälin paikkeille, jonka jälkeen naisten äänestysaktiivisuus on yleensä asettunut muutamia prosenttiyksiköjä miesten yläpuolelle (kuvio 7).¹⁴⁶

Kuvio 7 Äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa pitkällä aikavälillä sukupuolittain (Tilastokeskus)

146 Suomen virallinen tilasto (SVT): Eduskuntavaalit [verkkójulkaisu].

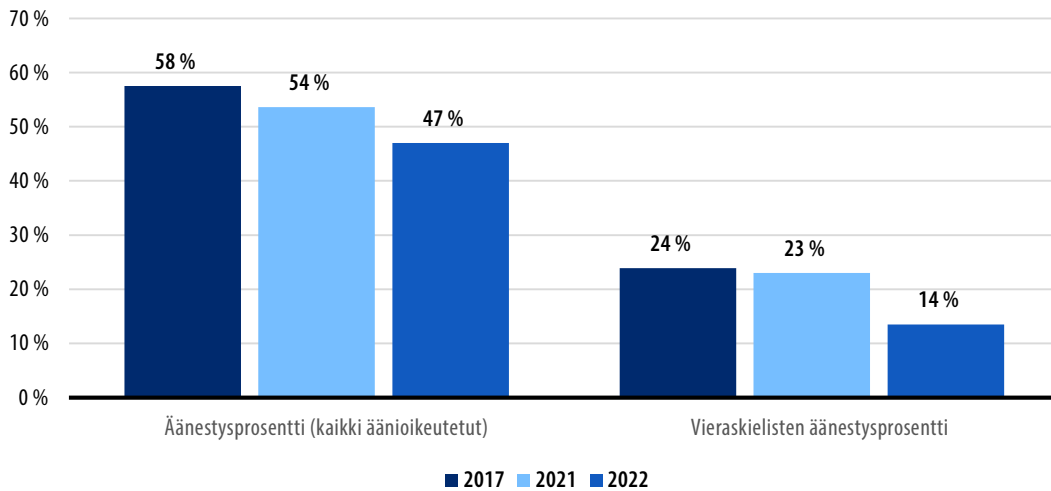
Kuvio 8 Äänestysaktiivisuuden muutos parlamenttivaaleissa Euroopan maissa 2011–2016 vs. 2017–2022 (IDEA)

Äänestysaktiivisuus parlamenttivaaleissa on viimeisten viiden vuoden aikana laskenut yli puolessa Euroopan maista. Suomessa aktiivisuus on hieman noussut.¹⁴⁷

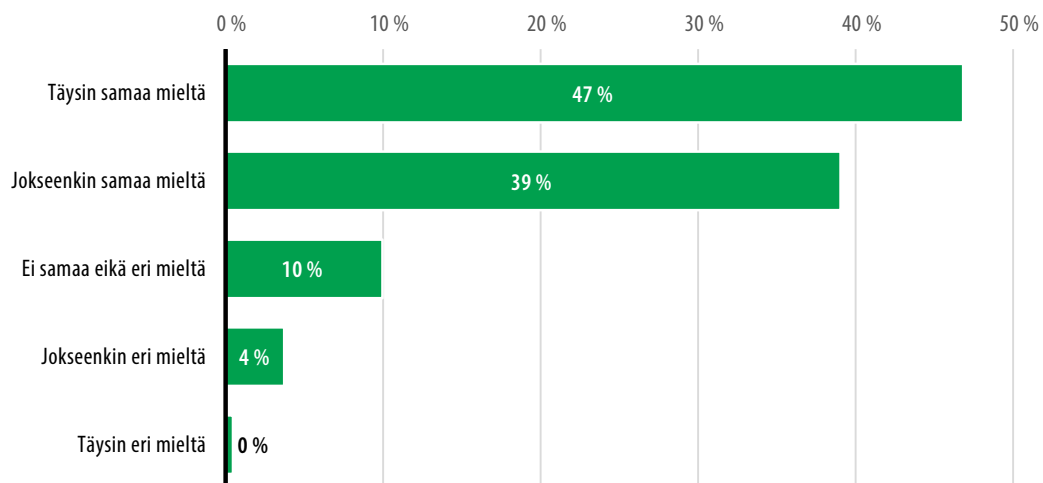
147 idea.int. [Voter turnout database](https://www.idea.int/voter-turnout-database).

Kuvio 9 Äänestysaktiivisuus kunta- ja aluevaaleissa kielen mukaan 2017–2022 (Tilastokeskus)

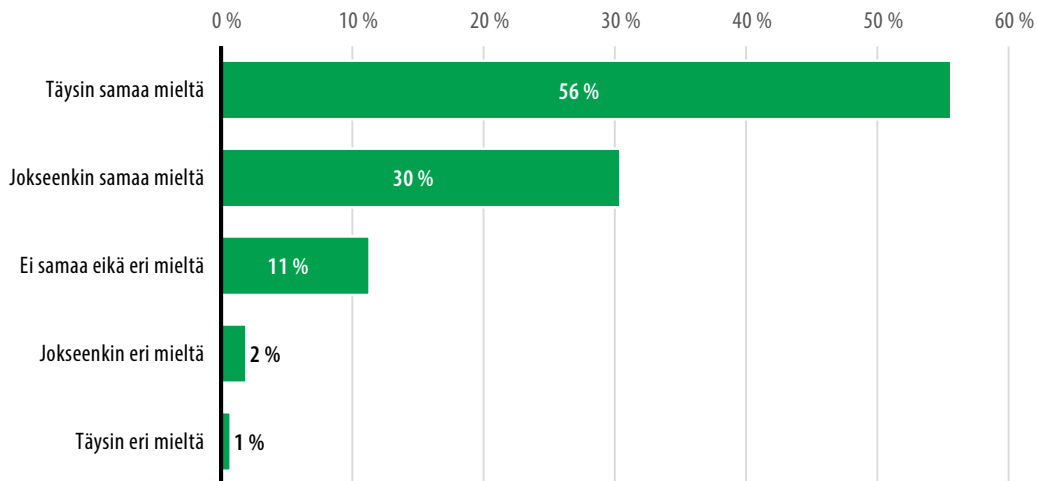

Kuvion 9 perusteella kieliryhmistä vieraskieliset äänestävät muuta väestöä harvemmin kunta- ja aluevaaleissa. Vieraskielisten äänestysaktiivisuus jäi vuosien 2017 ja 2021 kuntavaaleissa sekä vuoden 2022 aluevaaleissa 14–24 prosentin välille, kun se koko väestön osalta oli 47–58 prosenttia.¹⁴⁸

Kuvio 10 Vaaliviranomaiset hoitivat tehtävänsä hyvin

¹⁴⁸ Suomen virallinen tilasto (SVT): Aluevaalit [verkkajulkaisu].; Suomen virallinen tilasto (SVT): Kunnallisvaalit [verkkajulkaisu].

Kuvio 11 Äänestämässä käyntiä koskevaa viranomaisohjeistusta oli riittävästi saatavilla

Vaaliviranomaisten suoriutumisesta tehtävistään on kysytty eduskuntavaalitutkimuksessa 2019¹⁴⁹. Valtaosa vastaajista on täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että vaaliviranomaiset hoitivat tehtävänsä hyvin. (Kuviot 10 ja 11).

3. Suora ja osallistuva demokratia ja hallinnon avoimuus

Taulukossa 1 havainnollistetaan, miten yleistä suora yhteiskunnallinen osallistuminen on eri väestöryhmissä. Jako aktiivisiin ja epäaktiivisiin perustuu vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen aineistosta muodostettuun summamuuttajaan, joka sisältää eri suoran poliittisen osallistumisen muotoja, kuten kansalaisaloitteet, vetoomukset, puoluetoimintaan osallistuminen ja boikotit. Henkilö on potentiaalisesti osallistuva, jos hän ilmoittaa, ettei ole viime aikoina ollut aktiivinen, mutta voisi olla. Henkilö on epäaktiivinen ja ei osallistuva, jos hän ei missään tapauksessa osallistuisi yhteiskunnalliseen toimintaan.

149 Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020). [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#). Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5.

Taulukko 1 Osallistuminen taustamuuttujittain (Eduskuntavaalitutkimus 2019)

	Aktiivinen, osallistuva	Potentiaalisesti osallistuva	Epäaktiivinen, ei osallistuva
Kaikki	34 %	51 %	15 %
Mies	33 %	50 %	16 %
Nainen	34 %	51 %	14 %
alle 30	46 %	39 %	15 %
30–40	49 %	47 %	5 %
40–50	43 %	50 %	7 %
50–60	31 %	58 %	10 %
60+	20 %	55 %	25 %
Peruskoululuokat 1–6, kansakoulu	11 %	43 %	46 %
Peruskoululuokat 7–9, 10, keskikoulu	26 %	43 %	30 %
Lyhyt ammatillinen koulutus	26 %	51 %	23 %
Opistotason ammatillinen tutkinto	31 %	54 %	15 %
Ylioppilastutkinto	38 %	54 %	8 %
Ammattikorkeakoulututkinto tai vastaava	47 %	47 %	6 %
Yliopistotutkinto (kandidaatti tai maisteri)	41 %	55 %	4 %
Tieteellinen jatkotutkinto	74 %	22 %	3 %
Maatalousyrittäjä	12 %	69 %	19 %
Muu työnantaja, muu yksityisyrittäjä, ammatin- harjoittaja	30 %	58 %	12 %
Johtavassa asemassa toisen palveluksessa	37 %	53 %	10 %
Ylempi toimihenkilö	40 %	58 %	3 %
Alempi toimihenkilö	46 %	46 %	8 %
Työntekijä	40 %	46 %	14 %
Eläkeläinen	17 %	56 %	27 %
Koululainen, opiskelija	40 %	47 %	12 %
Kotiäiti tai -isä	71 %	29 %	0 %
Työtön	43 %	41 %	16 %
Muu	38 %	36 %	26 %

Taulukon 1 perusteella valtaosa eduskuntavaalitutkimuksen vastaajista osallistuu yhteiskunnalliseen toimintaan jollakin tavoin. Vain 15 prosenttia vastaajista on epäaktiivisia, ei osallistuvia. Epäaktiivisuus ilmenee erityisesti yli 60-vuotiaiden ja matalasti koulutettujen joukossa.

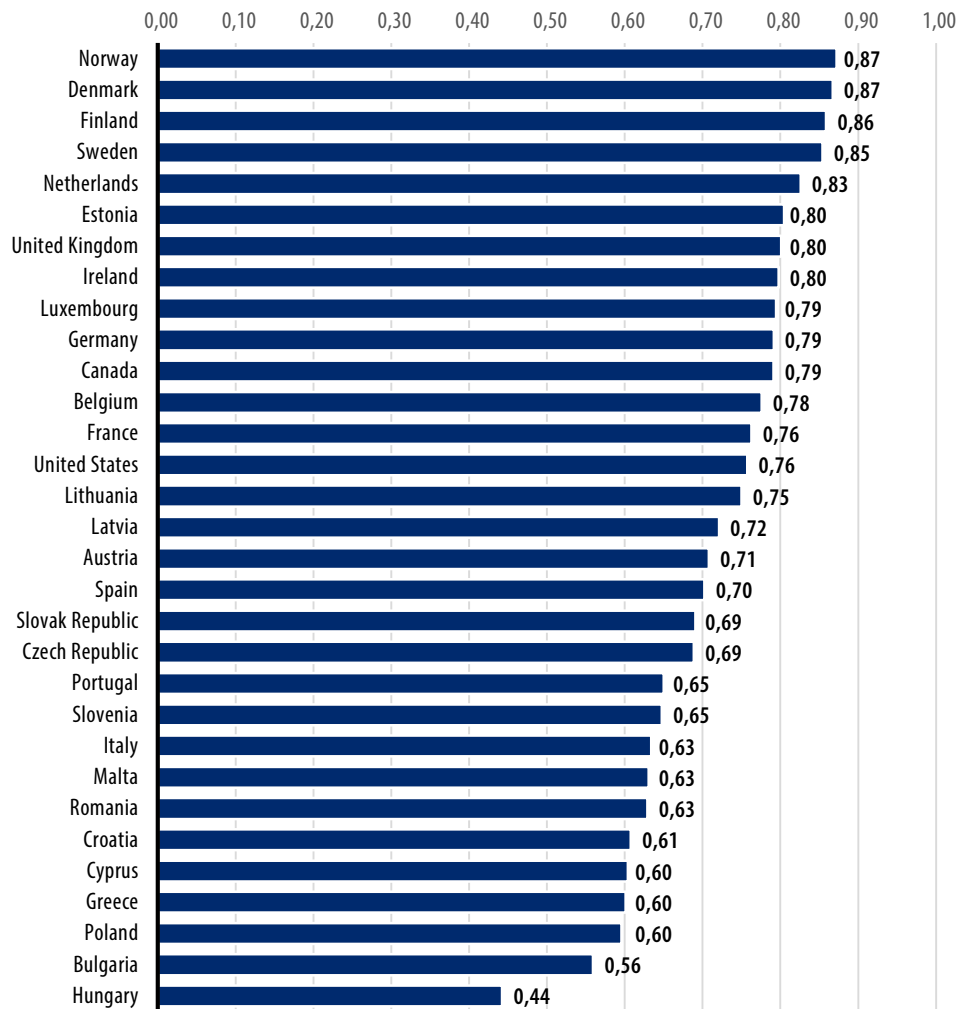
Taulukko 2 Asukkaiden osallistumiskeinot kuvattu kunnan verkkosivuilla, osuus kunnista (THL)

	2015	2017	2019	2021
Koko maan keskiarvo	48 %	54 %	69 %	69 %
Ahvenanmaa	50 %	-	-	-
Etelä-Karjala	57 %	75 %	89 %	62 %
Etelä-Pohjanmaa	50 %	57 %	50 %	71 %
Etelä-Savo	44 %	31 %	62 %	62 %
Kainuu	12 %	43 %	88 %	67 %
Kanta-Häme	50 %	62 %	100 %	75 %
Keski-Pohjanmaa	33 %	50 %	71 %	62 %
Keski-Suomi	52 %	55 %	52 %	52 %
Kymenlaakso	60 %	40 %	57 %	71 %
Lappi	38 %	63 %	72 %	68 %
Pirkanmaa	52 %	64 %	76 %	81 %
Pohjanmaa	69 %	54 %	73 %	73 %
Pohjois-Karjala	78 %	75 %	73 %	83 %
Pohjois-Pohjanmaa	33 %	44 %	54 %	42 %
Pohjois-Savo	12 %	57 %	67 %	72 %
Päijät-Häme	71 %	38 %	67 %	75 %
Satakunta	44 %	53 %	36 %	60 %
Uusimaa	65 %	54 %	87 %	91 %
Varsinais-Suomi	42 %	61 %	69 %	70 %

Taulukossa 2 havainnollistetaan, miten kuntalaisten osallistumiskeinoja on kuvattu kuntien verkkosivuilla. Kuntalaisten osallistumismahdollisuuksista kunnalliseen päätöksentekoon kertominen kuntien verkkosivuilla on valtaosin parantunut viimeisten viiden vuoden aikana.¹⁵⁰

150 [Sotkanet.fi](https://sotkanet.fi). [Tiedonkeruu kunnan johdolle väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä \(THL\)](#).

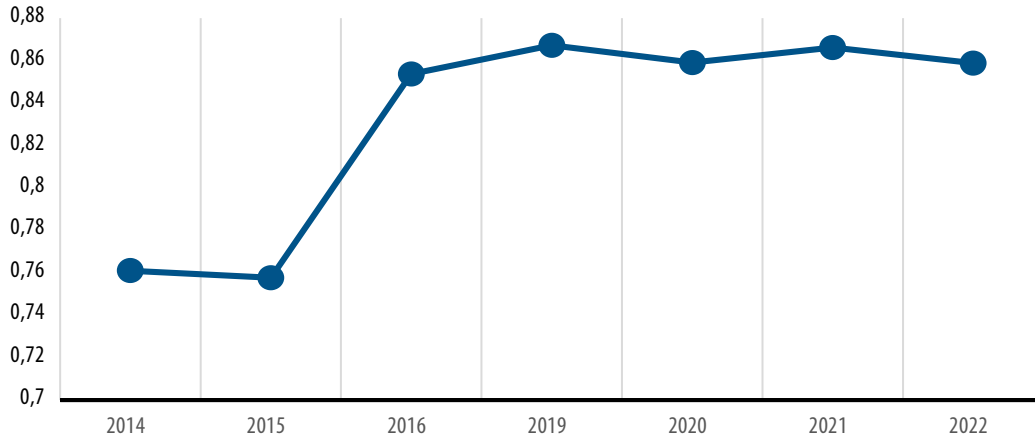
Kuvio 12 Hallinnon avoimuus 2022 (Rule of Law – Open Government)

Rule of Law -indeksin¹⁵¹ hallinnon avoimuus -kategoriassa Suomi kuuluu kärkikolmikkoon Norjan ja Tanskan kanssa (kuvio 12). Hallinnon avoimuus -kategoriassa mitataan, kuinka avoimesti maan hallitus jakaa tietoa lainkäytöstä, kuten korkeimman oikeuden tuomioista, ja kuinka hallitus vastaa tietopyyntöihin ja tarjoaa kansalaisille näkymää lainvalmisteluun ja sen prosesseihin. Kategorian arvosanaan vaikuttavat myös kansalaisten mahdollisuudet valittaa viranomaisten toiminnasta. Katteoria myös mittaa, miten tietoja kansalaisten laillisista oikeuksista julkistetaan, ja millaista on tämän tiedon laatu.

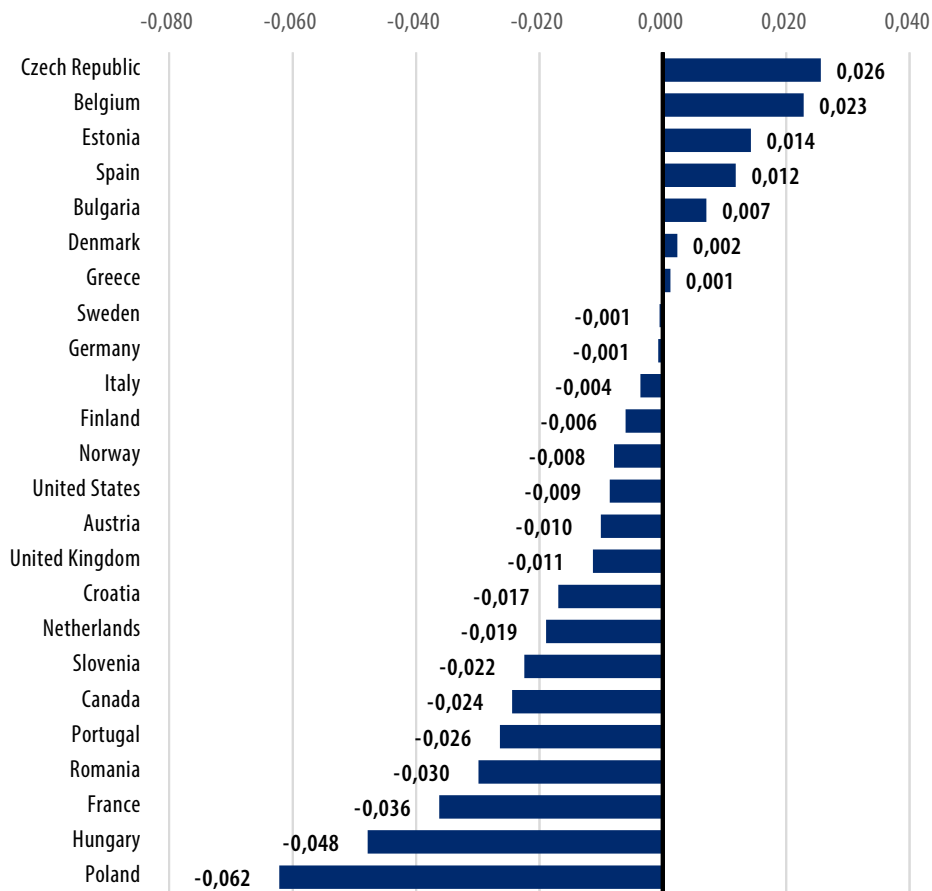
151 worldjusticeproject.org. [World Justice Project: Rule of Law Index](https://worldjusticeproject.org/).

Kuvio 13 Hallinnon avoimuus (Rule of Law – Open Government) kehitys Suomessa 2014–2022

Hallinnon avoimuus -arvosana on kehittynyt Suomen osalta positiivisesti vuosina 2014–2022 (kuvio 13). Arvosana nousi erityisesti vuonna 2016, jolloin Suomi paransi sijoitustaan erityisesti *Publicized laws and government data* -osa-alueessa.

Kuvio 14 Hallinnon avoimuus (Rule of Law – Open Government) muutos 2018–2022 Euroopassa ja Yhdysvalloissa

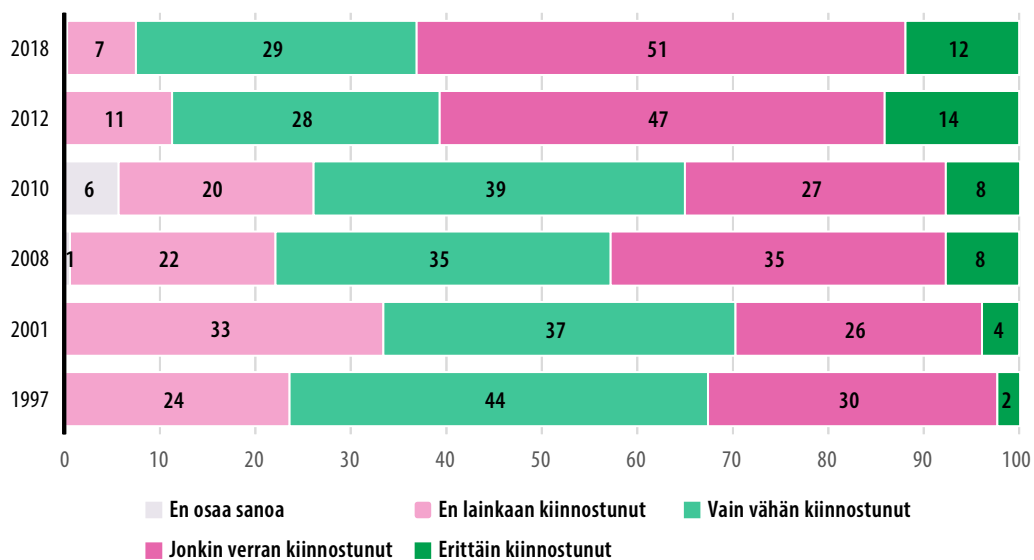

Vuosina 2018–2022 hallinnon avoimuus on heikentynyt suurimmassa osassa EU- ja EFTA-maita (kuvio 14). Suomen arvosana sen sijaan on kuluvalle hallituskaudella pysynyt likimain muuttumattomana.

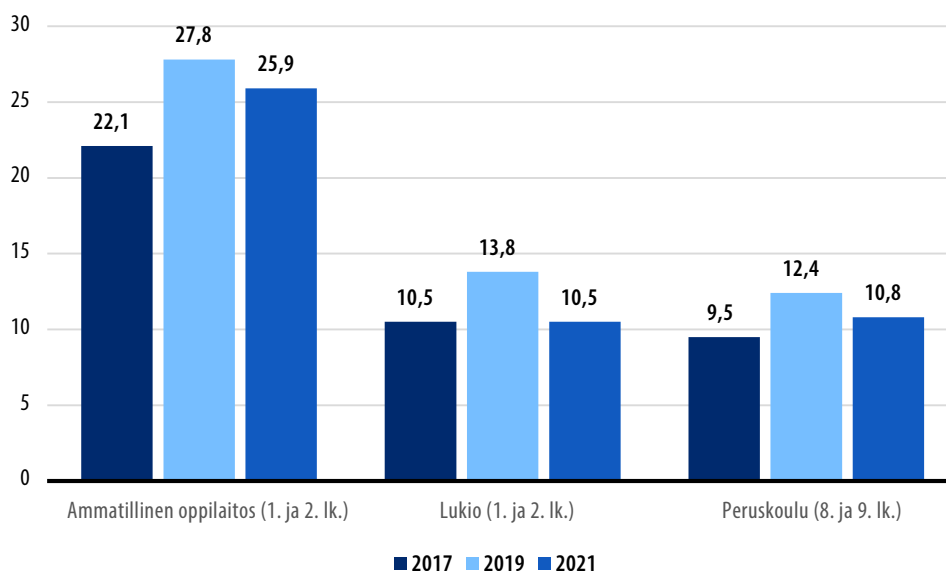
4. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus sekä nuorten osallisuus

Kuviossa 15 havainnollistetaan, miten nuorten kiinnostus politiikkaan on muuttunut 1997–2018 Nuorisobarometrin¹⁵² mukaan. Kuvioista ilmenee, että 18–29-vuotiaiden poliittikiinnostus kasvoi 1990-luvulta 2000-luvun alkuvuosiin saakka, ja pienen notkahduksen jälkeen se on jälleen kääntynyt kasvuun, joka näyttää nyt tasaantuneen. Vuoden 2018 kyselyssä ainakin jonkin verran kiinnostuneiden osuus on suurempi, ja vastaavasti täysin välinpitämättömien osuus on pienempi kuin kertaakaan aiemmin yli 20 vuoden seuranta-aikana. Barometri päivitetään seuraavan kerran tiettävästi vuonna 2024.

Kuvio 15 Nuorten kiinnostus politiikkaa kohtaan (Nuorisobarometri)

152 nuorisobarometri.tietoanuorista.fi. [Kuinka kiinnostunut olet politiikasta?](#)

Kuvio 16 Hyvät mahdollisuudet vaikuttaa koulussa (Kouluterveyskysely, THL)

Kouluterveyskyselyn¹⁵³ hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa -indikaattori (kuvio 16) perustuu kysymykseen: ”Millainen mahdollisuus sinulla on ollut vaikuttaa seuraaviin asioihin koulussasi tai oppilaitoksessasi tämän lukuvuoden aikana?”. Summaindikaattori muodostuu seitsemästä kysymyksen osiosta: 1) oppituntien järjestelyt (esim. työskentelytavat), 2) koulutyön tai opiskelun suunnittelu (mm. oppituntien sijoittelu, koulupäivän/opiskelupäivän alkamisajankohta, koejärjestelyt), 3) välituntien tai taukojen suunnittelu tai toteutus, 4) koulun tai oppilaitoksen yhteisten sääntöjen laatiminen, 5) koulutilojen tai oppilaitoksen tilojen suunnittelu tai siistiminen, 6) kouluruokailu (mm. ruokalistat, tilojen viihtyvyys), 7) koulun tai oppilaitoksen teemapäivien, juhlien, retkien ja leirikoulun järjestäminen. Vastausten perusteella vuosien 2017–2021 aikana vaikutusmahdollisuudet ovat parantuneet ammatillisessa oppilaitoksessa. Vaikutusmahdollisuudet kuitenkin laskivat kaikilla asteilla 2019–2021.

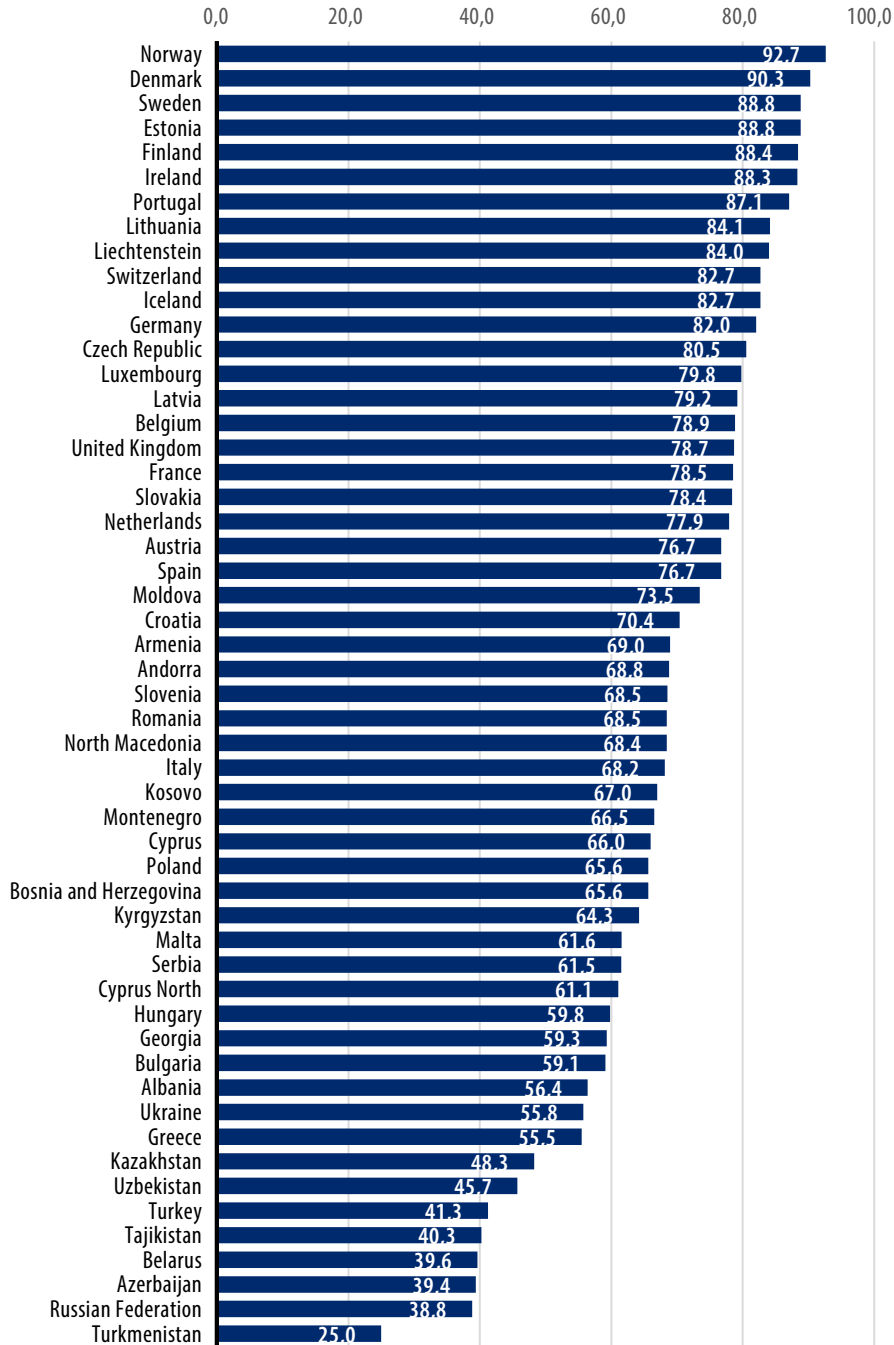
5. Mediaympäristö ja moninainen keskustelukulttuuri

Suomi kuului lehdistönvapausindeksissä maailman viiden parhaan maan joukkoon vuonna 2022 (kuvio 17). Toimittajat ilman rajoja -järjestön laatiman indeksin¹⁵⁴ maakohtaiset arvosanat tuottaa asiantuntijapaneeli.

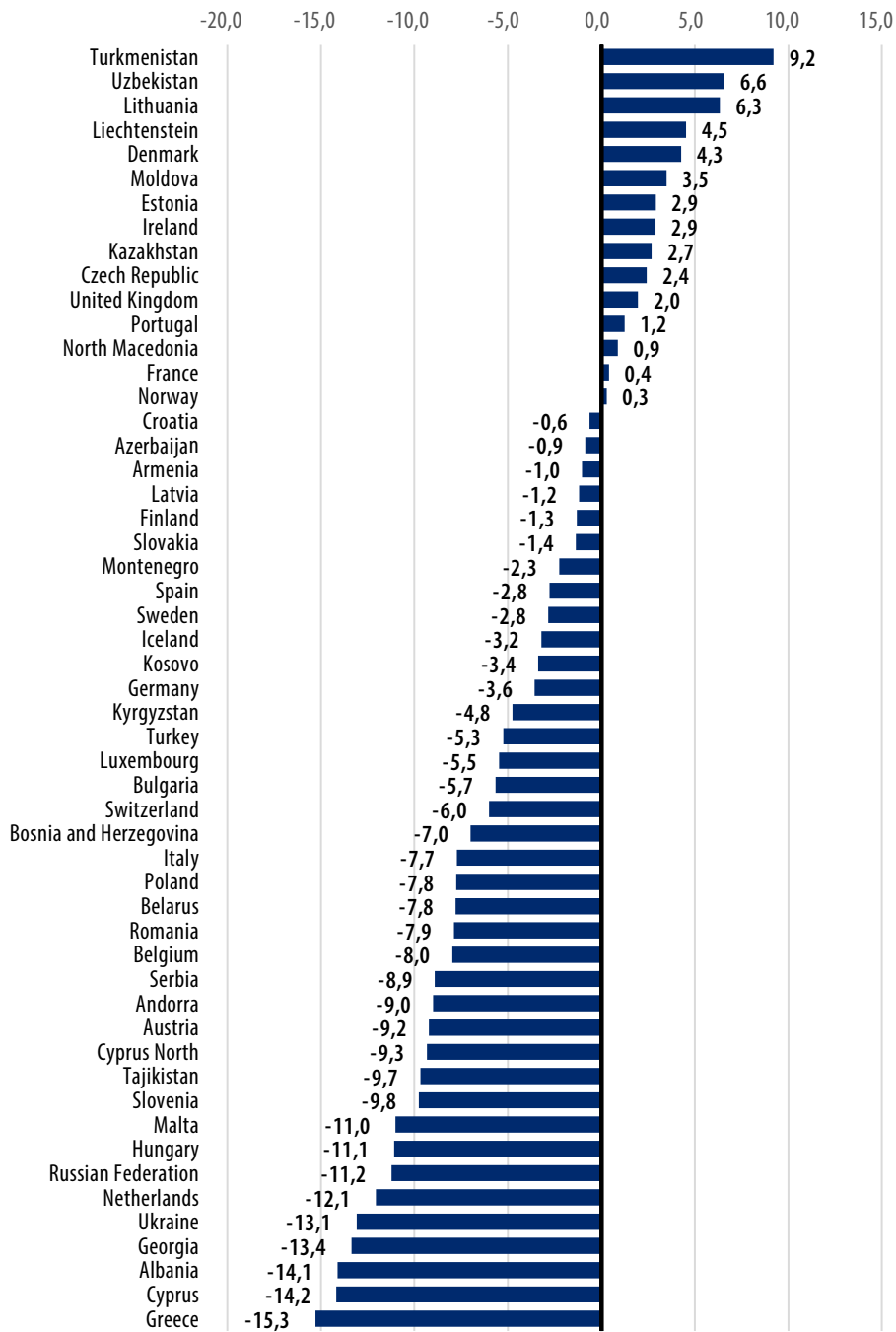
153 thl.fi. Kouluterveyskysely.

154 rfs.org. Reporters Without Borders: Press Freedom Index.

Kuvio 17 Lehdistönvapausindeksi vuonna 2022 Euroopan ja Keski-Aasian maissa

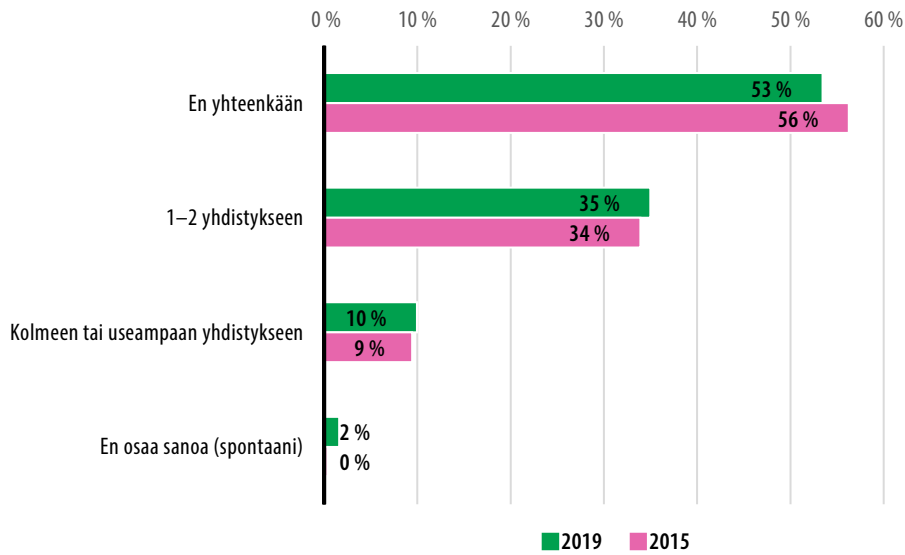
Suomen arvosana on kuitenkin laskenut kuluvan hallituskauden aikana, kuten valtaosassa Euroopan ja Keski-Aasian maita (kuvio 18).

Kuvio 18 Lehdistönvapausindeksin muutos 2018–2022 Euroopassa ja Keski-Aasian maissa

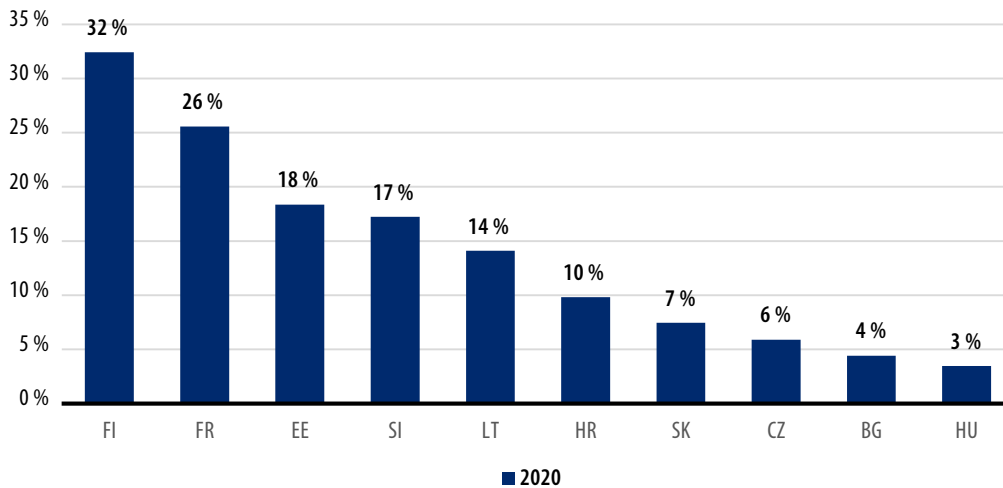
6. Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta

Eduskuntavaalitutkimuksen (2019) perusteella noin 45 prosenttia vastaajista kuuluu vähintään yhteen yhdistykseen. Osuus on hieman noussut vuoteen 2015 verrattuna (kuvio 19).

Kuvio 19 Kuinka moneen muuhun kuin työhön tai ammattiin liittyvään yhdistykseen kuulut maksavana jäsenenä? (eduskuntavaalitutkimus 2019)

Kuvio 20 Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen maittain vuonna 2020 (ESS)

European Social Survey -aineiston¹⁵⁵ perusteella 32 prosenttia Suomen vastaajista osallistuu vapaaehtoistoimintaan tai voittoa tavoittelemattomaan toimintaan (kuvio 20). Osuus on verrokkimaista suurin.

155 europeansocialsurvey.org. [European Social Survey: ESS Data Portal](https://europeansocialsurvey.org/).

LÄHTEET

SÄÄDÖKSET, HALLITUKSEN ESITYKSET, EDUSKUNNAN VASTAUKSET

1248/2021. Laki vaalilain muuttamisesta.

430/2023. Avoimuusrekisterilaki.

EV 239/2022 vp. Eduskunnan vastaus EV 239/2022 vp – HE 200/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdistyslain muuttamisesta.

HE 33/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vuoden 2021 kuntavaalien siirtämisestä.

HE 60/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vaalilain 9 ja 46 §:n väliaikaisesta muuttamisesta.

HE 98/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle avoimuusrekisterilaki.

HE 147/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta sekä siihen liittyviksi laeiksi.

HE 181/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vaalilain muuttamisesta.

HE 187/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtion virkamieslain muuttamisesta.

HE 192/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi valtioneuvoston jäsenen tehtävään liittyvästä karenssista sekä sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.

HE 200/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdistyslain muuttamisesta.

HE 241/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.

HE 242/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuntalain ja varainsiirtoverolain 4 §:n muuttamisesta.

HE 254/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain 112 ja 143 l §:n sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta.

HE 273/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta.

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄT EDUSKUNNALLE

E 3/2020 vp. Valtioneuvoston selvitys: Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi.

EJ 1/2021 vp. E-jatkokirje: Euroopan tulevaisuutta käsittelevä konferenssi; Toimielinten yhteinen julistus.

U 73/2021 vp. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta sekä Euroopan tason poliittisten puolueiden ja Euroopan tason poliittisten säätiöiden ohjesäännön muuttamisesta.

U 74/2021 vp. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle neuvoston direktiivien muuttamisesta (direktiivit unionin kansalaisen äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta Euroopan parlamentin vaaleissa ja paikallisvaaleissa).

UJ 24/2022 vp. U-jatkokirje Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi poliittisen mainonnan avoimuudesta ja kohdentamisesta.

EUROOPAN KOMISSIION TIEDONANNOT JA EHDOTUKSET

- [COM\(2021\)730](#). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Vaalien luotettavuuden suojeleminen ja demokraattisen osallistumisen edistäminen.
- [COM\(2021\)731](#). Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus poliittisen mainonnan läpinäkyvyydestä ja kohdentamisesta.
- [COM\(2021\)732](#). Ehdotus: Neuvoston direktiivi niille unionin kansalaisille, jotka asuvat jäsenvaltiossa, mutta eivät ole sen kansalaisia, Euroopan parlamentin vaaleissa kuuluvaa ääni-oikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä (uudelleenlaadittu), alkup. 93/109/EC.
- [COM\(2021\)733](#). Ehdotus: Neuvoston direktiivi niiden unionin kansalaisten kunnallista äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta koskevista yksityiskohtaisista säännöistä, jotka asuvat jäsenvaltiossa, jonka kansalaisia he eivät ole (uudelleenlaadittu), alkup. 94/80/EC.
- [COM\(2021\)734](#). Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus Euroopan tason poliittisten puolueiden ja Euroopan tason poliittisten säätiöiden perussäännöstä ja rahoituksesta (uudelleenlaadittu), alkup. 1141/2014 (ns. puolueasetus).

JULKAISUT, RAPORTIT, LAUSUNNOT

- Borg, Kestilä-Kekkonen & Wass (2020). [Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019](#). Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5.
- Borg & al. (2022). [Nuoret kansalaiset: Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kansalaispätevytydestä](#). Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2022:11.
- Hirvonen & al. (2023). [Who is mobilized to vote by short text messages? Evidence from a nationwide field experiment with young voters](#). Aboa Centre for Economics. Discussion paper No. 157. Turku, January 2023.
- Jokelainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasasetteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.
- Jousilahti & al. (2023). [Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta - miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa?](#) Oikeusministeriön julkaisu 2023:2
- Jämsén & al. (2022). [Demokraattiset osallistumismahdollisuudet Suomessa](#). Kyselytutkimus kansalaisten ja päättäjien ajatuksista päätöksentekoon osallistumisesta ja demokratian tulevaisuuskuvista. Sitran selvityksiä.
- Jäske, Sormunen, Schauman, Sirén, Weckman & Rapeli (2021). [Kansalaispaneeli sananvapaudesta. Suosituksia toimista, joita Suomessa pitäisi ottaa käyttöön julkisissa ammateissa toimivien henkilöiden suojelemiseksi vihapuheelta sekä vapaan mielipiteenilmaisun turvaamiseksi](#). Valtiovarainministeriö 25.03.2021.
- Kallioniemi & Vahti (2021) [Miten demokratiaa kokeillaan? Käsikirja demokratiakokeilujen toteuttamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen nopeasti muuttuvassa maailmassa](#). Sitran selvityksiä 189. Kesäkuu 2021.
- Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (2022). [Eduskuntavaalit 2023. Hallituskausi 2023-2027. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn tavoitteet](#).
- Lahdenperä (2023). [Vapaaehtoistoimintaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia : Vapaa!-Fri! –hankkeen toimenpideraportti](#). Oikeusministeriön julkaisu 2023:1.
- Muukkonen (2023). [Ulkomainen poliittinen rahoitus ja sen sääntelytarpeet](#). Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2023:6.

- OECD (2021a). [Civic Space Scan of Finland](#).
- OECD (2021b). [Drivers of Trust in Public Institutions in Finland](#).
- Oikeusministeriö (2020). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: Toimintasuunnitelma](#).
- Oikeusministeriö (2021a). [Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan loppuraportti 2017–2021](#). Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2021:1.
- Oikeusministeriö (2021b). [Kansallinen demokratiaohjelma 2025: väliraportti ja jatkotoimet \(27.10.2021\)](#)
- Oikeusministeriö (2021c). [Yhdenvertainen Suomi: Valtioneuvoston toimintaohjelma rasmin torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi](#). Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:34.
- Oikeusministeriö (2022a). [Autonominen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta kaikille: Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn strategia 2022–2026](#). Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2022:3.
- Oikeusministeriö (2022b). [Parlamentaarisen vaalityöryhmän loppuraportti](#). Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:6.
- Oikeusministeriö (2022c). [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokatiapolitiikasta 2020-luvulla](#). Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022a). [Kohti laadukasta ja tasa-arvoista lähipalvelua ja lähikoulua: Oikeus oppia -ohjelman Koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohtelun edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmisteleavan työryhmän loppuraportti 2022](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2022:30
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022b). [Lukiokoulutuksen laatustrategia](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2022:43
- OwalGroup (2022). [Oikeus osata: Vaikuttavuusarviointi](#).
- Rautiainen, Sinkkilä & Keinänen (2020). [Demokratiapoliittisen toimintaohjelman 2017-2019 sekä kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2017-2019 arviointi](#). Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2020:2.
- Rekola (2022). [Vaalijärjestelmän resilienssi](#). Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2022:14.
- Ruuskanen et. al. (2020). [Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.
- Seikkula & Moury (toim.) (2021). [Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten demokratiavaje: Työryhmän raportti ja suositukset](#). Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:27.
- Sitra (2023). [Sitran kommentti Oikeusministeriölle demokratiaohjelman seurantaraportin luonnokseen](#). 13.2.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). [Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikävykäs Suomi](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:31.
- Stenroos, M. (2022). [Romanipoliittinen ohjelma 2018-2022: Toimeenpanon ohjaus ja seuranta](#). Sosiaali- ja terveysministeriö 09.12.2022. Julkaisusarja: Raportteja ja muistioita 2022:27. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.
- Stenroos, M. (2023). [Suomen Romanipoliittinen ohjelma \(Rompo\) 2023-2030](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2023:3. Toim. Grönfors, J. & Weiste, A.
- Taloustutkimus Oy (2023). [Kansalaisjärjestöjen toiminnan merkitys yhteiskunnalle](#). Raportti 8.2.2023. Vala, KANE, Soste ja Fingo.

- Tukiainen & al. (2021). Koronan yhteys kuntavaalien äänestyskäyttäytymiseen, ehdokasaseteluun ja valtaan valikoitumiseen. Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti 24.10.2021.
- Uusikylä, P. & al. (2023). [Kohti laadukasta lainvalmistelua: Lainvalmisteluprosessin laatuindikaattorit](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:13.
- Valtioneuvosto (2019). [Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta](#). Valtioneuvoston julkaisu 2019:31.
- Valtioneuvosto (2021). [Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia](#). Valtioneuvoston julkaisu 2021:4.
- Valtioneuvosto (2022). [Osaamisen tunnistamisen työryhmä: Väiliraportti](#). Valtioneuvoston julkaisu 2022:74.
- Wass (2022). [Kotona politiikassa: keinoja tukea Suomeen muuttaneiden poliittista osallisuutta](#). Työ- ja elinkeinoministeriö, Policy Brief 2/2022. Kotoutuminen.fi.
- Xia, Gronow, Kukkonen, Hsuan & Kivelä (2021). [Botit ja informaatiovaikuttaminen Twitterissä vuoden 2021 kuntavaaleissa - ELEBOT-2021-hanke](#).

VALTIONEUVOSTON HANKEREKISTERI, VERKKOSIVUT, TIEDOTTEET

- Aalto.fi. [Helsinki GSE:n Tilannehuoneen raportti: Poikkeusolojen kuntavaalit näkyivät erityisesti matalasti koulutettujen ja pienituloisten alhaisessa äänestysaktiivisuudessa](#). Verkkouutinen.
- allyouthstn.fi. [ALL-YOUTH-tutkimushankkeen verkkosivut](#).
- [Avoinhallinto.fi-verkkosivusto](#).
- Avoinhallinto.fi. [Avoimen hallinnon strategia](#).
- Avoinhallinto.fi. [Poikkeusajan dialogit vuosina 2020-2021](#).
- eOppiva.fi (2022). [Lasten ja nuorten osallistuminen ja kuuleminen säädösvalmistelussa -verkkokoulutus](#).
- Eratauko.fi. [Näin huomioit erilaiset kielenkäyttäjät dialogissa](#).
- eurooppaolemmeme.fi. Valtioneuvosto. [Eurooppa olemme me -ministeriökierue](#).
- europeansocialsurvey.org. [European Social Survey: ESS Data Portal](#).
- finland.representation.ec.europa.eu. [Eurooppalainen demokratia: komissio antaa poliittista mainontaa, vaalioikeuksia ja puoluerahoitusta koskevat uudet säädökset](#). Lehdistötiedote.
- freedomhouse.org. [Freedom in the World Research Methodology](#).
- helsinki.fi. [Ihmisoikeudet, demokratia, arvot ja dialogi kasvatuksessa: Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa](#).
- idea.int. [Voter turnout database](#).
- intermin.fi. [Tule mukaan järjestämään maahanmuuttodialogeja](#).
- Julkishallinnonstrategia.fi. [Julkishallinnon uudistamisen strategia](#).
- [Kaikkien Vaalit 2021 -kampanjan Facebook-sivu](#).
- kansallisetdialogit.fi. [Kansalliset dialogit](#).
- [kentauri.fi](#)
- Korruptiontorjunta.fi. [Korruption vastainen strategia](#).
- lausuntopalvelu.fi. [Selvitys järjestöjen varainhankinnan avustamisesta ja tukemisesta valtionavustustoiminnassa](#). Valtiovarainministeriön lausuntopyyntö.

[LVM034:00/2022](#). DSA; EU:n tulevan digipalvelusäädöksen (DSA) kansallista valvontaa ja toimeenpanoa koskeva työryhmä.

[mipex.eu](#). [Migrant Integration Policy Index 2020](#).

[nuoretjaosallisuus.fi](#). [Osallisuuden osaamiskeskus](#).

[nuorisobarometri.tietoanuorista.fi](#). [Kuinka kiinnostunut olet politiikasta?](#)

[nuorten.hel.fi](#). [Nuorten Helsinki -verkkosivut](#).

[oikeusministerio.fi](#). [Asetusmuutos: vaalivirkailijoiden rokottaminen voidaan aloittaa](#). Tiedote.

[oikeusministerio.fi](#). [Demokratiapalkinto-verkkosivut](#).

[oikeusministerio.fi](#). [ETNO - materiaalit](#).

[oikeusministerio.fi](#). [Demokratiapolitiikka > Muut julkaisut](#)

[oikeusministerio.fi](#). [Kokeilu: Tekstiviestit kannustivat nuoria äänestämään vaaleissa](#). Tiedote.

[oikeusministerio.fi](#). [Kysely nuorille kansalaisaloitteen ikärajasta, osallistumisesta ja demokratiasta](#). Tiedote.

[oikeusministerio.fi](#) [Lasten ja nuorten valtakunnalliset verkko-osallistumisen palvelut uudistuvat](#). Tiedote.

[oikeusministerio.fi](#). [Oikeusministeriö mukana mobiilisovellus Jodelin kuntavaaliaiheisessa tilaisuudessa](#). Uutinen.

[oikeusministerio.fi](#). [Selvitys: Rahapelitoiminnan tuottoon liittyvää valtionavustustoimintaa tulisi yhdenmukaistaa](#). Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.

[oikeusministerio.fi](#). [Uusi kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE asetettu](#). Tiedote.

[okm.fi](#). [Nuorisotalon osaamiskeskukset ja nuorisokeskukset](#).

[OKM035:00/2020](#). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä.

[OKM044:00/2021](#). Osaamisen tunnistamisen työryhmä.

[OM005:00/2019](#). Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla.

[OM011:00/2021](#). Vapaa! - Fri! -hanke.

[OM016:00/2021](#). Lasten ja nuorten ääni Euroopassa.

[OM026:00/2020](#). Vaalivarautumisen yhteistyöryhmä.

[OM030:00/2020](#). DINO II – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus ja nuorten osallisuus.

[OM036:00/2019](#). Kansallinen demokratiaohjelma 2025.

[OM054:00/2022](#). Digiraati-toimintamalli lasten ja nuorten verkko-osallistumisen tueksi.

[OM060:00/2022](#). Vaalitietojärjestelmän uudistaminen.

[OM072:00/2020](#). Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hanke.

[OM080:00/2020](#). Vaalipooli-hanke.

[OM083:00/2020](#). Julkisuuslain ajantasaistaminen.

[oph.fi](#). [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanke peruskouluille](#).

[oph.fi](#). [Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus](#).

[oph.fi](#). [Kokonaisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvistä käytänteistä kasvatuksessa ja opetuksessa](#).

[rfs.org](#). [Reporters Without Borders: Press Freedom Index](#).

[Sitra.fi](#). [Asukasosallistuminen hyvinvointialueilla](#).

[Sitra.fi](#). [Demokratiakokeilut 2020 -hanke](#).

[sitra.fi](#). [Kirjastoista kansanvallan foorumeita](#).

- Sotkanet.fi. [Tiedonkeruu kunnan johdolle väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä \(THL\)](#).
- Suomen virallinen tilasto (SVT): [Aluevaalit \[verkkojulkaisu\]](#). Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <https://www.stat.fi/tilasto/alvaa>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): [Eduskuntavaalit \[verkkojulkaisu\]](#). ISSN=1799-6252. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <https://www.stat.fi/tilasto/evaa#reference>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): [Kunnallisvaalit \[verkkojulkaisu\]](#). ISSN=2323-1092. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <https://www.stat.fi/tilasto/kvaa>
- thl.fi. [Kouluterveyskysely](#).
- Tietokayttoon.fi. [Kohti laadukasta lainvalmistelua](#).
- Tietokayttoon.fi. [Teemakuvaukset. VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen](#).
- Tietokayttoon.fi. [Tilannekuva ja seurannan instrumentit – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, osallistumisoikeudet ja yhdenvertaisuus kasvatuksen ja opetuksen kentällä](#).
- Tietokayttoon.fi. [VN-TEAS 2023 tutkimushanke: ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen](#).
- Vaalit.fi. [Ohjeita vaaliviranomaisille](#).
- Vaalit.fi. [Vaalipooli](#).
- valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2019 Asunnottomuuden ennaltaehkäisy kuntastrategiat \(AKU\) -hankkeelle ja Helsingin kaupungin stadiluotsitoiminnalle](#). Valtiovarainministeriö. Tiedote 9.10.2019.
- valtioneuvosto.fi. [Avoimen hallinnon Demokratiatunnustus 2021 Helsinki-avulle ja monikielisen ja -kanavaisen koronaviestinnän toimintaryhmälle](#). Oikeusministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote 13.10.2021.
- valtioneuvosto.fi. [Kokeilu: Tekstiviestit kannustivat nuoria äänestämään vaaleissa](#). Tiedote. Oikeusministeriö, valtioneuvoston viestintäosasto.
- valtioneuvosto.fi. [Työryhmä: Rahapelituotot valtion budjettiin ja edunsaajat menokehyyksiin](#). Maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö. Tiedote.
- vm.fi. [Kuntapolitiikka tarvitsee pitkäjänteisyyttä – kunnat vahvuutta kestäväan tulevaisuuden johtamiseen](#). Tiedote.
- VM021:00/2022. [Kansallisten dialogien operatiivinen ydinryhmä](#).
- VM071:00/2021. [OECD:n luottamusarvioinnin ja OECD:n kansalaisyhteiskunta-arvioinnin suositusten toimeenpanon valmisteluryhmä](#)
- VM212:00/2018. [Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke](#).
- vnk.fi. [Rahapeleillä rahoitetuille toiminnoille uusi rahoitusmalli vuoden 2024 alusta alkaen – esityksen yksityiskohdat julki](#). Tiedote.
- vnk.fi. [Tulevaisuusdialogeissa keskusteltiin seuraavien sukupolvien Suomesta](#). Kolumni.
- v-dem.net. [Varieties of Democracy \(V-Dem\)](#).
- worldjusticeproject.org. [World Justice Project: Rule of Law Index](#).
- Yle.fi. [Hyvin sanottu – Bra sagt -hanke kutsuu parantamaan suomalaista keskustelukulttuuria](#). Tiedote.
- ym.fi. [Kansalaisraati laati julkilausuman ilmastotoimien oikeudenmukaisuudesta](#). Tiedote.
- ym.fi. [Luontoraati](#).

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-647-7 (PDF)